

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matevž Kokol

Univerzalnost Machiavellijeve politične ideje

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matevž Kokol

Mentor:izr. prof. dr. Jernej Pikalo

Somentor:izr. prof. dr. Marjan Brezovšek

Univerzalnost Machiavellijeve politične ideje

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Zahvaljujem se vsem, ki so pripomogli k temu, da sem lahko napisal to zahvalo.

UNIVERZALNOST MACHIAVELLIJEV POLITIČNE IDEJE

Niccolo Machiavelli je eden izmed najpomembnejših in najbolj vplivnih političnih filozofov. Poznan je po svojem realnem pristopu k politiki, kajti politiko je videl takšno kot je in ne takšno kot bi naj bila. Relativiziral je vlogo morale v politiki in poskušal ponuditi utemeljitev za ločenost običajne in politične morale. Zaradi svoje usmeritve, katero mnogokrat povzemajo v misel, da »cilj posvečuje sredstva«, se je vseh nemoralnih dejanj, ki stremijo k povečanju moči, prijel vzdevek »makiavelistična«. V svojem najbolj znanem delu Vladar, napisanem leta 1513, je razgradil politiko do svojega bistva. Boj za oblast in odnosi moči, ki so v središču njegove politične ideje, pa niso rezultat specifičnega okolja, temveč so esenca vsakega političnega delovanja. Lahko trdimo, da se je Machiavelli ukvarjal z univerzalnimi politično filozofskimi vprašanji. Njegovi odgovori pa so večni in primerni tudi za razlago sodobnih razmerij moči, tako v politiki, kot tudi v ostalih družbenih sistemih, kjer prevladujejo odnosi moči. Bistvo njegove politične ideje je splošno, vsestransko in večno, torej univerzalno.

Ključne besede: Machiavelli, politika, moč, oblast, virtu.

UNIVERSALITY OF MACHIAVELLI'S POLITICAL DOCTRINE

Niccolo Machiavelli is considered one of the most important political philosophers of all times. He is known for his realist approach to politics, as he saw them as they really are, not as they should be. Machiavelli initiated relativity to the role of morality in politics, and subjected the unity of common and political morality to critique. His surname yielded the modern political word Machiavellianism—the use of cunning and deceitful tactics in politics or in general. In his best-known contribution to the history of political thought, "The Prince", he uncovered the essence of politics. But authority and power, which are in the center of his political doctrine, are not the result of a specific situation; they are the essence of every political action. We can assume that Machiavelli explored political themes that are universal, and such are also his findings; everlasting and applicable to every social action based on the relation of power. Machiavelli's political doctrine is general, versatile and eternal, and therefore universal.

Key words: Machiavelli, politics, power, authority, virtue.

Kazalo

1	Uvod	6
2	Nicollo Machiavelli	9
3	Teza.....	15
4	Vladar	16
4.1	Sreča (Fortune)	16
4.2	Vrline (Virtu)	18
4.3	Moč (politika).....	26
5	Machiavelli in makiavelizem.....	35
6	Machiavelli in Politika	41
7	Etika in politika	45
8	Realpolitik	51
9	Teoretska univerzalnost	54
10	Aplikativna univerzalnost.....	61
10.1	Politika.....	61
10.2	Gospodarstvo	74
11	Sklep.....	78
12	Literatura	81

1 Uvod

Kdo je najbolj znan makiavelist vseh časov? Težko rečemo, dejstvo pa je, da to ni Niccolo Machiavelli. Je pa Machiavelli eden najbolj znanih političnih filozofov. Kadar se vsaj bežno srečamo s politiko, politično znanostjo ali humanistiko, družboslovjem, ne moremo spregledati njegove zapuščine. Pa tudi kadar tega ne počnemo, se slej ali prej z njo srečamo. Spletni iskalnik najde pod tem geslom preko 3 milijone zadetkov. Vendar zakaj? Odgovor je v tem, da je Niccolo Machiavelli eden izmed začetnikov moderne politične misli. Že Platon in Aristotel sta v Antiki preučevala načine vladanja, vendar predvsem s strani morale. Machiavelli pa je bil tisti, ki je s tem presekal in politiki poiskal mesto v znanosti. V bistvu je kakršnakoli dejavnost, ki je vsaj delno politična in vsebuje element moči, na nek način povezana z Machiavellijem, čeprav nemara nehote. Zaradi svoje usmeritve, katero mnogokrat povzemajo v misel, da »cilj posvečuje sredstva«, se je vseh nemoralnih dejanj, ki stremijo k povečanju moči, prijel vzdevek »makiavelistična«. Teh pa ne manjka.

Makiavelizem, tudi machiavellizem je po SSKJ politično načelo, ki zagovarja uporabo tudi zvijučnih, nemoralnih sredstev za dosego cilja. (SSKJ 2008)

V svojem življenju je bil Machiavelli vseskozi aktiven, tako na področju kulture, umetnosti, politike in znanosti. Njegovo delo *Vladar*¹ je verjetno eno izmed najbolj popularnih del, povezanih s politiko. Vladar pa ni popularen le zaradi svoje nesporne revolucionarne zasnove, vendar tudi zaradi dejstva, da so opazovanja glede človekove narave, zapisana v knjigi, brezčasna in resnična, kot so bila pred skoraj 500 leti. Knjiga v osnovi govori o tem, kako vladati, kako pridobiti moč in jo obdržati. Služi kot nekakšen priročnik vladarju. Metode, ki jih Machiavelli sugerira svojemu vladarju za dosego političnih ciljev, so podobne metodam, ki jih zdajšnji »vladarji«, sicer izvoljeni s strani ljudstva, uporabljajo za dosego svojih ciljev. V osnovi gre za podobne mehanizme in načela, kot so veljali v 16. stoletju. Čeprav so bile njegove ideje za svoj čas radikalne, lahko iz

---

¹ V originalu »Il principe«. Delo je Machiavelli napisal leta 1513, izdano pa je bilo leta 1532, pet let po njegovi smrti.

zgodovinske distance opazimo vzporednice z modernimi načini vladanja. Pri tem ne mislim zgolj na parcialna dejanja, ki jih lahko označimo s pridevnikom makiavelistična, vendar tudi na strateške politične odločitve.

Tako lahko vladarja v Machivellijevem delu primerjamo z zdajšnjimi politiki, ki se potem, ko so prevzeli položaje, zaprti v svoje novodobne gradove, parlamente, urade, kabinete, trudijo pridobiti čim večjo moč, minimalizirati možnost odhoda iz funkcije in nemalokrat služijo partikularnim interesom. Nenehno zlorablajo svoja pooblastila in oblast. Naenkrat politiki ne nastopajo več kot podaljšek ljudstva in njegove volje, ampak se vloga zamenjuje. »Glas ljudstva izraža voljo ljudstva, to pa določajo skupninski vodje, ki jim ljudstvo verjame in tisti ljudje, ki se spoznajo na manipulacijo z javnim mnenjem. Voljo ljudstva sestavljajo predsodki, simboli, klišeji in slogani, ki jim jih posredujejo vodje«. (Bernays 1928, 92)

Iz tega vidika Vladar ni preživet, ampak služi kot zelo aktualen priročnik, tudi v propagandnem smislu, primeren za vsakega politika, ki si prizadeva za pridobitev ali ohranitev svojega položaja.

Machiavelli, za katerega bi lahko trdili, da je bil pred svojim časom, v vladarju išče veličino in nemalo drugih pozitivnih kvalit, ki bi si jih pri vladarju želeli. Vendar to ni vedno mogoče. Pa tudi ljudstvo včasih ne prepozna njegovega potenciala. Zato mora za doseg svojih ciljev, ki niso nujno v nasprotju s skupnimi cilji ali nacionalnim interesom, biti tudi manipulativen in zlonameren ter tudi znati poseči po argumentu moči. Preziranje morale in altruističnih vzgibov se je namreč v političnem delovanju izkazalo za uspešno. To je veljalo pred Machivellijem in velja še danes. Zato njegov ideal vladarja ni moralen, ampak predvsem resničen.

Vladar je praktična knjiga, ki bralcu ne razlaga, kateri vladar oziroma vladavina je prava, ampak mu ponuja nasvete, kako naj vladar ravna, da bo v določeni vladavini uspešen. Njegovo razumevanje politike bazira na dožemanju tedanjega časa, obdobja nenehnih vojn in ostalih manifestacij moči, kjer so bili nasveti glede bojevanja vsekakor potrebni. So zaradi tega njegovi nasveti preživeti? Odgovor lahko iščemo v obdobju naslednjih 500 let. V obdobju vojn, genocidov, nešteti izdaj, pobojev, razbitih paktov, prekršenih meddržavnih

pogodb, kolonializma, nenazadnje tudi kapitalizma, njegovih ekonomskih vojn in prevzemov. Ljudje se v tem času niso spremenili, pa tudi vladanje, čeprav posodobljeno in z nekaterimi kozmetičnimi popravki v smeri prava in človekovih pravic, v svojem bistvu ostaja enako. Machiavelli je relevanten, kot je vedno bil. Nekatere ideje je potrebno reinterpreterirati in posodobiti, vendar esenca njegovih del ostaja vitalna, njegova politična misel univerzalna.

2 Nicollo Machiavelli

Niccolò di Bernardo dei Machiavelli (3. maj 1469 - 21. junij 1527), je filozof, pisatelj, in italijanski politik, ki šteje za utemeljitelja moderne politične znanosti. V svojem življenju, v času renesanse, je bil diplomat, politični filozof, glasbenik, pesnik in dramatik, predvsem pa javni uslužbenec iz florentinske republike. Niccolò Machiavelli se je rodil v Firencah, kot tretji sin odvetnika Bernarda di Niccolò Machiavellija in njegove žene, Bartolomme di Stefano Nelli. Rodil se je v burnem času italijanske zgodovine, kjer so bogata italijanska mesta bila razdrobljena med tuje sile kot npr. Francijo, Španijo in Sveto rimsko cesarstvo. Politično vojaške povezave so se nenehno spreminjale. V Machiavellijevem času so se ideje o družbi že razlikovale od tistih v srednjem veku. Renesančni filozofi so se vedno več ukvarjali širšimi družbenimi vprašanji, užitki, prizadevali so si za splošno dobro in blaginjo ter se spogledovali z starejšimi civilizacijami. V tem času, med koncem petnajstega in začetkom šestnajstega stoletja se kot posledica širših gibanj začne tudi moderna politična misel, katere prvi vidni predstavnik je bil ravno Machiavelli.

Machiavelli je torej živel v času renesanse, v času, ki je pustil svoj pečat. Renesansa je kulturno zgodovinski pojem, ki v osnovi označuje obdobje, pretežno italijanske kulture in znanosti, od srede štirinajstega do začetka šestnajstega stoletja. Besedo renesansa je mogoče razlagati na več načinov. Pogosto jo uporabljajo za označevanje časovnega obdobja v Evropi. Drugi, mnogo ožji pomen besede, pa se nanaša na gibanje v književnosti, znanosti in umetnosti. Pravzaprav kultura renesanse ni bila univerzalna, pojavila se je v Italiji v petnajstem stoletju in se od tam širila postopoma drugam. (Krmelj 1995, 4) Italija je zato v obdobju renesanse odigrala najpomembnejšo vlogo. Razloge za začetek obdobja v Italiji lahko najdemo v tem, da je bila na vrhuncu ekonomskega razcveta, kjer pa se je najprej razvila kapitalistična proizvodnja, so se najprej končali tudi tlačanski odnosi.

Ta čas so se v Evropi pojavile politično-gospodarske spremembe, ki so bile v neposredni povezavi z novimi filozofskimi tokovi. Zemljepisna odkritja so v geografiji popravila mnogo netočnosti. Spoznanje, da je Zemlja okrogla, je

zbudilo med izobraženci veliko zanimanja predvsem za medsebojni odnos Zemlje, Sonca in drugih planetov. Tako je znanost doživela pravo revolucijo, ko je bila objavljena razprava Nikolaja Kopernika, ki je ovrgel geocentrični sistem. Kopernikovo odkritje je pospešilo razvoj ne le astronomije, ampak tudi filozofije in fizike. Renesansa je imela daljnosežne posledice, med drugim konceptualni in tehnični napredek šolstva in umetnosti. V tem času se je začel vztrajen in neizprosni boj s sholastiko. Zajel je skoraj vse evropske dežele. Toda gospodarski in kulturni razvoj ni potekal niti na vseh področjih niti v vseh udeleženi deželah enako in tudi ne hkrati, niti ni povsod trajal enako dolgo. (Krmelj 1995, 3)

V tem času ni v Italiji nobenemu vladarju uspelo ustvariti močne centralistične oblasti. Zaradi tega so se v severni in osrednji Italiji začela razvijati mesta kot bolj ali manj samostojne politične enote, dokler v bližini Italije niso nastale velike dinastične države. Od tega trenutka dalje so se italijanske mestne države znašle pred problemom, kako se braniti pred temi državami, zlasti pred Francijo in Španijo. (Jovanović 1911, 12) Italijanska mesta so takrat že razvila tisto moč, ki dela iz mesta državo. Potrebno je bilo samo še to, da bi se taka mesta združila v veliko federacijo. To zapiše tudi Machiavelli v zaključku svojega Vladarja. Vendar je bila realnost drugačna. Mestne države so med sabo tekmoval v gospodarskem smislu, zapletale so se tudi v vojne in prevzemale ena drugo. Izmed mest, ki so ohranila svojo svobodo, sta zlasti dve izrednega pomena za vso nadaljnjo zgodovino evropske civilizacije: Firenze in Benetke.

V Firencah je Lorenzo I. Veličastni leta 1480 ustanovil nov, stalen mestni svet, ki je bil imenovan, funkcije v njem pa so prevzeli tisti, ki so ga pri tem podprli. Skrbel naj bi za zunanje zadeve florentinske republike. V tem svetu so imeli največjo politično moč Medičejci. Zakonodajna je bila zaradi večine v njihovih rokah. Znotraj vladajoče elite je bilo strankarstvo zelo pestro in medičejsko politično vodstvo so Firenze kmalu zamenjale z menihom Girolamom Savonarolo. Ta je menil, da florentinskemu karakterju ne pristaja monarhija, zato je rešitev našel v mešani vladavini. Leta 1498 se je Savonarolin režim končal, bil je odstavljen, Cerkev pa ga je zaradi njegove kritike katoliške korupcije celo izobčila. Prišlo so novi uslužbenci, ki so bili tujci ali Florentinci nižjega stanu in Machiavelli je bil eden izmed njih. Po petih dneh od

Savonarolinega padca je bil Machiavelli izbran za šefa tako imenovane Druge cancellerie, urada, ministrstva. Machiavelli je bil odkriti nasprotnik Savonarole in za nagrado je dobil službo v starosti devetindvajsetih let. To delo je opravljal do leta 1512 in se v zgodovino zapisal kot florentinski sekretar. To delo mu pa je nudilo vpogled v ključne zadeve republike in mu nalagalo tudi zaupnejše in zahtevnejše dolžnosti. Leta 1504 je Machiavelli napisal svoje prvo delo *Prvo desetletje*. Gre za kroniko, ki je napisana v obliki verzov in govori o italijanski zgodovini. Po kratkem medvladju je v Firencah prevzel oblast kardinal Giovanni Medici, kasnejši papež Leon X. Oblast nad Firencami je zopet prišla v roke Medičejcev. (Rakar 1990, 253)

Machiavelli je tedaj poskušal umiriti politično situacijo. Stranki Medičejcev je napisal apel, naj ne dopustijo obnovitev oligarhične oblasti. Ta spis ostaja kot simbol Machiavellijeve vere v politični razum. Zaman si je prizadeval, da bi funkcijo ohranil tudi v novem režimu, saj so ga že po nekaj dnevih odstavili. Kmalu za tem je sledil dekret, ki je določal, da za dobo enega leta Machiavelli ne sme zapustiti teritorija države, ko pa so odkrili zaroto proti Medičejcem so ga celo zaprli in mučili. Po nekaj dneh je bil izpuščen iz zapora.

Ko se je kot zdaj že bivši sekretar umaknil na skromno družinsko posest, se je zelo težko sprijaznil s prisiljenim izgnanstvom. V tem času je začel pisati svoja najboljša in najbolj znana dela. Čeprav je v času svojega delo kot uradnik sodeloval v številnih diplomatskih in vojaških aktivnostih, je bil Machiavelli v prvi vrsti teoretik. (Rakar 1990, 255)

Konec leta 1513 je napisal spis *De principatibus*, v katerem razpravlja o tem, kaj je vladavina, kakšne vrste so, kako se jih pridobi, kako vzdržuje, in zakaj se jih zgublja. Istega leta je začel pisati razpravo o republikah, ki je kasneje postala znana kot *Razmišljanja ob prvih desetih knjigah Tita Livija*. Dve leti pozneje je Machiavelli posvetil Lorenzu II. Medičejskemu, nečaku velikega Lorenza Veličastnega svoj spis o kneževinah, z naslovom *Vladar*. Delo je bilo delo natisnjeno šele po avtorjevi smrti, l. 1532. Machiavelli je najprej *Vladarja* posvetil Giulianu Medičejskemu, ker pa je Giuliano prej umrl, je kasneje knjigo posvetil Lorenzu Medičejskemu. Da bi si povrnil zaupanje in zagotovil ponovni vstop v politiko, je svoje delo posvetil človeku, ki ga je pred tem izgnal iz države.

Z nasveti, skrbno povzetimi v *Vladarju*, naj bi mu pomagal pri njegovih političnih odločitvah. V posvetilu, takoj v prvem poglavju, zapiše:

Ko sem torej želel stopiti pred vašo svetlost z nečim, kar bi pričalo, da sem vaš ponižni služabnik, med tem, kar premorem, nisem našel ničesar, kar bi mi bilo dražje ali kar bi tako cenil kakor vednost o dejanjih znamenitih ljudi, vednost, ki sem si jo pridobil ob dolgoletnih izkušnjah s sodobnimi dogodki in ob nenehnem branju o starodavnih. (Machiavelli 1966, 3)

Lorenzo Medičejski je spis sprejel ravnodušno. Machiavelli je verjetno upal, da bo s pomočjo tega spisa dobil kakšno javno službo, kar pa se ni zgodilo. Machiavelli se je začel družiti s pisatelji in intelektualci. Tu Machiavelli zopet najde zadovoljstvo političnih razglabljanj. Napiše avtobiografsko pesem *Osel*. Dve leti kasneje navduši javnost s komedijo *Mandragola*. V zamahu literarnega ustvarjanja je Machiavelli spisal tudi razpravo o nacionalnem jeziku z naslovom *Razprava ali dialog o našem jeziku*.

Leta 1519 je umrl Lorenzo II. Medičejski in Machiavelli se je vrnil v politično življenje. Njegov ugled književnika in pesnika je pomagal, da so Medičejci spoznali, da Machiavelli ni nevaren. Kardinal Giulio Medičejski je v imenu papeža prosil Machiavellija za mnenje, kako naj reformirajo politično življenje v državi. Rezultat je spis *Razprava o florentinskih dogodkih po smrti mladega Lorenza Medičejskega*, ki je za Machiavellija ponovni dokaz pomembnost politike kot avtonomne znanosti. V tem času je končal s pisanjem *Razmišljanj*. V tako plodnem ozračju je Machiavelli začel pisati tudi *Umetnost vojskovanja*. Tisti, ki so bili naklonjeni Machiavelliju, so se pri Medičejcih trudili, da bi našli delo zanj. Ti poskusi so bili uspešni in Machiavelliju so zaupali pisanje o zgodovini Firenc, kar je tudi naredil. Giulio Medičejski, ki je postal papež, je prejel od Machiavellija *Zgodovino Firenc* in skupaj z njo predlog o ustanovitvi močne italijanske nacionalne policije, ki bi se lahko uspešno uprla tujim vojskam. Zraven vedno večjega zaupanja, je veliko rehabilitacijo za Machiavellija pomenil tudi premik papeža v Rim. Imenovan je bil za enega izmed prokuratorjev, ki so bili zadolženi za obrambo Firenc. Ko je kazalo, da je sreča zopet na Machiavellijevi strani, je spet prišlo do preobrata. Papež je bil poražen v vojni. Še istega leta pride v Firencah do upora zoper Medičejce in ponovno se vzpostavi republika in republikanske institucije. Machiavelli se vrne

v Firence, vendar ga nova oblast ne sprejme, kot si je sam želel. Ko so izbirali novega šefa cancellerije, službe, ki jo je Machiavelli opravljal od leta 1498 do 1512, se je z upanjem, da bo dobil svojo staro službo, prijavil na razpis, vendar zaman. Machiavelli je doživel še eno razočaranje. Umril je samo deset dni po tem dogodku, 21. junija 1527. (glej Nederman 2008)

Čeprav je v obravnavani knjigi, v *Vladarju* zapisano priznanje, da je knjiga znak pozornosti, darilo, ki naj bi pomagalo pridobiti zaupanje, to nikakor ne zmanjšuje kredibilnosti samega dela. Kot rečeno, ima na njegovo politično misel vpliv tudi čas, v katerem je živel. V njegovem času se pojavijo nacionalne države v Franciji, Španiji in Angliji, ki so na novo razvile oblike absolutistične države. Državna oblast se je krepila, razvijala se je tudi državna birokracija, ki je postala neposredno podrejena vladarju in je nadomestila fevdalna središča oblasti. Absolutistični državi v tem času sicer ni uspelo, da bi postala centralistična v pravem pomenu besede in da bi odpravila fevdalno dediščino, vendar so se vse močnejše identificirali pojmi narod, država in vladar. Država se je znebila cerkvenih vezi. Skozi srednji vek sta namreč obstajala dva centra moči, med katerima je prihajalo do nenehnih trenj. Ta centra sta bila država in cerkev. Z večjim pluralizmom se je moč vedno bolj koncentrirala v monarhu, odvisno od zavezništev in trenutne superiornosti določenih oblasti. V italijanskih mestnih državah se je s prihodom renesanse med ljudmi večala osredotočenost na osebni razvoj in uspeh posameznika, vedno bolj se je odobraval ljudska politična oblast. To je vodilo k zmanjšanju cerkvenega vpliva nad voditelji in birokracijo. Ljudje so se utrudili zaradi nenehnih zahtev cerkve po denarju in davkih, bili so tudi razočarani zaradi zmanjšanja opravljanja nalog, ki bi jih od cerkve pričakovali. Vedno bolj izobraženi državljani so bili vedno manj povezani s cerkvijo. Cerkev je izgubljala verodostojnost zaradi korupcije, internih konfliktov, zaradi kulturnega, znanstvenega in filozofskega preporoda. V tem času so ljudje zlahka postali ateisti, lahko so govorili proti cerkvi. V Italiji, posebno v Firencah je bilo mogoče živeti kot nevernik, če si se vzdržal direktnih napadov na cerkev. Tako so Firence tistega časa postale okolje za razvoj pomembnih in naprednih političnih idej in človeškega razvoja. V tem duhu jih lahko imenujemo prva moderna država. (glej Burkhard 2002)

Z odnosom cerkve in države se je ukvarjal tudi Marsilij Paduanski (Marsiglio da Padova), ki je sicer živel v štirinajstem stoletju. Njegovo slavno delo *Defensor*

pacis (Branilec miru) je izšlo leta 1324, z njim pa je položil temelje moderne teorije suverenosti. Povod za pisanje je bil političen boj med Ludvikom IV in papežem Janezom XXII., kar se odraža v vsebini, kjer Marsilij v duhu humanizma zagovarja antiklerikalizem in sekularizem. Želel je ločiti cerkveno avtoriteto od državne oblasti. Cerkev je namreč videl kot največje zlo in vir težav, njeno avtoriteto pa kot fiktivno. Zato je potrebno vzpostaviti vladavino zakona, cerkev pa omejiti in ji zapleniti premoženje. Papežu bi tako ostala le še častna moč, zgubil bi celo pravico do interpretacije katoliških dogem. Državna oblast bi se znebila cerkvenega vpliva in posledično zagovarjala voljo ljudi. Ker bi moč izhajala iz ljudstva, bi le to imelo možnost odpoklica ali celo smrtne obsodbe vladarja. Marsilij zagovarja, da bi tudi papež moral biti izvoljen s strani vernih ljudi. Njegova teorija je bila izrazito demokratična in je nedvomno imela vpliv na kasnejše obdobje reformacije. (glej Marsiglio of Padua 1993)

Tudi Machiavelli spoznava, da je Cerkev kriva za degeneracijo in korupcijo držav. Spoznava, da je država živ organizem, ki mora biti ločen od Cerkve in da se politika ravna po neki logiki, ki nima dosti skupnega z moralno ali vero. Tako v Vladarju obravnava vzroke za nastanek in propad držav in sredstva s katerimi jih državniki lahko ohranijo. Proučeval je mehanizem državne oblasti, mnogokrat brez moralnih implikacij. Politiko je ločil od drugih kategorij in jo obravnaval kot avtonomno sfero. Bil je prvi filozof, ki ni poskušal pridigati o idealni državi, kajti bil je predvsem realist. Največje teoretično bistvo Machiavellia je, da prikazuje specifične tehnične značilnosti ter izzive vladanja, ki se vedno bolj kažejo v laični državi. Ni mu toliko mar za družbo in posameznika, kot so to počeli njegovi filozofski predhodniki, zato dobi z njim politika novo definicijo. Pojmuje jo kot tehniko vladanja, torej izpostavi njen racionalen vidik.

3 Teza

Tema tega diplomskega dela je Univerzalnost Machivallijeve politične ideje, zato bom v delu zagovarjal oziroma poskušal zagovarjati tezo, da je njegova politična ideja, ki izhaja iz njegovega dela *Vladar* univerzalna. Torej se bom, predvsem zaradi prevelike obsežnosti, kompleksnosti, pa tudi občasne kontradiktornosti njegovega celotnega opusa, osredotočil zgolj na *Vladarja* in ideje, ki izhajajo iz njega. Da lahko le to dokazujem, moram najprej opredeliti kaj je univerzalno. Po Slovarju slovenskega knjižnega jezika je univerzalnost lastnost, značilnost univerzalnega. Univerzalen pa je tisti:

- ki se nanaša na celoto, splošnost, ne na posamezno, posebno,
- ki obsega različna področja, ustreza različnim zahtevam,
- ki je primeren, uporaben za različne namene, vsestranski.

Univerzalnost v smislu politične teorije pomeni, da se nanaša na celotno politično skupnost in ni odvisna od specifičnih, partikularnih razmer v nekem sistemu. Univerzalno pomeni, da se nanaša na različna področja, ki jih lahko opisujemo kot politična, torej na državno politiko, politični prostor podjetij, raznih organizacij in ostalih skupnosti, ki jim je skupen boj za oblast in jih veže razmerje moči. Tako je univerzalna teorija vsestranska, povsod uporabna, nenazadnje pa tudi večna, torej ne velja samo v nekem zgodovinskem časovnem obdobju ali specifičnih okoliščinah. Iskal bom torej univerzalnost ideje. Ideja pa je rezultat najvišje umske dejavnosti, ki nakazuje človekov odnos do materialnega ali duhovnega sveta, v mojem primeru rezultat najvišje umske dejavnosti, ki se kaže kot bistvo, smisel znanstvenega dela in različnih področij človekove družbene dejavnosti. Znanstveno delo, na katerega se ideja sklicuje je torej Machiavellijev *Vladar*.

4 Vadar

Če želimo vrednotiti Machiavellijeve politične ideje, ki izhajajo iz vsebine Vadarja, moramo te ideje identificirati. Le tako jih lahko analiziramo in primerjamo. Vadar je sicer ločen na šestindvajset poglavij, vendar se poglavja povezujejo, dopolnjujejo, določene ideje se tudi ponavljajo, zato je potreben drugačen način sistematične delitve besedila. Vsebino sem zato strukturiral na podlagi vsebine. Ločitev sem naredil na podlagi celotne vsebine, ki pa je strnjena v naslednjem stavku: »Gospodstva se pridobivajo bodisi s pomočjo orožja, po srečnem naključju ali s preudarno podjetnostjo«. (glej Machiavelli 1966, 7)

Na podlagi tega sem vsebino razdelil na tri sklope. Takšna delitev se mi zdi najbolj pregledna in smiselna. Srečno naključje lahko poenostavimo kot srečo, preudarno podjetnost kot vrlino ali sposobnost vadarja in orožje kot simbol moči. Po takšnem vrstnem redu si tudi sledi razlaga in povzetek vsebine Vadarja.

4.1 Sreča (*Fortune*)

Machiavelli v osnovi identificira dve osnovni poti, po katerih se lahko vadar dokopa do oblasti. To mu lahko uspe s svojimi zmožnostmi, vrlinami, sposobnostmi (*virtu*) ali s pomočjo sreče (*fortuna*). Že v uvodu Vadarja se sklicuje na srečo, ko pravi, da se je v svoji nezavidljivi situaciji znašel zaradi nesrečnih okoliščin. Če priznamo delitev na srečo in vrlino, ki sta možna pogoja za uspeh, lahko po tem sklepamo, da želi povedati, da ima potrebne vrlino za vodenje odgovorne državne funkcije, vendar jo je izgubil zaradi sreče oziroma zaradi pomanjkanja le te.

Srečo omenja vseskozi. Kadar vadar naskakuje prestol se mora v večji meri zanašati na svoje vrlino, medtem, ko gre za dinastijo, za dedno oblast, se ta v večji meri ohranja skozi srečne okoliščine. Sreča je potrebna tudi „kadar si

prisvojiš posest v pokrajinah, ki govore drugačen jezik in imajo drugačne navade in ureditev, kajti tedaj pride do težav,« (Machiavelli 1966, 9) njegova varnost pa je odvisna od mnogih nepredvidljivih dejavnikov.

Vladavine, glede na način vladanja, na obliko centralnost organiziranja vladavine in na stopnjo avtoritarnosti, razdeli na dve obliki. Na eni strani imamo pretežno oligarhičen, na drugi aristokratski način. Machiavelli kot zgled poda dva primera. Turškega sultana in primer Francoske države. »Vsej sultanovi državi vlada en sam gospod, drugi pa so njegovi služabniki. Francoski kralj pa vlada sredi množice veljakov, katerih oblast je stara in so jim podložniki vdani. Kdor torej razmisli o prvi in drugi teh držav, bo ugotovil, da je turkovo državo težje osvojiti, a na moč lahko obdržati. Narobe pa boste ugotovili, da je, po svoje, francosko državo lahko zasesti, a sila težko obdržati.« (glej Machiavelli 1966, 14) Tukaj se ne gre opirati samo na sposobnost vladarja, da zna osvojiti in obdržati svoj teritorij. V veliki meri je njegov uspeh odvisen tudi od zunanjih dejavnikov kot recimo, način vodenja njegovih predhodnikov in stanja civilne družbe. Torej je potrebna tudi sreča, da so civilne strukture naklonjene menjavi oblasti.

Nov vladar bo tako potreboval veliko sreče, da bo lahko obdržal neko ozemlje, vendar velja tudi obratno. Če je nekdo pridobil ozemlje s pomočjo tuje vojske in sreče in nima potrebnih vrlin, bo ga težko obdržal. »Tisti, ki samo po srečnem naključju postanejo iz zasebnikov vladarji, se z majhnim trdom povzpno na oblast, a s precejšnjim obdrže na njej.« (Machiavelli 1966, 19) Ne samo, da je potrebna sreča, da si pridobiš oblast, potrebna je tudi za ohranjanje oblasti.

Moder vladar, tudi v mirnih časih ne sme stati križem rok, ampak si tudi tedaj marno nabirati kapital, da mu bo na voljo v stiskah, in zato, da ga bo sreča tudi tedaj, kadar se obrne, našla pripravljenega, da se ji postavi v bran. Sreča je namreč nepredvidljiva in se hitro obrača in vladar mora biti na to pripravljen. Zato mora v dobrih časih varčevati, da lahko v slabih časih kljubuje nesreči. Torej je lahko vladar dober samo toliko, kot mu dopuščajo trenutne okoliščine. Vendar opozarja, da »imajo vsi ljudje to napako, da v brezvetrju pozabljajo na nevihto. (Machiavelli 1966, 41-63).

Kadar je govora o sreči, lahko hitro ugotovimo, da je od nje marsikaj odvisno in da se težko zanašamo le na svoje sposobnosti. Velja tudi obratno. Machiavelli najde primer v svoji Italiji, ki je podvržena nenehni nesreči, za katero pa sam ugotavlja, da je le izgovor za periodično slabe odločitve, predvsem na vojaškem področju. V petindvajsetem poglavju strne svoje poglede na srečo in njeno vlogo v vladanju. Po njegovem sreča vpliva na polovico vseh dejanj in odnosov v družbi. Pravi: »Da pa docela ne odpravimo naše svobodne volje, vendarle sodim, da bi utegnilo biti res, da je usoda razsodnica polovice naših dejanj in da drugo polovico ali približno toliko prepušča v odločanje nam samim.« (Machiavelli 1966, 64)

Druga polovica je torej odvisna od sposobnosti. In ker na prvo polovico ne moreš vplivati, se moraš toliko bolj osredotočiti na svoje sposobnosti in vrline. Kadar ti je sreča naklonjena, se moraš na vse moči truditi, da iz tega potegneš koristi in prednost za trenutek, ko se sreča obrne. Srečo oziroma nesrečo primerja s poplavami. Res je, da jih ne moreš preprečiti, vendar lahko s pametno preventivno zaščito, z nasipi in kanali, umiliš njene posledice.

4.2 Vrine (Virtu)

Machiavelli, ki posveča svoje delo Lorenzu Medičejskemu, ga opomni, da ga čaka veličina in uspeh, ker je sreča na njegovi strani, pa tudi zato, ker ima potrebne vrline. S pojmom vrline (virtu) Machiavelli misli na njegove pozitivne lastnosti. Daniel Donno, avtor spremne besede angleške različice *Vladarja*, pojem opredeli kot »fizična in mentalna sposobnost-inteligenca, veščina, drznost, zavzetost, torej vse posameznikove kvalitete, ki so potrebne da doseže svoj cilj.« (Machiavelli in Donno 2003, 125) Tukaj velja še posebej poudariti naravnost k ciljem, ki jo Machiavelli vedno zagovarja. V tem smislu morala ni del potrebne vrline (virtu).

Quentin Skinner razjasni pojem virtu v spremni besedi svojega prevoda *Vladarja*. Beseda izhaja iz latinske besede virtus in se v *Vladarju* (pa tudi v drugih delih) pojavlja v več smislih. Kot množina (le virtu) se po navadi uporablja kot dobre kvalitete posameznika. Mnogo bolj pogosto pa se uporablja

kot pojem, ki opredeljuje zmožnosti, veščine, energičnost, odločnost, trdnost, pogumnost in duhovitost posameznika. Mnogokrat je virtu kombinacija teh pojmov. Interpretacija pa je odvisna od konteksta. Virtu ni nujno pozitivna lastnost, ker se pojavi tudi v smislu vladarju potrebne brezobzirnosti. V osnovi lahko virtu prevedemo kot vrlino, veščino, v vojaškem smislu pa tudi kot junaštvo ali pogumnost. Nasprotje virtu bi bila lenost ali slabost. Čeprav se ponavadi uporablja za človekove kvalitete, ga Machiavelli uporabi tudi za opis objektov. Tako v šestem poglavju zapiše, da lokostrelci poznajo virtu, torej moč svojih puščic. (Skinner, 1988) Machiavelli se glede dojemanja vrlin loči od svojih sodobnikov. Renesančni misleci so trdili, da naj bi vladar imel dve vrsti vrlin. Njegov virtu naj bi bila kvaliteta, ki bi mu naj služila pri dosegu najvišjih, najbolj častnih ciljev. Po drugi strani naj bi virtu združeval vse potrebne kvalitete. Iz tega izhaja, da so trdili, da lahko vladar doseže slavo in čast ter ohrani državo le tako, da poseduje krščanske in visoko moralne vrline. In točno to je trditev, ki jo Machiavelli zanika. Sicer priznava, da mora vladar stremeti k slavi in časti, vendar zavrača, da je to možno le z zasledovanjem konvencionalnih moralnih vrlin. (Skinner 1987, 131)

V nadaljevanju bom tako uporabljal pojem vrline, s katerim pa bom meril na celoto zelenih lastnosti vladarja.

Ko govorimo o osvajanju novih ozemelj, je poleg sreče, omenjene v prejšnjem poglavju, potreba tudi veščina posameznika, da lahko to ozemlje ohrani. Vladar mora imeti možnost, da to ozemlje naseli, najbolje, da se tudi sam preseli tja. Med tiste, ki so ozemlja osvojili s svojimi vrlinami šteje med drugimi tudi Mojzesa in Romulusa. Kot skupno lastnost jima pripisuje zmožnost, da sta znala zaznati priložnost in da sta na njo reagirala. Reagirati mora tudi, kdor je zavladal novemu ozemlju. Ta je vedno moral implementirati svoje ideje in biti pri svojih dejanjih odločen. Odločnost je potrebna tudi zaradi dejstva, da »ni stvari za katero se težje pogajaš, pri kateri je uspeh bolj dvomljiv in ki jo je bolj nevarno voditi kot imeti prvo besedo pri vpeljavi nove ureditve, zakaj temu uvajalcu so sovražniki vsi tisti, ki se s staro ureditvijo okoriščajo, in mlačni branilci tisti, ki jim nova ureditev utegne biti v prid.« (Machiavelli 1966, 18) Zato Machiavelli svetuje uporabo moči, predvsem skozi vojsko, za kar pa je potreba tudi vladarjeva vrlina.

Nekdo lahko pride do oblasti tudi brez sreče ali potrebnih vrlin, namreč z okrutnostjo in zlobo. Tak človek bo sicer lahko pridobil moč, vendar nikoli ugleda. Ker pa je okrutnost včasih zaželena, jo je potrebno relativizirati. Okrutnost je neprimerna, kadar se uporablja nenehno in katere edini cilje je, da se z njo vzdržuje konstanten strah med podložniki. Dobra pa je, kadar se jo uporabi enkrat, z namenom dosege nekega cilja. »Človek namreč, ki hoče vsepovsod veljati za dobrega, bo med množico tistih, ki niso dobri, hočeš nočeš propadel. Spričo tega se mora vladar, če se hoče obdržati, naučiti, da je lahko tudi nedober in da to svojo lastnost pokaže ali tudi ne, kakor je pač potreba.« (Machiavelli 1966, 41) Ta dikcija se lahko interpretira, da cilj opravičuje sredstva. Sredstva so lahko primerna ali neprimerna, vrлина vladarja pa je, da zna oceniti primernost uporabe surove moči.

Machiavelli ponudi preprost recept. Vladar naj vedno ukrene tako, da bo zmagal in obdržal državo: sredstva bodo vselej veljala kot častna in vsi jih bodo hvalili. »Preprosto ljudstvo namreč vselej ujameš na tisto, kar se zdi, in na srečen izid zadeve; na svetu so tako ali tako sami prostaki, za manjšino pa ni mesta, kadar se ima večina na kaj opreti.« (Machiavelli 1966, 46)

Vladarju mora biti deveta skrb, če ga razvpijejo za okrutneža, le da drži svoje podložnike skupaj in da so mu zvesti. »Z maloštevilnimi zgledi okrutnosti bo bolj milosrčen kot tisti, ki iz prevelike milosrčnosti dopusti, da se razbohotijo neredi, umori in ropi; ti namreč zadenejo vso skupnost, od vladarja izhajajoče kazni pa prizadenejo le posameznika.« (Machiavelli 1966, 44). Zato ni nujno, da je vladar za vsako ceno priljubljen. Kadar so okoliščine takšne, da mora vladar ravnati okrutno, se ne sme temu izogibati. »Kadar je tista skupnost, ki ti je po tvoji sodbi potrebna, da se obdržiš, sprijena, moraš hočeš nočeš upoštevati njene muhe in ji ustreči; v tem primeru bodo dobra dejanja tvoj sovražnik. Zato pa je vladar, ki se hoče obdržati na vladi, kot rečeno, večkrat prisiljen, da ni dober.« (Machiavelli 1966, 51) Tako mora biti vladar okruten, kadar so ljudje okrog njega okrutni. Okruten pa je lahko samo poredkoma, in to takrat, kadar to od njega zahteva določena situacija. Če zavoljo svoje okrutnosti prepreči nemire, je to opravičilo za njegova dejanja. Dejanje okrutnosti pa je lahko tudi opozorilo. Če pokaže svojo okrutnost, pride bolj do izraza njegova milina. In ta milina je zaradi tega bolj cenjena. Podobno je tudi z njegovimi ostalimi dejanji.

»Mnogi sodijo, da mora moder vladar, kadar le ima priložnost, zvijačno zanetiti kakšno sovražnost zato, da potlej, ko jo zatre, njegova veličina še zraste.« (Machiavelli 1966, 56) Tako ves čas svoji javnosti sporoča, česa je zmožen in tako ohranja ugled. Ves čas mora držati pravo ravnotežje med dobrim in slabim. Kadar je okruten, mora včasih pokazati svojo milino, ki zaradi redkosti še bolj izstopa. Kadar pa je sočuten, mora včasih tudi pokazati svojo odločno in okrutno stran, da pokaže vrednost svoje miline in njeno minljivost. Pa četudi sam ustvari povod za dokazovanje svoje moči in absolutnega nadzora nad njeno uporabo. Spričo tega se mora vladar, če se hoče obdržati, naučiti, da je lahko tudi nedober in da to svojo lastnost pokaže ali tudi ne, kakor pač terja potreba. Varneje pa je, kadar se vladar zanaša na strah. Ljudje se namreč bolj odzivajo na strah, kot pa na ljubezen. Poleg tega je strah konstanten, ljubezen pa spremenljiva.

Machiavelli demonstrira, da vladarjeve vrline ne spadajo vedno pod okrilje morale. Tudi na primeru krščanstva in vatikanske države. Tudi papež namreč uporablja in zlorablja politično moč ter se obnaša kot teritorialni vladar, česar pa Machiavelli ne obsoja. Celu podpira dejanja papeža, ki pomagajo ohranjati moč in ugled cerkve.

Potrebno je, da si videti milosrčen, zvest, priljuden, odkrit, veren, in da tudi si takšen, vendar pa moraš vedno, kadar terja potreba, biti v duhu pripravljen, da se moraš in znaš spremeniti. Ko bi bili ljudje dobri, ta nauk ne bi bil dober, ker pa so malo prida in ker se ne bodo držali besede, je tudi ti njim nikar. Zategadelj je potrebno, da se je vladarjev duh pripravljen obračati tako, kakor velevajo vetrovi sreče in menjava stvari; in ne sme zanemariti dobrega, če more, vendar mora v sili znati zabresti tudi v hudo.« (beri Machiavelli 1966, 47).

S tem Machiavelli opraviči slaba dejanja z argumentacijo, da cilj in okoliščine opravičujejo sredstva. Svetuje, da se vladar obrača po vetru, kadar je to potrebno, in da lahko vladar prelomi dogovor, kadar to koristi njemu in njegovi državi. »Previden gospod ne more in ne sme biti mož beseda, kadar mu je to v škodo in če so odpadli razlogi, zavoljo katerih je besedo dal.« (Machiavelli 1966, 45) Vendar mora tudi tukaj najti ravnotežje pri svojih odločitvah, kajti s takšnimi dejanji tudi izgubi na ugledu, tako med svojimi zavezniki, kot tudi med

ljudstvom. Podpora ljudstva pa je ena izmed temeljnih zakonitosti, ki se jih mora držati. Najbolje, da podpora črpa iz ljubezni ljudstva do njega. Takrat bo imel absolutno podporo in stabilnost v državi.

Kadar pa ne uživa takšnega odobravanja med svojim ljudstvom, pa mora vladati z večjo uporabo sile in surove moči, ki ju pretvori v strah in spoštovanje, ki izvira iz tega strahu. »Vladar, ki si ne pridobi ljubezni, naj si uredi tako, da si obenem s strahom ne nakoplje sovraštva.« (beri Machiavelli 1966) Sovraštvo povzroča nemire in neodobravanje ter slabi državo in moč vladarja. Zato je pomembno, da se poskuša temu izogniti. »Vladar naj misli na to, da se izogne tistih reči, zavaljo katerih ga ljudje zasovražijo ali zaničujejo. Sovraštvo si nakoplje, kadar je grabežljiv in si prilašča imetje podložnikov. Zaničevanje pa si nakoplje, če velja za muhastega, lahkomiselnega, strahopetnega in cincavega.« (Machiavelli 1966)

Vladar mora tudi vedeti, kako ravnati v mednarodnem političnem prostoru. Prej ali slej ga bo situacija prisilila, da bo moral izbrati svoje zaveznike in se v vojni postaviti na pravo stran. Izbira strani pa je nujno potrebna, ker je nevtralnost vedno najslabša izbira. V tem primeru se bosta obe sprti strani postavili proti njemu. Njegova vrlina mora biti, da izbere tisto stran, ki je najmanj rizična in to svojo odločitev tudi vneto zagovarja in zasleduje svoje cilje. Spoštovan je vladar, kadar je pravi prijatelj in pravi sovražnik, to se pravi, kadar se brez premislekov postavi na stran koga proti komu drugemu. Taka odločitev bo vselej koristnejša, kot če ostane nevtralen. (Machiavelli 1966) Pri tem ni pomembno, ali bo v vojni zmagal ali izgubil. V vsakem primeru bo pridobil na ugledu in spoštovanje zaradi svoje odločnosti in načelnosti. Mnogokrat odločitev ni pomembna, ker odločajo zunanji dejavniki. Tudi takrat »naj vladarja naj ne skrbi, da bo zavaljo napak, brez katerih bi stežka rešil državo, prišel na slab glas.« (Machiavelli 1966, 41) Machiavelli ugotavlja, da je dobro, če v sporih ne ostaneš nevtralen, da ni dobro vedno držati besedo. Pravi da »neki zdajšnji vladar, ki ga ni dobro imenovati, nikoli ne pridiga o drugem kot o miru in zvestobi, pa še malo ne mara ne prvega ne druge; in mir in zvestoba, če bi se po njima ravnal, bi ga če večkrat spravila ob ugled, bodisi ob državo.« (Machiavelli 1966, 48)

Machiavelli slikovito opiše svojo teorijo, ko človeka primerja z živalmi. Pravi, da »sta dva načina boja: prvi z zakoni, drugi s silo. Prvi je lasten človeku, drugi

živalim, ampak ker prvi mnogokrat ne zadošča, se je potrebno zateči k drugemu.« (Machiavelli 1966, 46) Pri tem misli na silo v najširšem smislu, torej vse, kar ne spada pod okrilje zakonov. Vse kar je onkraj pravih. V naravi namreč vlada zakon narave. Ni morale in etike, ni sklepanja paktov, ni večnih zavezništov. Na vsakem koraku preži nevarnost in vsak se bori za svoje preživetje. V naravi vsak uporabi vse svoje zmožnosti, da je uspešen in se pri tem ozira le nase. Vse živali niso enake, vendar vse skrbi le eno. Preživetje. »Ker je torej vladarju neogibno potrebno, da zna uporabljati živalski način boja, mora med živalmi posnemati lisico in leva, zakaj lev se ne ubrani zank, lisica pa se ne ubrani volka.« (Machiavelli 1966, 45).“ Zato mora imeti močno vojsko in biti zvit, torej ravnati modro.

Vse namreč izhaja iz vladarjevih modrosti, njegovih vrlin. »Kajti vladarju, ki sam ni moder, se ne da modro svetovati.« (Machiavelli 1966, 61) To sicer ne pomeni, da ne sme imeti svojih svetovalcev, ravno nasprotno, celo zaželeni so. Pri vladarjih obstajajo tri možnosti, kakšen odnos imajo do svojih svetovalcev, pomočnikov, ministrov. Obstajajo tisti vladarji, ki znajo razmišljati sami, tisti, ki razumejo razmišljanje drugih in tisti, ki ne razumejo. Vladar mora imeti vsaj zmožnost poslušati. Pri tem se mora opirati na dobre svetovalce. Dobri pa so tisti, ki svoje interese podredijo vladarjevim in se podredijo njegovim pomislekom. Vladar mora vedno skrbeti za red in pametno sestavo ekipe svojih svetovalcev. »Prvo po čemer lahko sklepamo o bistrini duha kakega gospoda, so ljudje, ki jih ima okoli sebe.« (Machiavelli 1966, 60)

Pri svojem delu se mora vladar izogibati tistih, ki mu šepetajo in ga prepričujejo v določene odločitve. Okrog sebe mora imeti le nekaj svetovalcev, ki lahko govorijo svobodno in iskreno, vendar le, ko jih vladar vpraša za mnenje. Vse ostale nasvete mora prezreti. Vendar kot rečeno, na koncu se mora vladar odločiti sam. Suvereno in samozavestno. Vse kar dela, se mora rezultirati v spoštovanju. Torej vladar potrebuje svetovalce, ministre, ki so mu zvesti, kajti minister mora biti vladarju absolutno lojaln. Na drugi strani pa mora tudi vladar misliti na ministra, da mu ostane zvest. Mora ga spoštovati, poskrbeti, da obogati in mu podeljevati časti, zato da minister uvidi, da ne more brez vladarja in da ne hrepeni po višjih ciljih in večjem bogastvu ter da se boji sprememb.

Kadar so torej ministri in vladarji do ministrov takšni, se lahko drug na drugega zanesejo. Kadar pa so drugačni, bo slej ali prej konec za enega ali za drugega.

Še ena modrost, ki pa ni vezana direktno na svetovalce, vendar spada bolj pod delovanje njegovega državnega aparata: »Vladarji morajo neprijetne zadeve prepuščati drugim, sebi pa prepustiti delitev milosti.« (Machiavelli 1966, 50) Tako se ne zamerijo pri ljudstvu. Nenazadnje pa mora biti vrlina vladarja, da dobro skrbi za svoje ljudstvo in da jim nudi dobre pogoje za življenje. Ker ima vladar popolni nadzor nad državnimi financami, je tudi odločitev o tem, koliko bo država trošila, njegova. Ta odločitev je vezana na vladarjev sloves. Ali si že vladar ali se šele vzpenjaš na prestol? »V prvem primeru je radodarnost pogubna, v drugem pa je vsekakor potrebno, da te imajo za radodarnega.« (Machiavelli 1966, 43) Kadar se vzpenjaš, moraš namreč na hitro pridobiti zaupanje in naklonjenost ljudi. Tudi ko se je vladar že globoko zasidral na svojem položaju, je dobro, ko bi vladar veljal za radodarnega, vendar pa ti od vseh priznana radodarnost škoduje.

Kadar namreč trošiš po pameti, tvoja lastnost ne bo znana, zakaj kadar hočeš veljati za radodarnega, se moraš kar naprej košatiti s svojo potratnostjo. S takšnim košatenjem, pa bo vladar zapravljal svoje premoženje in bo navsezadnje moral ljudstvu naložiti dodatna bremena. Pri tem ga bodo podložniki zasovražili. Zatorej vladar, ki ne more brez škode biti darežljiv, naj se za to, če mu oponašajo stiskaštvo, meni kot za lanski sneg. Sčasoma ga bodo imeli za vedno bolj radodarnega, saj bodo videli, da mu, ker je varčen, njegovi dohodki zadoščajo in lahko kaj imenitnega ukrene, ne da bi pritisnil na ljudstvo. (glej Machiavelli 1966, 42)

Iz tega sledi sklep, da mora vladar predvsem skrbeti, da ga ne zaničujejo in ne sovražijo, radodarnost pa te pripelje do obojega. Vladar mora, da ga ne sovražijo, tudi paziti, da ne sega po imetju svojih državljanov in podložnikov »ter po njihovih ženskah«. In če že mora kdaj krvavo nastopiti proti komu, naj to stori, kadar ima za to zadostno opravičilo in očitni razlog, vendar naj nikakor ne sega po tujem imetju, »zakaj ljudje prej pozabijo na očetovo smrt kot na izgubo dediščine.« (Machiavelli 1966, 43)

Nekoga ima ljudstvo za radodarneža, drugega za grabežljivca, tega za okrutneža, onega za usmiljenega, tega za verolomneža, onega za zvestega; ta jim je mehkužnež in bojazljivec, oni pa divji in srčen, ta ves človeški, oni prevzeten, ta pohoten, oni zdržen, ta ves scela, oni lisjak, ta neupogljiv, oni lahkomiseln, ta resen, oni lahkoživ, ta veren, oni neveren, in tako dalje. In vem, to bo vsakdo priznal, da bi bilo nadvse hvalevredno, ko bi vladar od vseh zgoraj opisanih lastnosti imel tiste, ki nam veljajo za dobre. Ampak ker človeška narava ne dopušča, da bi imel samo te lastnosti in se po njih docela ravnal, mora hočeš nočeš biti vsaj toliko pameten, da zna zabrisati slab sloves tistih napak, ki bi ga spravile ob državo, tistih, ki ga obnjo ne spravijo, pa se varovati, če le more. Če vse dobro pretehtamo, ugotovimo, da ga marsikaj, kar je videti krepost, pripelje v pogubo, marsikaj drugega, kar je videti napaka, pa vladarju prinese varnost in blaginjo. (glej Machiavelli 1966: 40)

Bistvo Machiavellijevega sporočila se nanaša na vlogo vrlin in razmerjem med njimi in vladarjevo slavo ter pozitivno javno podobo. Nič ni tako pomembno kot dejstvo, da mora vedno skrbeti za svojo podobo in videz. Če je njegova podoba pozitivna, vse ostalo ni več pomembno. Če pa slučajno nima potrebnih vrlin, pa mora vsaj izgledati, kot da jih ima. (Skinner 1987, 132)

Največja razlika med Machiavellijem in njegovimi sodobniki leži v naravi metod, ki jih naj uporabljajo vladarji za doseg svojih ciljev. Vsi se strinjajo, da je cilj, da ohrani držav ali naredi »velik reč«. Vendar samo Machiavelli ugotavlja, da krščanske moralne metode niso vedno dovolj in da včasih situacija diktira uporabo drugačne morale. Razlika je v tem, da Machiavelli loči med dvema povsem ločenima moralama, med dvema ločenima, nekompatibilnima in rivalnima moralnima sistemoma. (Skinner 1987, 133)

Machiavelli je daleč od tega, da bi poveličeval zlo in zelo redko nakaže, da bi konvencionalne, moralne vrline ne smele biti spoštovane in zaželene. Drži pa, da pri tem ni najbolj konsistenten in večkrat poudari, da je bolj kot same vrline pomembnejši videz in izgled, da te vrline poseduješ. (Skinner 1987, 137) Če je prej veljalo prepričanje, da mora vladar posedovati vse pozitivne vrline, ki jih združuje pojem virtu, Machiavelli trdi, da mora posedovati tiste, ki mu pomagajo

obdržati državo in narediti »velike reči«. Te vrline naj bi se čim bolj prepletale z konvencionalnimi vrlinami, ni pa to nujno. Zato bi moral vladar voditi državo kot dober ali zloben vladar, odvisno od tega, kako dopuščajo sreča in okoliščine. (Skinner 1987, 138)

4.3 Moč (politika)

Potrebno je poudariti, da kadar Machiavelli uporablja pojem politika, s tem misli na njen republikanski pomen, pomen v smislu »vivere politico«, kar lahko enačimo s svobodnim življenjem v politiki. »Vivere politico« je specifična oblika organizacije, ki je vezana na republiko, na vladavino prava, kjer ni prostora za tiranijo ali ostale oblike prisvojitve moči. Beseda politika (politicus) je rabljena tudi v povezavi s »civitas«, kar bi lahko razumeli kot skupnost, ki se je združila z namenom živeti v pravičnosti in pod skupnimi zakoni. »Civitas« je skupnost, ki bazira na vladavini prava, prijateljstva ter solidarnosti in ne samo na materialni bazi. V takšni skupnosti naj bi živeli varno in uživali v dobrem življenju. Pojem politike je bolj vezan na mestno državo, kot jo je poznal Aristotel. On je razumel politično skupnost kot mestno skupnost. Mesto pa je razumel kot politično partnerstvo, katerega namen je dobro življenje. Samo v takšnem mestu kjer vlada politika v smislu »civitas« nudi ljudem pogoje, da resnično uživajo in živijo humano. Pojem politika se je tako vezal na koncept republike (»res publica«). Kot taka je »politica« nezdružljiva z despotizmom. Ta konotacija se je obdržala tudi v času monarhij. Takrat je pomenila uporabo zakona, pravice in kolegialnosti ter tako bila nasprotje kraljeve avtoritete. Politika je najvišja človekova dejavnost, ker služi skupnemu dobremu in celotni skupnosti. Politična vladavina je tako drugačna od monarhične. V tistem času se je pojem politike vedno vezal na »civitas« oziroma na vladavino prava in pravičnosti. (Viroli 1993, 160)

Tudi Machiavelli je besedi »civitas« in »politica« uporabljal v tedanjem konvencionalnem pomenu. Machiavelli ni spremenil cilja politike, kar je za njega ostala »vivere politico«, je pa želel povedati, da ta cilj ni nujno kompatibilen s tedanjo politično skupnostjo. V Machiavellijevem jeziku je politika še vedno umetnost mesta, mestne države, kot so jo dojemali antični

republikanci. Politika pri Machiavelliju še vedno stremi k skupni blaginji, kjer je skupno nad zasebnimi cilji. Machiavelli v *Vladarju* ne uporablja besede politika («politico»), predvsem se temu izogne, kadar opisuje status vladarja ali oblast. Po eni strani je to zanimivo, sploh če pomislimo, da Machiavellija dojemamo kot enega izmed največjih političnih filozofov vseh časov. Po drugi strani je pa logično, kajti v *Vladarju* se Machiavelli posveča drugim temam. Vladavine, ki jih secira skozi celotno knjigo, ne spadajo v koncept »civitas« in »vivere politico«, torej ne spadajo v okvir pojma politika, kot ga je takrat razumeval Machiavelli. Ni pisal o tem, kar je on pojmoval kot politiko. Čeprav je politiko dojemal v konvencionalnem smislu, je pojmu dodal svoj prizvok. Ugotovil je namreč, da ni smiselno zasledovati absolutno svobodnega in popolnega mesta, »vivere politico«, temveč je potrebno zasledovati »vivere politico« v realnosti turbulentnega in burnega mesta. Čeprav je ostal v tradicionalnih okvirjih, je poskušal pokazati, kakšne zahtevne naloge čakajo tistega, ki poskuša postaviti in ohraniti dobro mesto. (Viroli 1993,159)

Ko v *Vladarju* Machiavelli polemizira o vladavinah, ne govori o politiki, ampak govori o umetnosti vladanja, o »arte dello stato«. S tem se izogne pomembnemu vidiku, ki ga vsebuje tedanja razlaga pojma politika, pravičnosti. Machiavellijev vladar ni politična oseba v klasičnem pomenu, pač pa nekdo, ki služi svojemu lastnemu namenu in ne namenu republike. Maurizio Viroli komentira: »Kot ostali humanisti, Machiavelli nikdar ne govori o državi v smislu »stato« kot sopomenki »vivere politico«. (Viroli 1992, 486) »Lo stato« uporablja kot sistem vladavine oziroma načine prisilne kontrole, ki ohranja red znotraj političnih skupnosti. Tako imamo dva principa države, ki jih uporablja Machiavelli. Prvi je princip interesa mesta («vivere politico»), drugi pa interes države («stato»). Prvi je vezan na politiko, kot jo je poznal Machiavelli, drugi pa na politiko v zdajšnjem pomenu besede. Za nas je pomembno dojetje slednjega, torej političnega vidika, kot ga razumemo danes. Machiavelli je v *Vladarju* to imenoval umetnost vladanja («arte dello stato») in bil kot takšen ideološki prednik nacionalnega interesa («ragione di stato»). Takšna miselnost se je nadaljevala skozi celotno zgodovino in postala prevladujoča že v šestnajstem stoletju. S to ideološko revolucijo se je spremenil tudi sam pomen besede politika. Začela je opisovati vladanje v občem smislu in dobila je slabšalni prizvok. Kot lahko ugotovimo, je v času od Machiavellija do danes

politika spremenila svoj pomen. S tem, ko uporabljam pojem politika, je potrebno razumeti, da ga uporabljam v smislu današnje rabe.

Že takoj na začetku, v drugem poglavju, Machiavelli nakaže politično usmerjenost Vladarja. Ukvarja se s tem, kako se vladavine pridobijo, kako se jim vlada in kako se obdržijo. V osnovi vladavine deli na dedne in nove. Pri tem velja, da se lažje vlada dednim, saj je ljudstvo že navezano na vladarja. Pomemben element pri dinamiki vladanja je torej ljudstvo, ki ga lahko identificiramo kot dejavnik, ki spada pod okrilje moči oziroma politike.

Kadar se nek vladar polasti novega ozemlja, z drugačnim jezikom in običaji, je najbolje, da se tja preseli. Zaščititi mora šibke sosede in oslabiti močnejše od sebe. Tujim silam mora preprečiti vdor na ozemlje, vključno z zavezniki. Znotraj države mora biti pripravljen uporabiti silo preden se nemiri razširijo do nekontroliranih razsežnosti. Vedno je namreč dobro, če ukrepaš preventivno, kot pa kurativno. »To izhaja iz druge naravne in pogoste nujnosti, po kateri je vselej treba hudo pritisniti na tiste, ki nad njimi nanovo zavладаš, tako z vojaštvom kot z nešteti drugimi krivicami, ki so neizogibna posledica nove osvojitve.« (Machiavelli 1966, 5) Pameten vladar ne sme prelagati reševanje težav na prihodnost. Svoje sosede mora čim prej oslabiti, kolikor se le da in pri tem paziti, da si ne pridobijo preveč moči. Če komu pomagaš, da postane močan, se bo namreč slej kot prej obrnil proti tebi. »Iz tega se izpelje splošno pravilo, ki nikoli ne odpove, ali le redkokdaj: kdor povzroči, da nekdo postane mogočen, propade, zakaj do moči mu je pomagal ali s prizadevnostjo ali s silo, oboje pa je sumljivo tistemu, ki je postal mogočen.« (Machiavelli 1966, 11)

Kadar zavладаš ozemlju, deželi, ki je imela svoje zakone, lahko ravnaš na tri načine. Lahko razdreš trenutno ureditev, lahko greš tja živeti, lahko pa jim dovoliš živeti po njihovi postavi, jemlješ od njih davek in osnuješ oligarhično vlado, ki skrbi za ohranitev njihove naklonjenosti. Najlaže obdržiš na svobodno življenje navajeno mesto s pomočjo njegovih meščanov, če mu kajpak hočeš prizanesti. »Toda v republikah je življenje bujnejše, sovraštvo neizprosnejše, želja po maščevanju bolj živa; spomin na nekdanjo svobodo pri njih ne zamre in ne more zamreti: najvarnejša pot je torej, če jih zatre, ali pa gre in se tam nastani.« (Machiavelli 1966, 14) Po vseh treh poteh lahko to deželo obdržiš, najbolje pa je če se vladar polasti sile, kajti na svobodo navajeno ljudstvo se je

pripravljeno za njo boriti in ga je treba pri njegovih prizadevanjih že v začetku onemogočiti. V resnici si namreč samo z razdejanjem zagotoviš varno posest.

Naslednja resnica nas uči, da morajo vsi uspešni vladarji imeti vojaško podporo. Moč in vojska gresta z roko v roki. Machiavelli to slikoviti opiše z naslednjo mislijo: »Poglavitni temelji, ki naj jih imajo vse države, tako nove kakor stare ali mešane, so dobri zakoni in dobra vojska: in ker ne more biti dobrih zakonov, kjer ni dobre vojske, in ker morajo biti tam, kjer je dobra vojska, tudi dobri zakoni, bom pustil v nemar razpravljanje o zakonih in bom govoril o vojski.« (Machiavelli 1966, 30) Kadar skušamo vladati, moramo vedno pogledati nazaj in se učiti iz zgodovine. Na primeru najimenitnejših, kot so Mojzes, Romul, Tezej in podobni, ugotovimo, da so vsi postali mogočni zaradi priložnosti, svojih vrlin, obdržali pa so se zavoljo vojske. Kajti ne gre se zanašati samo na vero in dobra dejanja. »Zategadelj so vsi oboroženi preroki zmagali, neoboroženi pa propadli.« Tako je tudi marsikateri vladar s svojimi novimi zakoni vred propadel, ko je množica začela izgubljati vero vanj, sredstev, s pomočjo katerih bi lahko podprl trdnost tistih, ki so verjeli, in prisilil k veri neverneže, pa ni imel na voljo. »Poleg že omenjenega je namreč narava ljudstev spremenljiva: zlahka jih o nečem prepričaš, a težko dosežeš, da se tega prepričanja drže, zato pa mora biti stvar tako pripravljena, da jih tedaj, ko ne verjamejo več, lahko prisiliš k temu, da verjamejo.« (Machiavelli 1966, 16) Tukaj se torej povežejo vsi tri osnovni elementi: Sreča, vrline in moč.

Najtežje je obdržati državo, ki so jo pridobil po tuji zaslugi in na lahek način. Kajti, »države, ki se nanagloma vzpno, podobno kot vse druge stvari v naravi, ki hitro poženejo in zrastejo, ne morejo imeti ustreznih korenin in vej, pa jih prvo neurje uniči.« Ena izmed pomembnejših reči, ki ti pomagajo konsolidirati novo državno ureditev in zagotoviti trdnost ureditve pa je lastna vojska. Machiavelli poda še nekaj drugih strnjjenih nasvetov:

Novi vladar se mora v svoji novi državi zavarovati pred sovražniki, si pridobiti prijateljev, zmagati bodi s silo bodi z zvijačo, doseči, da ga ljudstvo ljubi in se ga boji, da mu vojaki slede in ga spoštujejo, zatreti tiste, ki ti morejo ali morajo škodovati, staro ureditev zamenjati z novo, biti strog in ljubezniv, velikodušen in širokosrčen, odpraviti nezvesto vojsko, ustvariti novo, vzdrževati prijateljstva s kralji in knezi, tako da ti morajo ali uslužno

izkazovati dobrote ali dobro premisliti, preden te užalijo. (glej Machiavelli 1966: 22)

Drugačna je situacija, kadar zaseben državljan postane vladar v svoji domovini, pa ne s pomočjo hudodelstev ali kakega drugega neznosnega nasilja, temveč ob naklonjenosti drugih državljanov. Taki ureditvi bi lahko rekli meščanska vladavina. Na takšen način lahko nekdo postane vladar na pobudo ljudstva ali na pobudo aristokracije in ostalih mogočnih meščanov, »velikašev«. Če namreč velikaši uvidijo, da ne morejo vladati ljudstvu, začnejo usmerjati svojo naklonjenost na enega od njih in ga naredijo za vladarja, da bi lahko v njegovi senci stregli svojim interesom. Pa tudi ljudstvo, kadar vidi, da ne more biti kos velikašem, združi svojo podporo v enega, mu dvigne ugled in ga naredi za vladarja. Vendar, kdor se povzpne na oblast s pomočjo mogočnežev, se težje obdrži na njej, ker ima okrog sebe mnoge, ki se mu zdijo kot vrstniki in jim zaradi tega ne more ne ukazovati kakor bi rad. Tisti pa, ki pride na vlado z naklonjenostjo ljudstva, se tam znajde sam in nima okoli sebe nikogar, ali prav redke, ki ne bi bili pripravljene ubogati. Poleg tega pa »ni mogoče pošteno in brez krivične žalitve drugih zadovoljiti velikašev, ljudstvu pa se pač da ustreči, zakaj njegov cilj je poštenejši kot cilj velikašev; ti bi namreč radi zatirali, ljudstvo pa hoče, da bi ne bilo zatirano.« (Machiavelli 1966, 26) Definitivno drži, da se je velikašev lažje ubraniti, kadar se uprejo, kot pa ljudstva. »Vladar je dalje prisiljen kar naprej živeti z istim ljudstvom; prav zlahka pa prebije brez istih velikašev.« Velikaše lahko poljubno odstavlja, menjuje, zatira ali povečuje, jim namenja podporo in ugodnosti, ali jih pobija, kadar pa se ljudstvo obrne proti njemu pa ga ne more kar menjati ali odstaviti. Pri velikaših moraš paziti le na tiste, ki se nate vežejo le iz koristi, te ne podpirajo absolutno in imajo raje sebe kot tebe. Takšni se bodo ob prvi priložnosti obrnili proti tebi. Tisti, ki so nate navezani nikdar niso problematični, tudi tisti, ki te podpirajo iz strahu in spoštovanja, niso težavni, ker jih lahko uporabiš v svojo korist in se ob priliki ne bodo uprli. Vladar se mora zato le malo meniti za zarote, če mu je ljudstvo naklonjeno. Kadar pa ga sovraži, se mora bati vsega in vsakogar.

Kadar postaneš vladar s pomočjo ljudstva, moraš njegovo naklonjenost na vsak način ohraniti. To pa ni težko, ker ljudstvo želi le to, da se ga ne zatira. Kdor pa postane vladar proti volji ljudstva, po naklonjenosti velikašev, mora predvsem

poskušati, da si pridobi tudi ljudstvo. To lahko stori tako, da ga vzame v zaščito in z njim dobro ravna. In ker se ljudje tedaj, kadar pridejo iz slabega na dobro, bolj navežejo na svojega dobrotnika, mu postane ljudstvo bolj naklonjeno, kot takrat, če bi ga samo delegiralo za vladarja. Dobro urejene države in modri vladarji so ravnali tako, da velikašev niso spravljali na rob obupa in da so ustregli ljudstvu ter skrbeli za njegovo zadovoljstvo. Če strnem vse v en stavek: »vladar se mora potruditi za prijateljstvo ljudstva, sicer mu v stiskah ni pomoči.«

Obstaja pa tudi tretja možnost. V situaciji, v kateri bi se zapletel z velikaši, če bi podpiral ljudstvo, ali z ljudstvom, če bi bil bolj naklonjen velikašem, lahko vladar postavi tretjega za sodnika. Ta lahko brez nevšečnosti zatira velikaše in podpira male ljudi. V tem primeru ni nobena ureditev boljša in pametnejša, pa tudi varna ne. Iz tega lahko potegnemo drug pomemben nauk, ki ga zagovarja Machiavelli. »Vladarji morajo neprijetne zadeve prepuščati v upravo drugim, sebi pa pridržati delitev milosti. Vladar mora ceniti velikaše, a se ne zasovražiti pri ljudstvu.« (Machiavelli 1966: 49)

Moč vladarja je odvisna od mnogih dejavnikov, vendar, kdo je močen vladar, kako se njegova moč meri? Machiavelli trdi, da tisti, »ki se lahko sami obdrže, ki morejo, ker imajo dovolj ljudi in denarja na prebitek, spraviti skupaj primerno vojsko in se spopasti na odprtem bojišču z vsakomer, kdor pride in jih napade.« (Machiavelli 1966, 28) Obstaja pa tudi možnost, da je vladavina premalo močna, da bi se spopadla na odprtem bojišču in da se mora vladar braniti izza zidov. Takrat velja, da jih je smiselno čimbolj utrditi. Pravilo pravi: »Ljudje so namreč vselej sovražni podjetjem pri katerih opazijo težave, in ni kazno, da je lahko napasti nekoga, čigar mesto je trdno in odporno in kogar ljudstvo ne sovraži.« Zato je varen tisti, ki ima močno, utrjeno mesto, ni osovražen »in ima za leto dni zalog, kajti nobena vojska si ne more privoščiti, da bi leto dni čakala pred obzidjem.« (Machiavelli 1966, 28)

Obstajajo pa države, ki se ne rabijo braniti pred sovražniki. Njihovi vladarji tudi ne rabijo paziti na javno mnenje, saj se »drže na površju, pa naj ravnajo in žive, kakor se jim ljubi.« To so države, ki se opirajo na vero. In takšne države je lahko obdržati. Pridobiš pa jih lahko samo z srečo ali podjetnostjo. Tako so papeži najbolj srečni vladarji: »Ti edini imajo države, pa jih ne branijo, podložnike, pa jim ne vladajo. In ne glede na to, da so države nebranjene, jim jih nihče ne

vzame, in dasiravno podložnikom ne vladajo, njim to ni mar in še na misel jim ne pride, da bi se jim odtujili, pa tudi ne morejo se.« (Machiavelli 1966, 29)

Kadar vladar nima te možnosti, da se opira na vero, mu preostane le še vojska. Ta pa je lahko, ali domača ali najemniška, ali pomožna ali mešana. Machiavelli trdi, da sta najemniška in pomožna vojska nekoristni in celo škodljivi, kajti kdor bo svoje sile gradil na teh dveh vojskah, ne bo trden in varen. Najemniške vojske so namreč nezveste in brez discipline. Glavni razlog je, da najemniki »ne poznajo druge ljubezni in drugega vzroka, ki bi jih zadržal na bojišču, kot borno plačo, ta pa ni tolikšna, da bi zavoljo nje hoteli zate umreti.« Obstaja še več razlogov, zaradi katerih je najemniška vojska slaba. Najemniški vojskovodje so ali dobri vojaki in strategji ali ne. Če so, jim ne moreš zaupati, ker bodo vedno težili k lastni veličini. Ali tako, da se bodo obračali proti tebi, ki si njihov gospodar, ali pa bodo proti tvoji volji zatirali druge. Če pa poveljnik ni dober, potem si tako ali tako izgubil. Zato mora vrhovni poveljnik biti sam vladar. Če pa na bojišče pošlje koga drugega, ga mora, kadar zataji, zamenjati, kadar pa je uspešen, mu mora omejiti možnosti za slavo, da ne prekorači meje. Države, ki se opirajo na najemniške vojske, se tudi lažje podredijo drugemu, novemu vladarju. Zato rabi vsak vladar svojo domačo, lastno vojsko. Tudi pomožna vojska, torej vojska katere druge države, ki jo nek vladar v stiski pokliče na pomoč, ni kaj prida. Ta vojska je sama po sebi lahko koristna in dobra, ampak za tistega, ki jo pokliče je skoraj vedno pogubna, ker če izgubi, si pač poražen, če pa zmaga, si njen suženj. »K pomožni vojski naj se torej zateka tisti, ki hoče, da bi ne mogel zmagati.« Ta vojska je namreč mnogo bolj nevarna kot najemniška. Pri pomožni vojski je problem, ker je enotna in povsem uboga druge poveljnike. Če se obrne proti tebi zmagovita najemniška vojska, potrebuje več časa in ugodnejšo priložnost, ker ni enotna in ker si jo ti sam najel in jo plačuješ. In nekdo, ki ga narediš za poveljnika, ne more pri priči pridobiti toliko ugleda, da bi ti lahko škodoval. »Skratka, pri najemniški je nevarnejša lenoba, pri pomožnih podjetnost.« (glej Machiavelli 1966, 34)

Machiavelli torej povzema, da nobena vladavina, ki nima lastne vojske, ni varna in je prepuščena naključju, saj nima moči, ki bi ji bila v nesrečah v zvesto obrambo. Domača vojska pa je tista, ki jo sestavljajo ali tvoji podložniki, meščani ali služabniki; vse druge so ali najemniške ali pomožne. »Modri možje

so vselej menili in trdili, da nič ni tako šibkega in nestabilnega kot sloves o moči, ki ni oprt na lastno silo.« Zanemarjanje vojske je poglavitni vzrok, ki te spravi ob državo, izurjenost v tej večini pa razlog, ki ti pripomore do vlade. Vladarji pa morajo skrbeti za dobro vojaško pripravljenost svoje države, tudi kadar je država na novo prisvojena. Nikoli se ni zgodilo, da bi novi vladar razorožil svoje podložnike, in tudi kadar jih je našel neoborožene, jih je vedno oborožil, ker s tem, da jih oborožiš, se njihovo orožje ponavadi obrne tebi v prid. »Sumljivi postanejo zvesti, zvesti pa še zvestejši in iz podložnikov se spremene v tvoje privrženec.« Vseh podložnikov sicer ne moreš oborožiti, vendar si tedaj, kadar skrbiš, da gre oboroženim dobro, glede drugih lahko mnogo bolj miren in varen. Drugače je, kadar si prisvojiš tujo deželo in jo priključiš k obstoječi. Takrat jo moraš razorožiti, razen tistih, ki so se bojevali tebi v prid in bili tvoji zavezniki.

Vladarji so imeli navade graditi trdnjave, v katere so se zatekli pred sovražnikom. To načeloma ni sporno, ker je v veljavi že od nekdaj. Vendar pa je gradnja včasih nepotrebna. Machiavelli trdi, da »vladar, ki ga je bolj strah ljudstva kot tujcev, mora graditi trdnjave; tisti pa, ki se bolj boji tujcev kot ljudstva, naj si ta trud mirno prihrani.« Kajti najboljša trdnjava je to da te ljudstvo ne sovraži. Tudi če imaš trdnjavo, pa te ljudstvo sovraži, te ne rešijo, saj ljudstvu, ki prime za orožje, nikoli ne manjka tujcev, ki mu priskočijo na pomoč. »Če torej vse to upoštevamo, bom hvalil tistega, ki bo gradil trdnjave, in tistega, ki jih ne bo, grajal pa vsakogar, ki bo, zanašajoč se na trdnjave, menil, da je pravi pes, če ga ljudstvo sovraži.« (Machiavelli 1966, 56)

Vladarju dokaj koristi tudi to, če se izkaže z izrednimi primeri v notranji politiki. Dobro je, da najde nekoga, ki kot državljan stori kaj izrednega, bodi v dobrem, bodi v slabem, in ga nagradi ali kaznuje tako, da se o tem veliko govori. V vsakem primeru mora paziti, da ga pri tem označijo kot bistrega človeka velikega duha. Spoštovan je tudi vladar, kadar je pravi prijatelj in pravi sovražnik, to se pravi, kadar se brez pomislekov postavi na stran koga proti komu drugemu. Taka odločitev bo koristnejša, kot če ostane nevtralen. Kdor namreč zmaga, ne mara za nezanesljive prijatelje, ki mu v stiski ne pomagajo, kdor pa zgubi, te ne sprejme, ker nisi hotel z orožjem v roki deliti z njim usode. (Machiavelli 1966, 58)

Vladar se mora, s tem da daje zavetje talentiranim ljudem, kazati kot človek, ki ceni sposobnosti. Mora tudi izkazovati čast tistim, ki se odlikujejo v kaki umetnosti. Državljanec mora spodbujati, da lahko mirno opravljajo svoje delo, tako v trgovini kot v poljedelstvu. »Tako naj ravna, da se ta ne bo bal izboljšati svojih posestev iz strahu, da mu jih bodo vzeli, in ne oni odpreti trgovine, iz strahu pred davki, pač pa naj pripravi nagrade za tiste, ki hočejo delati te reči.« Skrbeti mora, da poveča bogastvo in ugled svojega mesta ali svoje države. Zraven tega mora poskrbeti, da ljudstvo zamoti s svečanostmi in predstavami, po principu kruha in iger. In ker je vsako mesto razdeljeno na cehe ali na razrede, mora te skupine upoštevati, se z njimi kdaj pa kdaj sestajati, dajati zgled človekoljubnosti, poslušljivosti, altruizma in dobrotljivosti, pri tem pa vendarle skrbeti za svojo veličino in dostojanstvo. Tega mu ob nobeni priložnosti ne sme zmanjkati.

Machiavelli še najbolj približa morali pri opisu vladarjev, ki so prišli na oblast skozi prekomerno uporabo moči in z zlobnimi nameni. Kdor je prišel na oblast z okrutnostjo, je lahko pridobil moč, vendar ne slave. Pri tem nakaže, da je za njega okrutno, kadar vladar prekomerno uporabi silo zgolj za namene večanja svoje moči. Te vladarje načeloma obsoja. Vendar obstajajo tudi okoliščine, ki vladarja prisilijo v uporabo sile v zle namene. Tako je lahko okrutnost upravičena in neupravičena. Upravičena je tista, kadar je uporabljena enkratno in zavrlo specifičnih potreb, neupravičena pa tista, ki je dolgotrajna in ogroža prebivalstvo. »Dobro uporabljene lahko rečemo tistim, ki jih narediš vse hkrati, iz potrebe, da si zavaruješ državo, potlej pa ne vztrajaš pri njih, ampak jih spremeniš v največji možni prid za podložnike.« (Machiavelli 1966, 24) Pameten vladar bo uporabil silo in izkazal svojo okrutnost le do te mere, da si ne bo nakopal sovraštva in da se ljudstvo ne bo počutilo ogroženega z njegovimi dejanji. »V ukrepanju naj se drži srednje poti med previdnostjo in človečnostjo, tako da zavrlo prevelike zaupljivosti ne bo postal nepreviden ali zavrlo prevelike nezaupljivosti neznosen.« (Machiavelli 1966, 44)

5 Machiavelli in makiavelizem

Makiavelizem v občem smislu pomeni politično načelo, ki zagovarja uporabo zvijačnih, nemoralnih sredstev za doseg cilja ali splošno brezobzirnost, zvijačnost. Skozi zgodovino se je uveljavilo pojmovanje, da je makiavelizem načelo, po katerem v politiki velja samo učinkovitost. Politične akcije se tako ne bi smele vrednotiti z moralo ali skozi prizmo dobrega in slabega. Misel, po kateri naj bi se politična moč ločila od splošnega etičnega delovanja, ima korenine v antičnih časih (v rimski antiki je to moč zaslediti pri Ciceru² in Tacitu³). Kljub temu obstaja mnogo razlogov, zakaj ta pojem povezujemo ravno z imenom Niccolo Machiavelli. Med renesanso, kateri pripada Machiavelli, in antiko je bilo dolgo obdobje srednjega veka. Čeprav je bil to tudi čas katoliške prevlade, se v tem času vladarji niso držali katoliške morale in zagovarjanja miru. Zato so kanonisti in legalisti poskušali poiskati razloge in pogoje, pod katerimi je bilo možno kršiti običajno pravo in moralne kodekse. Te izjeme so pogojevali z "raison d'etat", tako imenovanimi višjimi državnimi interesi oziroma nacionalnim interesom. Ta doktrina, ki je imela vpliv na šestnajsto in sedemnajsto stoletje, tako izhaja že iz samega srednjega veka. Pred tem se je v večji meri uporabljala doktrina, po kateri je zloraba zakona in etičnih načel mogoča samo, kadar to ščiti božjo skupnost oziroma, kadar to zahteva naravni zakon. Če to koristi celotnemu človeštvu, je lahko hierarhično nižji zakon kršen zavoljo višjega zakona, torej božjega zakona ali naravnega zakona. Kasneje se ta miselnost nadomesti z opravičevanjem višjih državnih zakonov, ki so izgovor za protizakonito, nemoralno delovanje.

---

² Ciceru je v svojem delu *De Officiis* ugotovil, da obstajata dve poti, po katerih lahko posameznik doseže svoje cilje. Prva se nanaša na argumente, druga na moč. Prva pripada človeku, druga pot je značilna za zveri. Zveri uporabljajo metode moči (lev) in prevare (lisica), človek pa se mora tem metodam izogibati. To dikcijo povzema Machiavelli, vendar sam dodaja, da je prva metoda včasih brez učinka, zato moramo poseči tudi po živalskih metodah. (Skinner in Price 1988, xxi)

³ Tacit je videl, da je politika načela moralne vrednote. Posameznik se po njegovem ne more več zanašati na prijateljstvo, ki je bilo v njegovih časih osnova, na kateri se je gradila politika. Laskanje in neiskrenost do tistih, ki imajo moč, je načela in skorumpirala vse odnose. V svojem delu *Anales* piše, da tradicionalna moralnost postopoma izginja, v Rimu pa je moč videti vse kar je koruptivno ali lahko postane koruptivno. Tacit razume, da je pozabljanje starih vrednot in vrlin posledica koncentracije moči. Pravi, da je ljubezen po moči univerzalno vodilo. Ena njegovih glavnih zgodovinskih ugotovitev je, da so se s politično svobodo v Rimu izgubile tudi vrline v smislu virtuu. (glej Mellor 1999, 76-110)

Z renesanso se politika vedno bolj konkretizira, večja se tudi dvom o absolutni veljavnosti morale. Razmik med moralo in politično močjo postaja vedno bolj pomembna tema. V tem oziru je Machiavellijeva politična ideja za tedanji čas ključnega pomena. Njegove ideje so med tedanjimi misleci burile duhove, sploh zaradi njegovih namigovanj k upravičenosti umora, laži, prekršitve pogodb itd... Kontroverznost se kaže skozi celotno zgodovino, tako na znanstvenem kot tudi literarnem področju, njegovo ime se omenja v povezavi s celo vrsto področij družbenega delovanja. Najbolj opazno je njegovo odkritje in »seciranje« vloge moči v politiki, tako v Vladoarju kot njegovih Razmišljanjih ob prvih desetih knjigah Tita Livija. Čeprav je v Razmišljanjih pisal tudi o drugih pomembnih temah, o svobodi in republikanizmu, so bile te teme marsikdaj spregledane, kar je zanimivo tudi zaradi tega, ker je bila republikanska vlada v tem času rariteta in je s temi idejami na nek način načenjal prevladujočo absolutistično, monarhično ureditev tedanjega časa.

Od sredine šestnajstega stoletja, pa vse do francoske revolucije je bil makiavelizem vseskozi prisoten in je imel velik vpliv v intelektualnih krogih. Je pa moč opaziti, da se je njegovo dojemanje odmaknilo od realnosti, ki je bila zapisana v njegovih delih. Makiavelizem se je odmaknil od Machiavellijeve resnične politične misli, kot tudi od področja politike in je prevzemal vedno večjo razlagalno moč na ostalih segmentih človekovega delovanja. Skupni imenovalec je bila argumentacija, da je uspešno delovanje v nasprotju z moralnimi imperativi družbe. V šestnajstem stoletju je njegov status postajal vse bolj negativno vrednoten. Dojemali so ga kot učitelja zlobe in hudobij, njegovo sporočilo se je poenostavilo na minimum in se je glasilo, da je bolj uporabno biti zloben, kot pa dober. Posameznik lahko zakrivi najhujše zločine, če mu to pripomore k uspehu. Kot zagovornik takšnih dejanj se je statusno vedno bolj pomikal k samemu hudiču.

Machiavelli se je začel tudi pojavljati v literaturi, kjer je postal prototip karakterja, uporabnega za vrsto vlog v dramskih delih, pa tudi v romanih. Imel je velik vpliv na literaturo, kar je posledično krepilo tudi njegovo vlogo v politični filozofiji. Njegova doktrina je bila posebej izražena v delih Shakespeara, ki je v svojem delu Henry VI. nekemu mlademu aristokratu na jezik položil verz, ki govori sam zase:

Why, I can smile, and murder whiles I smile; And cry content to that which grieves my heart; And wet my cheeks with artificial tears, And frame my face to all occasions. I'll drown more sailors than the mermaid shall; I'll slay more gazers than the basilisk; I'll play the orator as well as Nestor; Deceive more silyly than Ulysses could; And, like a Sinon, take another Troy: I can add colours to the cameleon; Change shapes with Proteus for advantages; And set the murderous Machiavel to school. Can I do this, and cannot get a crown? Tut, were it further off, I'll pluck it down!
(Shakespeare 1952)

Ker je v splošnem prepričaju makiavelizem sinonim za amoralnost in zlobnost, se njegova aplikativnost razširi v bistvu na vse poklice in družbene razrede. Vsak družbeni sistem lahko vsebuje svoje makiavelije. V Franciji in Angliji je izraz makiavelist slabšalno pomenil vsakega posameznika, ki si je prizadeval za povečanje kraljeve moči in njegovih pristojnosti. Potrebno pa je omeniti še en dejavnik, ki je pomemben za to, da se je makiavelizem začel pojavljati v političnih diskusijah. Cerkev je Machiavelliju, kot ateistu, pomenila orodje v rokah vladarja. Zato so bili anti-makiavelisti tisti, katerih interes je bil zamegliti in netočno navajati dejstva, zapisana v Vladarju in jih predstaviti v drugačni luči. V očeh katoliških držav tistega časa je bila podoba Machiavellija takšna, kot so jo predstavili anti-makiavelisti. Zaradi teh nejasnosti in razhajanj med interpretacijami Machiavellija, so za njega kazali vedno več zanimanja tudi razni intelektualci. Zagovorniki kraljeve oblasti so (tudi zaradi svojega interesa) brali vedno več njegovih del in ga branili kot političnega misleca ter ga vneto zagovarjali. Tako so v sedemnajstem stoletju odkrili Machiavellija »republikanca«. Predvsem angleški politični filozofi so odkrivali te njegove ideje, kajti bil je skoraj edini takratni republikanski politični teoretik. Nekateri so ga začeli slaviti kot največjega posrednika klasičnega znanja v sodobnem času. To se je nadaljevalo tudi v osemnajstem stoletju. Montesquieu ga je označil kot velikega genija. Misleci tega stoletja so ugotavljali, da je prekomerno poudarjanje in zagovarjanje amoralnih dejanj, ki so jih pripisovali Machiavelliju, pretežno plod njegovih naslednikov in njihovih napačnih interpretacij. Ločili so Machiavellija in makiavelizem in začeli poudarjati njegovo zavezanost k

svobodi. Zaradi vsega tega je bil ob koncu stoletja položaj še kompleksnejši in celo kontradiktoren.

V tistem času se je večala frekvenca odnosov med državami v smislu meddržavnih intervencij in razmahom mednarodnih odnosov. Tudi v tem, mednarodnem vidiku, so se kmalu pojavile machiavellijeve ideje zunanje politike, v katerih je bil glavni dejavnik moč in ne pravičnost. Sledenje državnim ciljem naj bi bila največja vrednota in naj bi opravičevala uporabo sile. Diskusija, ki se je razvila, je vsebovala problematiko uporabe sile in njeno omejitev v meddržavnih konfliktih. Spet se je pojavil pomemben koncept "raison d'etat" ali zasledovanje pomembnih državnih ciljev. Ta koncept je impliciral, da imajo meddržavni odnosi drugačna pravila funkcioniranja od tistih, ki veljajo v medosebnih odnosih. Da ima zunanja politika drugačni normativni sistem. V osnovi je to dojetje dokaj podobno srednjeveškemu dojetju kršenja zakonov in moralnih pravil z izgovorom, da je to posledica zasledovanja višjih, duhovnih ciljev. Vendar se je ideja sledenja nacionalnim interesom v modernih časih transformirala v mnogo bolj radikalno obliko, po kateri ima politika svoje zakone, ki so podrejeni zgolj interesu države. To je prišlo do izraza v času širjenja diplomatskih odnosov, državnih predstavnikov in ministrov. Tem ljudem so začeli pripisovati machiavelistične lastnosti. Kot rečeno, lahko machiavelizem kot pridevnik najdemo v vseh družbenih skupinah in poklicih, vendar pa so prav mednarodni odnosi tisti, ki so večino teh machiavelističnih opredelitev vezali na sebe.

V sedemnajstem in osemnajstem stoletju je imel Machiavelli nedvomno velik vpliv na zgoraj opisane ideje, ki so zavzele dobršen del politične literature. V devetnajstem in dvajsetem stoletju se je proces sklicevanja na Machiavellija nadaljeval, kar priča tudi obširnost njemu posvečene literature. Vendar se je narava pristopa spremenila in približala njegovi resnični politični zapuščini. Svet se je vse bolj sekulariziral, postajal bolj optimističen, spreminjali so se načini vladanja, zato se je zgubljal njegov demonski status. Kar pa ni trajalo dolgo, saj so se kmalu razmahnili nacionalistična prepričanja. Nacionalna država je tako vsebovala vrednote, ki jih je lahko posameznik koristil le ob močni nacionalni državi. Za zaščito te nacionalne države pa je potrebna moč, ki so jo voditelji spretno opravičevali z machiavelizmi. Pravica močnejšega je namreč lažje

opravičljiva v meddržavnih konfliktih, ki jih je povzročal nacionalizem, kot je to možno opravičiti znotraj državne vladavine s pravico vladarja do absolutne moči. Machiavelli je bil glasnik (čeprav nehote) nacionalizma tudi zaradi zadnjega poglavja *Vladarja*, kjer poudarja osvoboditev Italije izpod barbarjev. To so zagrabili fašistični »vladarji«, ki so se sklicevali na Machiavellija kot na političnega filozofa, ki je razumel bistvo politike. Mussolini, Hitler, kot tudi Stalin, naj bi imeli *Vladarja* v svoji osebni zbirki knjig⁴. Vendar je moč predvidevati, da niso pravilno razumeli Machiavellijevih zapisov in političnih idej. Bolj so bili zaslepljeni z darwinističnimi idejami nadvlade močnejših nad šibkejšim. To pa je bila teorija, ki jo je Machiavelli nedvomno prerasel. Mogoče je za njegovo povečevanje v totalitarnih režimih res kriva ideja o velikih Firencah in združeni Italiji, vendar je potrebno poudariti, da je primerjava totalitarnih konceptov in Machiavellijevih idej nesmiselna, sklicevanje na njega pa je bilo očitno nerazumevanje njegovih resničnih idej. Tudi velik del preostale zgodovine je v veliki meri zgodovina nerazumevanja Machiavellija. To je posledica tega, da je raba besede makiavelističen mnogokrat zamenjana s konkretnimi Machiavellijevimi idejami, čeprav gre tukaj za velika razhajanja. Zato tudi težko rečemo, da je Machiavelli makiavelist⁵, s čimer odgovorimo na vprašanje iz uvoda. Prav tako najdemo razhajanja med različno uporabo besede makiavelizem, ki je nemalokrat kontradiktorna. Američani so v času Woodrowa Wilsona, večkrat celoten evropski politični sistem ocenili kot sistem, ki vsebuje makiavelistične elemente. Predvsem zaradi principov v zunanji političnih odnosih, ki temeljijo na suverenosti. In še vedno so diplomati mnogokrat označeni kot makiavelisti. Prav tako so voditelji, ki vladajo avtoritativno, označeni za makiavelistične. Tipičen primer devetnajstega stoletja sta bila Metternich in Bismarck. Nasploh je pojem makiavelizma postal tako fleksibilen

---

⁴ V svojih študentskih letih je Benito Mussolini izbral Machiavellija za temo svojega doktorskega dela. Adolf Hitler je *Vladarja* prebiral pred spanjem in je bil pomemben del njegove privatne knjižnice. Po Maxu Lernerju, ki je zapisal uvod v *Vladarja* in *Diskurze*, naj bi Machiavellija študirala tudi Lenin in Stalin. (Gauss 1999)

⁵ Maurizio Viroli trdi, da je mnogo politikov kot je Machiavelli. Po eni strani je polno makiavelistov, ki so simulatorji, ki jim ne moreš zaupati, kateri svoj uspeh postavljajo nad ostale cilj in mislijo le na svoje koristi ter na koristi njihove skupine. Če pa pogledamo, koliko je takšnih, ki bi jih Machiavelli sam označil za velike politike, hitro ugotovimo, da jih je malo. Machiavelli je cenil tiste voditelje, ki so naredili velike stvari. Povečeval je ustanovitelje držav, združevalce ozemelj, tiste, ki so izkoreninili korupcijo ali suženjstvo. Ljubil je voditelje, ki so ustvarjali kulturo in vlivali ljudem upanje. (glej Viroli 2001)

in vseobsežen, da je vsako človekovo dejanje, ki ne bazira na moralnosti, označeno kot makiavelistično, pa naj gre za podjetnika, politika, očeta itd...

Čeprav je Machiavellijeva ideja v devetnajstem stoletju izgubila na koherentnosti in pomembnosti, se je v dvajsetem stoletju s pomočjo politične in zgodovinske znanosti ponovno razmahnila. Machiavelli je spet zažarel v drugačni luči. Skozi zgodovino so njegova dela preučevali na dva načina. Najprej so se spraševali, kakšna je njegova vloga pri razvoju politične misli in kakšen vpliv je imel na razne politične filozofe, kot so Montesquieu, Mosca ali Gramsci. Po drugi strani pa ga proučujejo kot misleca, ki je začel nekaj, kar še vedno traja. Kot tistega, ki je moderno politično misel prenesel v sedanost. Posvečal se je namreč temam, ki so politiki inherentne, kot na primer etičnost v politiki, kontrola nad množicami s pomočjo psihologije ali vloga elit v družbi. Te teme odkrivajo pomemben faktor delovanja vsake politične skupnosti in so zato tudi del preučevanja politične znanosti skozi vso sodobno zgodovino. Tako Machiavelli ostaja povezan s problemi, ki zadevajo moderno politično skupnost. (glej Gilbert 2003)

Tudi Albin Prepeluh, prvi prevajalec Machiavellijevega *Vladarja* na Slovenskem, zaznava v njem aktualnost. Do dela kaže pozitiven odnos, v nasprotju z njegovimi predhodniki, ki so v njem iskali nemoralne prijeme. Vidi ga kot nekoga, ki je živel v podobnih težkih situacijah kot se nahajajo Slovenci v začetku dvajsetega stoletja. Prepeluh izpostavlja aktualnost Machiavellijeve misli in nakazuje vzporednice med renesančno Italijo in njegovo Slovenijo. Pravi, da je bila, v času ustvarjanja *Vladarja*, Machiavellijeva domovina razkosana, ponižana, razbita, oplenjena. Tudi naša domovina je bila v Prepeluhovem času v podobnem stanju. Tako naj bi se sodobni bralci iz *Vladarja* lahko marsičesa naučili. Po njegovem mnenju ima *Vladar* zelo uporabno vlogo. (glej Prepeluh 1920)

6 Machiavelli in Politika

Machiavelli se ukvarja s politiko v najčistejši obliki. Ukvarja se z dejstvi, ki so plod relacij moči in človeških lastnosti. Zato je moč trditi, da so njegove besede neodvisne od časa, v katerem so bile zapisane. Če so bili politični filozofi pod vplivom tedanjih filozofskih in znanstvenih paradigem, Machiavelli ne vrednoti dejanj na podlagi teh paradigem. Machiavelli zgolj opisuje realnost. Je začetnik moderne politične znanosti, kajti »moderna politična znanost se začneja z zahtevo po preučevanju tega, kar je. Machiavelli si v Vladozavladarju zastavlja nalogo odkrivati tisto kar je dejansko res, ne pa tisto, kar si glede tega kdo misli.« (Lukšič v Bibič 1997, 12)

Politična znanost se ukvarja s predmetom preučevanja, ki se nenehno spreminja. Karl Rohe ugotavlja, da se ta predmet razlikuje od predmeta, s katerim imajo opravka naravoslovci. Glede na prostor in čas ima lahko različen značaj. Po njegovem je Niccollo Machiavelli prvi teoretik, ki je politično dosledno skušal dojeti z vidika oblasti/moči. Politiko je skušal dojeti takšno, kot je v tistem času v resnici bila, v središče svojih razmišljanj je postavil idejo moči. In bistvo vsega je bil boj za oblast. Karl Rohe sicer trdi, da je v sedanosti še vedno prisotna vezanost na oblast in moč, vendar manj kot je to doživel Machiavelli v svojih časih. (Rohe v Bibič 1997, 37-45) Predvsem zaradi večje gotovosti v politiki. Vendar, ali se to dojemanje politike v smislu boja za oblast res umika? Ali niso sodobni časi tudi negotovi?

Lahko trdimo, da je tudi danes realnost enako realna kot pred skoraj pol tisočletja. Lahko tudi trdimo, da se realnost spreminja, vendar bistvo ostaja enako. Moramo upoštevati da je pisec težko nevtralen, kajti pri svojem odkrivanju resnice ne more mimo svojih načel in sodb. Moramo pa tudi predpostaviti, da je to, kar je napisal, res. Ko se sprašujemo, ali je njegova resnica univerzalna, je namreč smiselno izhajati iz izhodišča, da ima prav. Ker če izhajamo iz tega, da se je že takrat motil, ni smiselno nadaljno raziskovati njegovih političnih idej. Zatorej izhajam iz tega, da je imel prav in da ima danes enako prav kot tedaj.

Lahko se strinjamo, da je Machiavelli politični filozof. V svojem delu *Vladar* je »seciral« tisto, kar je politično. Različni avtorji različno pojmujejo politično, vendar ostajajo skupni imenovalci političnega. In v kolikor lahko dokažemo, da je politično vezano na družbene strukture in odnose, ki so brezčasni in se od časa Machiavellija niso spremenili v tolikšni meri, da bi se spremenilo politično kot imanentni del družbene ureditve, lahko trdimo, da so njegove ideje univerzalne.

Kaj razumemo s pojmom politika? Victor Considerant trdi, da beseda politično v najširšem smislu pomeni urejanje vseh elementov družbenega življenja. V jeziku sodobnih piscev pa se beseda politika uporablja za opis dejstev, ki se nanašajo na odnose ljudstva do oblasti in medsebojne odnose med oblastmi. Narava, oblika, konstitucija in sestava oblasti, njen sistem in njena vsakdanja dejanja, to so vprašanja, ki jih v specifičnem pomenu imenujemo politična. (Considerant v Bibič 1997, 32)

Za Maxa Webra je politika izredno širok pojem, ki obsega vse vrste dejavnosti, v katerih se samostojno upravlja. Torej lahko s tem pojmom opišemo devizno politiko bank, politiko sindikatov, politiki uprave nekega podjetja ali pa celo o modri politiki neke žene, ki skuša upravljati s postopki svojega moža. Če pa politiko specificiramo, pomeni »upravljanje ali vplivanje na upravljanje z neko politično organizacijo. Pomeni težnjo za sodelovanje v oblasti ali za vpliv na razdelitev oblasti med državami ali znotraj neke države med skupinami ljudi, ki jih obsega.« (glej Weber 1919) Max Weber pojmuje politiko tudi kot stremenje k moči ali vplivanje na razporeditev moči med državami ali med socialnimi skupinami znotraj posamezne države.

Lasswell je morda najbolj izčrpen. Politika: Kdo dobi kaj, kje, kako. (Lukšič 1997)

Karl Rohe se kritično sprašuje o zmožnosti določitve političnega in trdi, da bi bilo treba pojme politike začasno preverjati s pomočjo dejanskosti. Kajti med pojmi in realnostjo lahko pride do odtujitve. Spreminja se sama realnost, pojmi političnega pa so lahko preširoki ali preozki, zgodovinski ali nezgodovinski, konfliktno usmerjeni, definicije so lahko normativne, empirično opisujoče itd...Rohe kljub temu povzame politiko kot »oblast in vladavino, toda razen tega-

praviloma-tudi konflikt interesov, skupni blagor, država, politični sistem ipd.«
(Rohe v Bibič 1997, 44)

Rober Dahl ugotavlja, da se sodobna politična analiza nagiba k temu, da sprejema širšo definicijo politike in v skladu s tem politični sistem imenuje kot vsak trajen vzorec človeških odnosov, ki v znatni meri obsega moč, oblast in avtoriteto. Po njegovi definiciji so politična tudi razna združenja, kot so zasebni klubi, društva, podjetja, sindikati, verske organizacije, klani, celo družine. Vsa človeška združenja imajo tako političen aspekt. V teh združenjih govorimo o vladi, oziroma o načinu vladanja. Tako je npr. predsednik uprave podjetja na nek način vladar. (Dahl v Bibič 1997, 45-57)

V vsaki družbi so ljudje nagnjeni k razvoju bolj ali manj standardnih pričakovanj o tem, kako se bodo sami ali drugi obnašali v različnih situacijah. Ta pričakovanja ponavadi imenujemo vloge. Vsi igramo različne vloge in prehajamo iz ene v drugo. Isto se dogaja v političnem okolju. Kadarkoli je politični sistem kompleksen in stabilen, se razvijajo politične vloge. Najbolj očitne politične vloge igrajo ljudje, ki ustvarjajo in razlagajo pravila sistema. Te vloge so funkcije in zbirka funkcij v političnem sistemu je tisto, kar sestavlja oblast političnega sistema. V vsakem danem trenutku te vloge oziroma funkcije zapolnjujejo ljudje, torej konkretne osebe. (Dahl v Bibič 1997, 54) Če torej povzamemo, je vzpostavitev oblasti naravni proces v vsakem družbenem sistemu. Zato je vsak sistem tudi političen sistem oziroma je političen sistem podsistem vsake družbe. Ker je lastnost političnega sistema, da ima svojo oblast in ker to oblast zapolnjujejo konkretne osebe, vsaka družba vsebuje konkretne medosebne in medinstitucionalne odnose moči.

Kjerkoli najdemo skupino ljudi, ne glede na to, kakšne cilje imajo, ali za kakšno obliko organizacije gre, povsod naletimo na poskuse, kako se dokopati do položaja in oblasti. Skoraj ni skupine, pa naj bodo njeni cilji še tako plemeniti, v katerih ne bi odkrili takšnega početja. V velikih družbenih skupinah imenujemo to boj za oblast. (Easton v Bibič 1997, 97)

Če naredim vmesni povzetek, lahko ugotovim, da vsi avtorji s politiko opisujejo nekaj, kar je povezano z oblastjo in vladanjem. Kakorkoli gledamo, ureja politika relacije med ljudmi. Neprestano se pojavljajo nove teorije, ki zagovarjajo, da se

mora politika zgledeovati po idealu in postati to, kar naj bi bila. Takšne teorije pa so lahko samo lepi primeri zanikanja resničnosti. Zato je potrebno gledati resnično dogajanje, dogajanje, ki se samo po sebi ne spreminja, tako kot se ne spreminja predmet politike. Politika je večna in nujna realnost vsakega človeškega udejstvovanja, kjer prihaja do razmerij moči. Zato je politika povsod okrog nas. »Politike tudi ne moremo ločiti od znanosti ali gospodarstva.« (Freund v Bibič 1997, 106)

Če je politika vseprisotna in večna, so zaradi večnega predmeta preučevanja takšne tudi teorije, ki politiko obravnavajo. Tako je večna tudi Machiavellijeva politična ideja. Ni pa nujno, da so te teorije tudi uporabne, kajti lahko so preživete ali premalo splošne. Zato bom splošnost in aktualnost dokazoval v naslednjih poglavjih.

7 Etika in politika

Norberto Bobbio trdi, da se politika podreja kodeksu pravil ali normativnemu sistemu, ki se razlikuje od kodeksa ali normativnega sistema moralnega vedenja in je z njim delno nezdržljiv. Machiavelli trdi, je nemogoče vladati z »očenašem« v roki. Po njegovem mnenju in tudi siceršnjem prepričanju, politik ne more vladati tako, da upošteva smernice prevladujoče morale. Tudi Jean Paul Sartre zagovarja tezo, po kateri si tisti, ki se ukvarja s politično dejavnostjo, ne more kaj, da si ne bi umazal rok. (Bobbio v Bibič 1997, 321) Treba je povedati, da se tedaj, ko govorimo o morali in njenem razmerju s politiko, sklicujemo na družbeno in ne na individualno moralo, kajti v razpravi o vprašanju morale v politiki, gre izključno za obveznosti do drugih.

Kadar govorimo o politiki, se ne zastavlja vprašanje, katera dejanja so moralno dopustna in katera nedopustna, temveč se postavlja vprašanje, ali si ima sploh smisel zastaviti vprašanje o dopustnosti oziroma nedopustnosti političnih ravnanj. Machiavelli meni, da bi moral dober vladar poznati spretnosti leva in lisice. Lev in lisica pa sta simbola moči in prekanjenosti. Vilfred Pareto, sicer zagovornik Machiavellija, je trdil, da se politiki delijo na dve kategoriji, in sicer na tiste, pri katerih deluje nagon vztrajanja pri agregatih, in to naj bi bili Machiavellijevi Levi, ter na tiste, pri katerih prevladuje nagon kombiniranja, in to naj bi bile Machiavellijeve lisice. (Freund v Bibič 1997, 106) Machiavelli pravi, da ni drugega političnega poštenja kot sposobnost. In ta je tudi tista, ki jo je označil kot vrlino. Iz teh primerov sledi, da si vprašanja o meji med moralo in politiko ne moremo zastavljati na enak način, kot to lahko storimo na ostalih področjih človekovega ravnanja. Freund je dejal, da »politiko ne moremo obravnavati ločeno od morale ali religije. Na to se je treba navezati, vendar pod pogojem, da realnost političnega ne utopimo v etiki.« (Freund v Bibič 1997, 106)

To ločevanje politike in morale se je začelo v času Machiavellija, z nastankom sodobne države, vendar zakaj? Dvojnost etike in politike izhaja iz nasprotja med državo in cerkvijo. V predkrščanski družbi, v kateri ni institucionalizirane morale, so ta nasprotja manjša. Od začetka krščanske Cerkve pa si je le ta prisvojila moč postavljati zakone vedenja, ki bazirajo na morali in božjem sporočilu. Le ti

zakoni pa se ločijo od zakonov, ki v družbi zagotavljajo red v odnosih med ljudmi. Tudi pred tem so se odpirala vprašanja o moralnosti, vendar bolj v smislu kvalitete vladanja. V grških mestnih državah so tako razglabljali o tem, kdo je kralj in kdo tiran. Vendar gre v tem primeru za razlikovanje znotraj političnega sistema in ne za razlikovanje med različnimi normativnimi sistemi. Prav za to pa gre v primeru krščanstva in politike. Drug razlog za odpiranje te teme leži v nastanku velikih ozemeljskih držav. Razprava o »razlogih države«, na katerih bazira opravičevanje nemoralnih dejanj se je razvnela v času verskih vojn. Takrat se je pojavila tudi sodba nemoralnih dejanj v imenu boga. Tretji razlog za začetek odpiranja razprav meje med moralo in politiko pa lahko najdemo v času šestnajstega stoletja, ko so začeli to vprašanje dojemati tudi iz praktičnega vidika. V tem času je bil ravno Machiavelli tisti, ki je v svojem Vladarju zapisal: »Vsakdo ve, kako hvale vredno je, če vladar drži besedo in živi neoporečno in brez zvijačnosti, vendar nam izkušnje naših dni kažejo, da so storili velike reči prav tisti vladarji, ki so se bore malo menili za dano besedo in znali lokavo slepariti ljudi, saj so navsezadnje posekali tiste, ki so se opirali na poštenost.« (Machiavelli 1966, 45) Pomembna je besedna zveza »velike reči«, kajti kadar gledamo politično ravnanje iz tega vidika, potem se relativizira vprašanje morale. »Dolgo razpravljanje o državnem razlogu je stoletja trajajoči komentar te trditve, ki je neovržena in nezmotljivo resnična: da v političnem delovanju ne štejejo vladarji, marveč velike reči« (Bobbio v Bibič 1997, 326). V Vladarju je to podprto v stavku: »Nič ne prinese vladarju toliko spoštovanja kot znamenita dela in dokazi izrednih zaslug.« (Machiavelli 1966, 57) Tukaj se kažejo zametki teorije o razlogih države, o višjih državnih interesih, nacionalnih interesih.

Bobbio deli teorije, ki si zastavljajo vprašanje razmerja med moralo in politiko na štiri velike skupine. Monistične teorije deli na togi monizem in prožni monizem, dualistične pa na navidezni dualizem in dejanski dualizem.

Togi monizem se naslanja na absolutno moralnost in poštenje v smislu »poštenje je najboljša politika« ali »uspeh se na dolgi rok nasmehne suverenu, ki spoštuje načela univerzalne moralnosti«. V tem primeru gre za slab argument, ki mu ne govori v prid ne zgodovina ne obče izkušnje.

Po *teoriji prožnega monizma* obstaja samo eden moralni normativni sistem, utemeljen na naravi ali razodetju. Je absoluten, vendar dopušča izjeme za izjemne okoliščine. Pravilo »ne laži« tako ne velja v primeru, da z lažjo rešimo življenje soborcev itd...V skladu s to teorijo je tisto, kar sprva zgleda kot kršitev moralnega reda v bistvu razveljavitev moralnega zakona v izjemnih okoliščinah. Tisto kar opravičuje dejanje suverena je torej njegovo ukrepanje v izjemnih okoliščinah. Ne gre za dva ločena normativna sistema, vendar za izjeme znotraj moralnega normativnega sistema. Pravniki so iz tega speljali načelo razveljavitve zaradi izjemnih okoliščin v skrajni sili. »Po tej poti jim je uspelo rešiti načelo enotnosti moralnega kodeksa in hkrati ponuditi suverenom utemeljitev za njihova dejanja, opravljena na način, ki je predstavljal kršitev tega enotnega kodeksa, kar je pomagalo zakrinkati tisti »demonški obraz oblasti«, ki ga je škandalozno razril Machiavelli.« (Bobbio v Bibič 1997, 330). Celo Jean Bodin je zapisal da »ni moč imeti za tiransko oblast tisto, ki mora posegati po nasilnih sredstvih, kot so umori, prepovedi ali zaplembe, kot se to dogaja v trenutku spremembe ali restavracije režima«. (Bobbio v Bibič 1997, 330) Za razliko od te teorije, kjer gre za razmerje med pravilom in izjemo, ki se nanaša na izjemnost določenega stanja, na skrajno silo, se razmerje v primeru druge izpeljanke te teorije nanaša na poseben položaj osebkov, na status osebkov, ki imajo prav zaradi tega svojega posebnega statusa normativni sistem, ki se razlikuje od sistema normalnih ljudi. Razlika s prejšnjo teorijo je v tem, da se ne sklicuje na določeno stanje, temveč na značilnost osebkov, pri čemer ni pomembno, ali izvira ta značilnost iz družbene ureditve, zaradi katere je pravni red, kateremu je podrejen vladar, drugačen od tistega, ki so mu podrejeni ostali, ali pa iz opravljanja dejavnosti, na podlagi česar se je, če navedemo primer, stoletja razvijalo trgovsko pravo kot razveljavitev civilnega prava. Ta teorija gre z roko v roki s pojmom poklicne etike. Skozi zgodovino razprave o državnih razlogih se vzporedno z upravičevanjem nemoralnosti politike, izpeljane iz argumenta o skrajni sili, odvija tudi razprava, ki ima korenine v naravi same politike. Le ta tistemu, ki se z njo ukvarja, nalaga moralno sporna dejanja, ki izhajajo iz same narave in cilja politike. Če obstaja politična etika, ki se razlikuje od etične etike, naj bi to bilo odvisno od dejstva, da politik, podobno kot zdravnik ali duhovnik, ne bi mogel opravljati svojega poklica, če se ne bi ravnal po etičnem kodeksu, ki je lasten politiki. In ker je ta kodeks edinstven, se ne more primerjati s splošno etiko. Politična etika tako postaja etika politika, in ker

je posebna etika, lahko ima svoje posebne nagibe za opravičevanje dejanj politikov, ki bi se sicer navadnem ljudstvu zdeli nemoralni. Gre torej za ločevanje različnih poklicnih etik, kamor spada tudi politična etika. Ti dve teoriji sta monistični teoriji.

Dualistične teorije pa nudijo drugačne možnosti reševanja problema razmerij med moralo in politiko. Oba normativna sistema sta ločena, vendar ne povsem, ker sta postavljena eden nad drugega v hierarhični razvrstitvi (*navidezni dualizem*). Lahko je nadrejen moralni del, lahko pa političen. Hegel priznava obstoj obeh sistemov, vendar je mnenja da je višji političen sistem. V tem odkriva odličen argument za opravičevanje nemoralnega ravnanja političnega človeka, če se to ravnanje ujema z višjo normo. Takrat velja, da je razveljavljena in zato neveljavna z njo neujemajoča se norma nižjega normativnega sistema. Hegel v tradicionalnem pomenu besede iz sistema ne izbriše morale, marveč jo obravnava kot nižjo stopnjo v razvoju objektivnega Duha, ki doseže svojo dopolnitev v kolektivni moralni ali etičnosti, katere nosilec je država. Država ima po Heglovem mnenju svoj konkreten razlog za obstoj in samo ta konkreten obstoj je lahko načelo njenega delovanja. Ne pa nekakšen abstraktni moralni imperativ, ki v celoti spregleduje potrebe in vezi, ki jih vsiljuje zgodovinski razvoj, katerega protagonist je država, in ne posameznik ali skupina posameznikov. Za Hegla je individualna morala podrejena morali države in se mora pred njo umakniti, če tako terjaja zgodovinsko poslanstvo države. (Bobbio v Bibič 1997, 334)

Dualistična rešitev, ki ni več samo navidezna, temveč je stvarna (*dejanski dualizem*), je tista, ki je vstopila v zgodovino z oznako makiavelistična (ne smemo zamenjati z občim makiavelizmom), ker njene korenine izhajajo iz Vladarja. Dualizem je tukaj utemeljen na razliki med finalnim dejanjem, ki ima svojo notranjo vrednost in instrumentalnim dejanjem, ki imajo vrednost, v kolikor služijo cilju s svojo notranjo vrednost. Finalna dejanja so tista, ki jih ponavadi imenujemo za dobra in plemenita, ter so sama po sebi nezanimiva, ker jih ne vodi nek drugi interes, temveč interes plemenitega. Instrumentalna dejanja pa lahko vrednotimo po tem, ali so bolj ali manj primerna za doseg nekega cilja. V skladu s tem ni moralne teorije, ki ne bi isto dejanje ločevala glede na okvir v katerem se odvija in glede na namen, s katerim je bilo opravljeno. Tako tudi

makiavelizem loči med temi dejanji. Politično področje je tako področje instrumentalnih dejanj, ki jih, ker so takšna, ni moč presojati po njih samih, temveč na temelju njihove ustreznosti za dosego cilja. Makiavelistična rešitev oziroma amoralnost politike se ponuja kot nekaj kar se glasi: cilj posvečuje sredstva. V nasprotju s tem bi lahko nepolitično področje opredelili kot področje, na katerem je nedopustno posegati po razlikovanju med sredstvom in ciljem, kajti vsako dejanje je treba ocenjevati po njem samem, ne glede na cilj. To se direktno nanaša na Vladarja in prej omenjeni odstavek o »velikih rečeh«, ki so absolutni cilj. Dosega tega cilja pa dopušča dejanja, kot na primer nespoštovanje mednarodnih pogodb. Navaden moralni kodeks sicer ta dejanja obsoja, vendar doseganje cilja kot je ohranitev države dopušča takšna dejanja. To temelji na ločenosti in neodvisnosti morale in politike. Machiavelli dodaja, da »kjer se odloča izključno o blaginji države, ni prostora za nikakršen razmislek o pravičnem in nepravičnem, o usmiljenju in okrutnem, o hvalevrednem in sramotnem.« Podobno tudi ostali teoretiki, kot na primer Max weber, ugotavljajo razliko med dejanji, katerih moralnost se presoja predhodno, glede na norme in pravila in skladnost z nekim abstraktnim dejanjem v obravnavani normi in dejanji, katera lahko sodimo naknadno, glede na rezultat in glede na to, ali je bil dosežen cilj. Ti dve etiki bi lahko razdelili na etiko načel in na etiko rezultata. Primer je smrtna kazen. Sama po sebi je neetična, glede na rezultate zmanjševanja zločinov pa je morda etična. »Vedno je tako, da tisti, ki se ravna po načelih, naredi tisto, kar mora in si ne beli glave z rezultati svojih dejanj, tisti, komur hodi po glavi samo rezultat, pa ni tako tankočuten, ko gre za skladnost z načeli. Počne kar je nujno, da se zgodi to, kar želi.« (Bobbio v Bibič 1997, 329)

Vsa ta upravičevanja in teorije, ki predstavljajo kar velik del politične filozofije sodobnosti, se ne nagibajo k temu, da bi izločile vprašanje morale in politike, vendar, da bi postavile okvire in meje morale v politiki. Machiavelli, ki sicer trdi, da kadar gre za državno blaginjo, ne sme biti pomisleka o moralnosti dejanj, vseeno opredeli Agatokla kot tirana, kajti njegova dejanja so bila slabo oziroma neustrezno in neupravičeno uporabljena.

Pri teoriji skrajne sile (teorija prožnega monizma), velja, da izjema potrjuje pravilo. Če lahko dopustimo odstopanje od sprejetih norm samo tam, kjer je to upravičeno, potem je logično, da obstajajo tudi neupravičena dejanja. Pri teoriji

vzvišenosti politike nad moralo (teorija navideznega dualizma) ta vzvišenost ne velja za vsako politiko. Velja samo za politiko tistega, ki v določenem obdobju udejanji veliko stvar ali uresniči najvišji cilj uveljavljanja objektivnega duha. Gre za velike zgodovinske osebnosti in dejanja. Pri dejanskem dualizmu, makiavelizmu, pa cilj posvečuje sredstva. Na podlagi tega poglavja lahko ugotovimo, več stvari. Prva ugotovitev je, da Machiavelli ni osamljen pri svojih razmišljanjih o razmerju med moralo in politiko. S tem se je ukvarjala kopica političnih filozofov in tudi v sodobnosti se avtorji sprašujejo o teh vprašanjih. Druga ugotovitev je, da se politika kot taka ne spreminja, prav tako ne splošna morala. Obe sta v svoji biti večni, spreminja se samo njun kontekst. Zato je večna tema tudi vprašanje razmerja med njima. Prav tako so večni odgovori na ta vprašanja. Tretja ugotovitev je, da razmerje med politiko in moralo ne prejudicira nujno nemoralnosti v politiki in ne opravičuje avtomatično nemoralnih dejanj. Tudi Machiavelli ne trdi, da cilj v vseh primerih posvečuje sredstva, prav tako ne moremo sklepati, da so za njega vsaj sredstva upravičena in da v svojih razmišljanjih pozablja na moralo. Na podlagi tega lahko sklepamo, da Machiavellijeva teorija ni radikalna, kot se to včasih prikazuje. Teorija je tudi časovno univerzalna, ker se ukvarja z univerzalnimi politično filozofskimi vprašanji. Bobbio sodi, da je »moč vso zgodovino sodobne politične misli ali pa vsaj njen večji del povzeti kot iskanje odgovora na vprašanje morale v politiki...in nuditi utemeljitev za dejstvo...razhajanja med običajno moralo in politično moralo«. (Bobbio v Bibič 1997, 324) Vprašanja, ki se jih loteva Machiavelli so večna, odgovori, ki jih nudi, pa niso ekstremni ali preživeti. Njegova teorija je primerna tudi za razlago sodobnih razmerij, torej univerzalna. To dokazujejo tudi njegovi nasledniki.

8 Realpolitik

Kot lahko razberemo iz prejšnjega poglavja so Machiavellijeve politične ideje služile kot vzor in inspiracija marsikateremu novodobnemu teoretiku na mnogih področjih znanstvenega raziskovanja. To je dobro opazno na večni temi razmerja med moralo in politiko. Obstajajo pa teorije, ki se naslanjajo na Machiavellija in na Vladarja v drugačnem kontekstu. Ena izmed bolj evidentnih področij, kjer se pojavljajo Machiavellijeve ideje je področje mednarodnih odnosov. Deloma tudi zato, ker je tam vidik moči najbolj odkrit javnosti. V notranji politiki se makiavelistični principi uporabljajo prikrito v smislu internih bojev, medtem ko je dvajseto stoletje bilo stoletje mednarodnih nesoglasij in vojn, kjer so bili principi delovanja na podlagi surove moči mnogo bolj evidentni. Tako se je razvila šola, ki je zagovarjala realne pristope k politiki, podobno kot Machiavelli. Ta realizem se je povzel s pojmom Realpolitik, ki naj bi ga skoval Otto von Bismarck, pomeni pa politiko realnosti. Pojem se pojavlja nekje od časa Dunajskega kongresa leta 1814-1815, kjer se je na zelo realen način določalo meje evropskih držav. S pojmom se v tem kontekstu povezuje tudi Klemens von Metternich.

Realpolitik bazira na praktičnih in ne toliko na etičnih in ideoloških odločitvah. Smisel zunanje politike je v zasledovanju višjih državnih ciljev (*raison d'état*), kot na primer državne varnosti, in ne v zasledovanju moralnih ciljev, kot so verski in humanitarni. Delovanje države se vrednoti s pomočjo učinkovitosti in uspešnosti. Realpolitik je bila mnogokrat označena kot tista politika, ki se zateka k vojni, na njo so se sklicevali tudi sami politiki pri svojih ekspanzionističnih dejanjih in uporabi sile. Vendar ta dikcija ni pravilna. Bolj kot k zatekanju k sili in podpihovanju vojne, se Realpolitik opira na pragmatizem in popuščanje ter poudarja da je zgolj maksimiziranje nacionalne moči lahko kontraproduktivno. Tipičen primer realnopolitičnega razmišljanja je sodelovanje ZDA s Kitajsko na ekonomskem področju. Čeprav je bil med državama ideološki prepad (kapitalizem-komunizem) je politika presegla v družbi prisotna razhajanja in nasprotovanja, ter državi kapitalsko povezala. S tem sta imeli obe državi gospodarske koristi, čeprav politična nasprotja še vedno trajajo. Glavni razlog

za vojne je tako neznanje in nezmožnost politikov, da bi razumeli principe ravnotežja moči in razloge države. Če državna zunanja politika bazira na nacionalnem interesu in moči, se mora zateči k povečanju svojih vojaških kapacitet, sklepanju zavezništev in se povezovati na takšen način, da bo možnost konflikta minimizirana. Težava, ki se ob tem pojavlja, zraven samega povezovanja Realpolitik z agresijo, bazira na nerealnih izhodiščih. V realnosti je namreč težko meriti moč in opredeliti namene in interese drugih. Razlogi za konflikt so zato lahko preveč kompleksni, da bi jih posamezni odločevalci lahko razumeli. (glej Benko 1997)

V dvajsetem stoletju sta delovali dve akademski šoli, ki sta prevzeli elemente Realpolitik. Tradicionalno so to realisti, z E.H. Carrrom in Hansem Moregenthauom, ki so širili ideje ravnotežja moči in opredelili človeško naravo kot tisto, ki hrepeni po moči. Neorealisti kot Kenneth Waltz pa ne iščejo izvora delovanja države v naravi človeka, ampak v strukturi mednarodnega sistema. Opozarjajo na anarhijo v mednarodnem prostoru, kjer zaradi manjka svetovne vlade, države posegajo po samopomoči, interno z oboroževanjem in ekonomsko rastjo, v zunanji politiki pa s sklepanjem zavezništev. Mednarodna skupnost nima centralne avtoritete, države so formalno enakopravne in suverene. Njihov cilje je preživetje, zato želijo povečati svojo relativno moč. Pomembno je omeniti še pomanjkanje zaupanja in nezmožnosti napovedovanja prihodnjih dejanj, kar povzroča varnostno dilemo. Waltz umešča realističen pristop v bolj sprejemljiv neorealističen princip, po katerem mednarodna skupnost deluje kot omejitev za nacionalne države. Državno delovanje mora tako biti v skladu s pravili znotraj mednarodnih odnosov, podobno kot v ekonomiji, kjer se morajo podjetja gibati v limitah trga. Neorealisti mnogokrat poudarjajo, da se osnovni princip mednarodnih odnosov ni spremenil in da je zaradi anarhične strukture v mednarodnem sistemu, vojna nujno zlo, na katero lahko računamo tudi v prihodnosti. Verjetnost dolgo trajajočega ali večnega miru je zanemarljiva, zato je neorealističen pristop dokaj pesimističen pristop k mednarodnim pristopom. (glej Waltz 1959)

Novodobni politik, ki ga povezujejo z Realpolitik je Henry Kissinger, eden slavnejših diplomatov zadnjega časa, ki je že desetletja prisoten v diplomaciji ZDA, najbolj pa je bil izpostavljen v sedemdesetih letih, ko sta vladala

predsednika Richard Nixon in Gerald Ford. Kontroverzen je bil predvsem zaradi svoje vloge v vietnamski vojni. Nazorna je njegova definicija diplomacije. Opredeljuje jo kot umetnost zadrževanja moči.

9 Teoretska univerzalnost

Machiavelli gradi v svojo teorijo Vladarju na treh vsebinskih sklopih. Na sreči, vrlinah in moči. To poudari, ko pravi, da se »Gospodstva se pridobivajo bodisi s pomočjo orožja, po srečnem naključju ali s preudarno podjetnostjo.« (glej Machiavelli 1966, 7) Če njegovo teorijo vrednotimo s kriterijem univerzalnosti in dokazujemo njeno večnost, se moramo vprašati o večnosti posameznih sklopov. Sreča je verjetno najmanj vprašljiva, saj težko rečemo da je minljiva in spremenljiva, vsaj v takšnem kontekstu, ki ga uporablja Machiavelli.

Vrline, kot drugi sklop, so tudi dokaj abstrakten pojem. Res je, da se potrebne vrline v smislu sposobnosti, kot je znanje, vezane na neko časovno obdobje, zgodovinski kontekst in da se spreminjajo s časom. Machiavelli pravi, »kar zadeva urjenje duha, mora vladar brati zgodovino in ob njej razmišljati o dejanjih znamenitih mož. Medtem mora preučevati naravo krajev, spoznati, kako se dvigajo gore, zavijajo doline, kako se raztezajo ravni; seznanjati se mora z naravo rek in barij; temu naj posveča kar največjo skrb.« (Machiavelli 1966, 38-39) Vendar je potrebno vedeti, da se spreminja zgolj vsebina in kontekst znanja, ne pa njegova prisotnost ali neprisotnost. Znanje je obstajalo tako zdaj kot pred pol tisočletja, prav tako je obstajalo neznanje (pri tem je res, da se absolutna raven znanja zvišuje, zato moramo gledati relativno). Vrline, kot je znanje, so abstraktne in splošne, vrednota vsake družbe, lahko bi rekli univerzalne. Podobno velja za vrline, ki se nanašajo na človekovo naravo. Machiavelli poudarja, da je potrebno, »da si videti milosrčen, zvest, priljuden, odkrit, veren, in da tudi si takšen, vendar pa moraš vedno, kadar terja potreba, biti v duhu pripravljen, da se moraš in znaš spremeniti.« (Machiavelli 1966, 47) Zvestoba in odkritost sta vrednoti in lastnosti, vrlini posameznika, ki nista vezani na kraj ali čas. Vrlina (virtu) v latinščini pomeni moralna odličnost. Gre za človekovo kvaliteto biti dober. Posameznikove vrline so tiste, ki vzpodbujajo posameznikovo ali kolektivno dobro, blaginjo. Vrline lahko tako postavimo v širši pojem vrednot. Tako ima vsak posameznik svoje vrednote, ki so povezane s sistemom vrednot, idej in prepričanj. Ta medsebojna povezanost, ki bazira na kulturni in socialni bazi, nudi kontinuiteto, ki ločuje vrednote od mnenj in idej.

Vrednote so nekakšno jedro, na katerem bazirajo naše odločitve. Vrline pa se nanašajo na samo eno izmed kategorij vrednot, povezanih z etiko. Torej so vrline povezane z dojetjem sveta skozi prizmo občega razmerja med dobrim in zlim, moralnim in nemoralnim, dovoljenim in nedovoljenim in tistim, kar je prav ali narobe. Vrline so najbolj splošna in najvišja kategorija vrednot. Vrline so onkraj ideologij. Tako so (tiste vrline v smislu virtuu) zaradi tega odporne na zob časa in ideološke vplive, torej so univerzalne.

Tretji sklop Machiavellijeve doktrine je moč, konkretnije politično moč. Potrebno je dokazati, da je moč sama po sebi večna in nespremenljiva. Potem je tudi lažje dokazati, da to velja za politiko, pri kateri gre za odnose moči. Pojem moči se v najširšem kontekstu nanaša na zmožnost vplivanja in povzročanja sprememb pri objektih ali subjektih. V filozofskem smislu je moč zmožnost nekoga, da kontrolira svoje okolje, vključno z obnašanjem subjektov v okolju. Mnogokrat je pojem povezan s pojmom avtoritete, ki naj bi bila moč, legitimirana s strani družbe. Moč ima v družbenih vedah tudi mnogokrat negativen prizvok, vendar je moč naraven in neločljiv del družbe.

S vprašanjem moči se je ukvarjalo mnogo pomembnih mislecev kot so Nietzsche, Michael Foucault, Steven Lukes, Robert Dahl, John French in Bertram Raven, Bacharach in Baratz, nenazadnje tudi sam Machiavelli. French in Raven oblikujeta pet vrst moči:

- Legitimna moč, imenovana tudi formalna moč. Posameznik jo ima zaradi svojega položaja, formalne vloge, funkcij, ki jih opravlja. Izhaja iz ponotranjenih vrednot posameznika, da ima drugi posameznik legitimno pravico vplivati nanj. Prvi posameznik mora torej drugega upoštevati.
- Moč nagrajevanja: Posameznik lahko dodeljuje drugim nagrade, kadar se vedejo skladno z njegovimi pričakovanji (ali pa jim jih odteguje, kadar se ne).
- Strokovna moč: O njej govorimo, kadar ima nekdo znanje in/ali sposobnosti, ki so za druge člane skupine pomembne.

- Moč represije: Nekdo ima možnost uporabe negativnega pogojevanja ter kaznovanja drugih. Kazen pri tem zajema celoten spekter od fizičnega in verbalnega kaznovanja.
- Moč reference: Imajo jo tisti, do katerih obstaja pozitiven čustven odnos. Običajno se izraža s posnemanjem in poistovetenjem z vzorniki. (French Raven 1959)

French in Raven sta naredila zelo splošen sistem strukturiranja moči. Model izhaja iz leta 1957. Velja za marsikateri socialen odnos in situacijo. Zgoraj sem ga na kratko povzel v skladu s to splošnostjo. Machiavelli je Vladarja spisal skoraj 500 leti pred tem. Vendar obstajajo podobnosti v dojetanju moči in poudarkih, ki jih lahko najdemo pri Machiavelliju in njegovem modelu.

Kot rečeno je moč tesno povezana z avtoriteto, vodenjem in vladanjem. Ljudje sledijo tistim, ki imajo moč. In zato, ker jim ljudje sledijo, tisti z močjo vodijo. Razlogov za voditeljevo moč je več. Predsednik, minister ali monarhični vladar imajo moč, ki izhaja iz socialne hierarhije, norm, ki izhajajo iz kulture in zaradi organizacijske strukture. Ta moč je legitimna moč. Vendar je ta moč lahko nepredvidljiva in nestabilna. Če izgubiš funkcijo, lahko izgubiš tudi moč, kajti ljudje so bili pod vplivom tvoje pozicije in ne tebe. Poleg tega je tvoja moč omejena z okviri, ki ti jih postavljajo ljudje s svojim mišljenjem o mejah tvoje kontrole. Tvoja moč pokriva tudi samo eden spekter družbene realnosti. Zaradi tega je zanašanje na samo legitimno moč premalo. Da si lahko vladar, moraš posedovati tudi druge vrste moči. V bistvu sploh ne rabiš legitimne moči. Ker je že sam naslov obravnavanega dela Vladar, je v knjigi verjetno nesmiselno iskati podobnosti z legitimno močjo. Knjiga je namreč biblija legitimne moči. Machiavelli celo trdi, da so v določenih primerih podložniki vladarjem »po naravi vdani«.

Ljudje na oblasti imajo ponavadi moč podeljevanja nagrad. Zmanjšanje davkov, miloščine, napredovanja, pogodbe in ostali instrumenti so v domeni nadrejenih, vladajočih. Če drugi pričakujejo, da jih boš nagradil, v kolikor bodo delali, kot ti misliš, bodo verjetno tudi delali tako. Problem pri takšni vrsti moči je v tem, da včasih nimaš takšne kontrole nad nagradami, kot bi bilo potrebno. Določene nagrade tudi niso najboljše za tiste, ki jih nisi nagradil. Tudi ko izrabiš vse

možnosti za nagrade, ali ko nagrade ne nosijo več dovolj dodane vrednosti, se manjša tvoja moč. Obstaja tudi resnica, da se z vsako naslednjo nagrado njena vrednost manjša. Machiavelli v tem kontekstu pravi: »Človek je po naravi takšen, da se prav tako naveže na tistega, kateremu izkazuje dobrote, kot na tistega, od kogar jih prejema.« (Machiavelli 1966, 29) Zato je dobro, da si radodaren. »Vrh tega mora v primernem letnem času poskrbeti, da ljudstvo zamoti s svečanostmi in predstavami.« (Machiavelli 1966, 59) To tudi prinaša rezultate, vendar dodaja, da obenem »ni stvari, ki bi samo sebe bolj spodjedala kot radodarnost: medtem ko jo izkazuješ, zgubljaš možnost, da bi jo izkazoval, pa postaneš reven in zaničevanja vreden, ali, da se revščini izogneš, grabežljiv in osovražen,« (Machiavelli 1966, 42) s čimer povzame enega izmed problemov moči nagrajevanja. Kadar pa gre za nagrajevanje posameznikov, pa v primeru nagrajevanja podrejenih, torej svetovalcev, ministrov trdi, da jih mora »spoštovati, poskrbeti, da obogatijo, jih navezati nase s tem, da jim podeljuje časti in službe, zato da uvidijo, da jim brez vladarja ni obstanka in da ob primernih časteh ne zahrepenijo po višjih, da jih ob dokajšnjem bogastvu ne zaskominajo po večjem in da se spričo mnogih častnih služb zbojijo sprememb.« (Machiavelli 1966, 60)

Moči nagrajevanja je nasprotna moč represije. Tudi ta moč je lahko problematična in predmet zlorab. Povzroči lahko nezdravo obnašanje in splošno nezadovoljstvo. Grožnje in kazni, kot na primer grožnja o smrti, odpustitvi, odvzemu privilegijev ali neželene obveze so najpogostejši instrumenti uporabe moči represije. Čeprav ti določena funkcija nudi možnosti uporabe argumenta moči represije, ni nujno, da se ga boš tudi polastil. Pretiravanje z represijo ni nikoli priporočljivo za noben socialni sistem, kajti vedno rezultira v hladni, tehnokratski in improvizirani hierarhični strukturi. V Vladarju najdemo poglavje, ki se ukvarja ravno s tem vprašanjem. Machiavelli se sprašuje, »ali je bolje, da te imajo radi, kakor da se te boje, ali narobe? Odgovarjam, da bi bilo želeti oboje; ker pa je to dvoje težko spojiti, je precej bolj zanesljivo, da se te boje, kot pa da te imajo radi, kadar že pač mora eno od obojega manjkati. In ljudje si manj pomišljajo žaliti tistega, ki se trudi za ljubezen, kot tistega, ki jih prime v strah, zakaj ljubezen velja za dolžno vez, ki jo ljudje, ker so pač malo prida, pretrgajo vsakič, ko jim tako bolje kaže, bojazen pa se redi od strahu pred kaznijo, strahu, ki se ga nikoli ne zmanjka. Vendar naj vladar, ki si ne pridobi

ljubezni, uredi tako, da si obenem s strahom ne nakoplje še sovraštva.«
(Machiavelli 1966, 43)

Da si pravi voditelj, rabiš še druge vire moči, kot le tiste, opisane zgoraj. Takšen vir moči je strokovni vir. To je takrat, kadar poseduješ znanje in sposobnosti, ki ti lahko pomagajo pri razumevanju situacij, iskanju rešitev in vzpostavitvi trdnih in argumentiranih stališč. Kadar govoriš preudarno in strokovno, bodo ljudje na to reagirali s spoštovanjem in zaupanjem. Kot strokovnjak in intelektualec, bodo tvoje ideje imele večjo težo, ljudje pa te bodo zlahka prepoznali kot voditelja. Svoje sposobnosti preudarnega mišljenja in racionalnega odločanja, lahko uporabiš tako, da jih razširiš na druge, s tem ko vzpostaviš svoj krog pomočnikov, svetovalcev, ministrov itd... S tem multipliciraš svoje voditeljske lastnosti in maso znanja. Machiavelli poudarja znanje vladarja, ko pravi, da mora vladar za urjenje duha brati zgodovino in ob njej razmišljati o dejanjih znamenitih mož. To ne velja samo za čas šolanja, ampak tudi »v mirnih časih nikoli ne sme stati križem rok, ampak si tudi tedaj marno nabirati kapital, da mu bo na voljo v stiskah in zato da ga bo sreča tudi tedaj, kadar se obrne, našla pripravljenega, da se ji postavi v bran.« Glede vladarjeve strokovne podpore pa pripomni: »Prvo po čemer lahko sklepamo o bistrini duha kakega gospoda, so ljudje, ki jih ima okoli sebe.« Glede svetovanja in potrebnega znanja, Machiavelli razpravo zaključuje: »Vladarju, ki sam ni moder, se ne da modro svetovati.« (Machiavelli 1966, 61)

Kot voditelj moraš, poleg omenjenih lastnosti imeti še moč reference. To je moč, ki sovпада s karizmo, občudovanjem in spoštovanjem. Izhaja iz tega, da nekdo drugega spoštuje, ga mara in se z njim identificira. Načeloma imajo vse znane osebe določeno moč reference, ki se rezultira v njihovem vplivu na odločanje ljudi. Pa naj gre za to, katero politično stranko bodo volili, ali kako se bodo oblekli. Zanašanje samo na ta vir moči ni dovolj, v kombinaciji z drugimi pa je lahko zelo učinkovit. Kot je moč opaziti imajo vsi viri moči svoje prednosti in omejitve. Le pravilna kombinacija vseh je tista, ki voditelju, vladarju omogoča takšno moč, ki si jo le ta želi. Machiavelli se zaveda, da mora vladar »neomajno skrbeti za veličino svojega dostojanstva, zakaj tega mu nikoli ob nobeni priložnosti ne sme zmanjkati.« Poudarja, da »si mora vladar prizadevati, da ob vsakem njegovem dejanju obvelja glas, da je velik človek in bister duh.«

(Machiavelli 1966, 58) Poda tudi praktične primere, kot je primer Ferdinanda Aragonskega, ki je »vselej delal in snoval velike reči, ki so kar naprej razburjale duhove njegovih podložnikov, jim zbujele občudovanje in jih zavzemale s skrbjo, kako se bodo iztekle. Ta njegova dejanja so si tako na gosto sledila, da med enim in drugim ljudje nikoli niso našli prostora, ko bi se mu lahko mirno postavili po robu.« V tem primeru je vladar ljudstvu vsilil mišljenje. Podoben nasvet se glasi: »Nič ne prinese toliko časti človeku, ki na novo stopi v ospredje, kot novi zakoni in nova ureditev, kakršno si sam zamisli. Če so vse te reči dobro utemeljene in jim ne manjka širokopoteznosti, ga časte in občudujejo.« (Machiavelli 1966, 67) V teh primerih gre pravzaprav za primer političnega marketinga.

Eden pomembnejših teoretikov na področju politične moči je bil tudi Robert Dahl, ki je dokazoval, daje moč sposobnost nekoga, da vpliva na drugega. Tako ima A moč nad B takrat, ko lahko B prisili da stori nekaj, kar sicer ne bi storil. To definicijo sta nadgradila Bacharach in Baratz, ko sta dodala drugi obraz moči, ta pa se kaže v tem, da lahko A z vzpostavitvijo določenih vrednot in praks omeji področje političnih procesov na tiste, ki so njemu neškodljivi. (Daugbjerg 1998, 45)

Tudi Steven Lukes se je ukvarjal z močjo v politiki. Našel je dodaten obraz moči in tako ima, po njegovem, moč tri obraze. Konkretizirano to pomeni, da lahko vladar na tri načine kontrolira ljudi. Skozi moč odločanja, moč neodločanja in moč ideologije. Moč odločanja je tista, ki je najbolj vidna in vsakdanja oblika moči in jo je definirjal že Dahl. Gre za odločitve pri sprejemanju javnih politik, ki nato vplivajo na državljane. Moč neodločanja je tista oblika, s katero vlada preprečuje, da bi se določene teme uvrščale na dnevni red. Tako dejansko prepreči možnost javne debate o določenih problemih. Ta drugi obraz je obraz Bacharacha in Baratza. Tretji obraz, ki je hkrati najbolj prikrit, je ideološki moment, s katerim deluje državni aparat. Z ideološko močjo se državljanom vsiljujejo mnenja in potrebe, katere nimajo logičnega izvira v njih samih. Če je primer prvega sleherni javna politika, je primer drugega situacija v določenih državah, kot je Severna Koreja, kjer težko govorimo, da se na dnevnem redu politikov pojavljajo demokratične metode vladanja. Ta tema je tabu. Primer ideologije pa je islamski svet, kjer tudi ženske podpirajo izrazito patriarhalni

družbeni sistem, ki ga brez ponotranjene ideologije verjetno ne bi bile pripravljene zagovarjati.

V tem poglavju sem poskušal dokazati, da je Machiavellijeva politična doktrina, ki izhaja iz njegovega *Vladarja* univerzalna. Če jo delimo na tri sklope, lahko potrdimo to tezo na vseh treh. Sreča je univerzalna sama po sebi. Prav tako vrline, v smislu znanja, ki je abstrakten pojem in zaobjema celoto znanih, ugotovljenih podatkov o stvarnost, poznavanje samo po sebi. Tudi vrline v smislu virtu, vrednote, osnovane na etiki niso stvar nekega časovnega obdobja in niso zemljepisno pogojene. Pri vrlinah gre tako za značilnosti človeškega, ki se kot tako v osnovi ne spreminja. Moč kot tretji sklop je pojem vzet iz narave, fizikalni pojem. Prenesen v družbeni okvir pomeni zmožnost vplivanja na nekoga, na svoje socialno okolje. V tem kontekstu je moč inherentna lastnost vsakega socialnega sistema. Tudi politološka različica moči, ki se veže na oblast, je nujno prisotna v vsaki družbi. Kjer je politično telo, tam so razmerja moči in tam se pojavijo vprašanja, ki so na ta razmerja vezana. Moč je torej univerzalna. Vprašanje je bilo, ali so ta razmerja moči v določenih družbah dovolj podobna in, ali jih lahko posplošujemo. Glede na delitev Frencha in Ravena smo lahko ugotovili, da so komponente moči, ki jih predlagata, in sta jih evidentirala v 20. stoletju, dovolj splošne in široko interpretativne, da sovpadajo z Machiavellijevimi. Tudi delitve, ki jih ponuja Steven Lukes so dovolj splošne, da to omogočajo. Vsaka vrsta moči je tako ali drugače obravnavana tudi v *Vladarju*. In to kot splošno načelo, ne kot konkreten nasvet, vezan na specifično zgodovinsko situacijo. Sicer dopuščam možnost, da obstajajo tudi bolj konkretne in specifične teorije, vendar predvidevam, da je to zaradi splošnosti same moči skoraj nemogoče. Moč je namreč povsod, relacije moči so vseprisotne, v svoji osnovi dinamične in zato niso vezane na določene centre moči. Prav tako v političnem smislu ne obstaja le en center moči, kot na primer vladar, parlament ali politične stranke. Na podlagi kompatibilnosti teorij moči in same narave sreče (fortuna), vrlin (virtu) in moči lahko sklepam, da je Machiavellijeva politična ideja v tem oziru univerzalna.

French in Raven, sta podala model delitve moči na komponente, ki omogoča aplikativnost na različne socialne sisteme. To vrsto univerzalnosti bom skušal dokazati v naslednjem poglavju.

10 Aplikativna univerzalnost

Niccolo Machiavelli je z Vladařem zaobjel principe moči, ki opisujejo delovanje in strategije voditeljev od šestnajstega stoletja pa vse do danes. Marsikdo se strinja, da je Machiavelli pravzaprav definiral fiziko moči v političnih odnosih. Mikhail Bakunin je občudoval Machiavellija kot prvega filozofa, ki je pravilno razumel državo. (Pels 1998, 269) Hans Freyer pa je videl Machiavellija kot očeta moderne sociologije. (Pels 1998, 271)

V tem poglavju bi rad poiskal podobnosti med njegovimi vzorci delovanja in politično dejavnostjo v sedanosti. Če sem prej dokazoval teoretično uporabnost njegove politične ideje, bi rad zdaj dokazoval, da tudi obstaja realnost, na katero se politične ideje nanašajo. Če imamo teorijo, potrebujemo še prakso, ki to teorijo naredi uporabno. Ne trdim, da je Machiavellijeva teorija najprimernejša za opisovanje določene politične realnosti. Pomembno je, da je kompatibilna z realnostjo in torej potencialno uporaba, aplikativna. Prej sem teoretično dokazoval, da je Machiavelli univerzalen, rad bi pa ponudil tudi praktičen dokaz prakse, ki bi jo lahko imenoval makiavelistična.

10.1 Politika

Po mnenju nekaterih je bil Henry Kissinger Machiavelli dvajsetega stoletja. Če so Medičejci v času Machiavellija »ustvarili« dva papeža, je politična elita ZDA v času Kissingerja »ustvarila« dva Busha. In on je bil na čelu te elite. Med drugim ga primerjajo z Machiavellijem zaradi povezave z realpolitik. »Imenujejo ga pošast realpolitike.« (Horne 2009) Spisek njegovih domnevnih zločinov je obširen. »Bombardiranje Severnega Vietnama in Kambodže; podpiranje državnega udarja proti čilskemu predsedniku Allendeju v letu 1973; podpora več desničarskim režimom; sodelovanje v sporni akciji Condor.« (Horne 2009) Čeprav ni več aktiven politik, ga še vedno »povezujemo z agresivno zunanjo politiko, ki je odgovorna za velik del svetovnega neodobravanja ZDA.« (Horne 2009)

Henry Kissinger je pravil: »Obstajajo situacije v katerih je ogrožen sam obstoj države, kar terja marginalne odločitve, seveda če ne rečemo, da bi raje uničili družbo kot se posluževali marginalnih odločitev«. (Wikiquote 2009) Ta poved povzame bistvo njegovega razmišljanja, namreč zagovarjanja nemoralnih dejanj z nacionalnim interesom. Podobno pravi Machiavelli: »Izkušnje naših dni nam kažejo, da so storili velike reči prav tisti vladarji, ki so se bore malo menili za dano besedo.« Torej obstaja nek interes države, velika reč, kjer je potrebno uporabiti vsa sredstva. Običajna morala je podrejena tem ciljem, običajno pravo je brezpredmetno, javno mnenje je zanemarljivo. Ta teorija lahko velja v primeru renesančne monarhije, morda tudi v primeru družinskega podjetja, vendar ali je to uporabno v času demokracije? Najprej je potrebno pogledati kako Machiavelli vrednoti ljudi, državljane, volivce, torej tiste, ki so srce vsake, tudi demokratične ureditve. Njegova politična znanost bazira na naturalistični antropologiji. Bazira na nespremenljivosti človeške narave, želja, strasti in obnašanja. Če beremo Vladarja, morda ne bomo dobili takšnega občutka, vendar Machiavelli človeški naravi pripisuje negativne lastnosti in jo zelo nizko ceni. V sedemnajstem poglavju povzame:

O ljudeh namreč nasplošno lahko rečemo, da so nehvaležni, muhasti, hinavski in potuhnjeni, da beže pred nevarnostmi in so lakomni na dobiček. Dokler jim izkazuješ dobrote, so vsi tvoji: ponujajo ti kri, premoženje, življenje in otroke, dokler vsega tega ne potrebuješ, ko pa se stiska približa, odpadejo. Vladar pa, ki je vse gradil na njihove besede, propade, če nima pri roki kake druge obrambe, zakaj prijateljstva, ki se dobijo za denar, ne pa z veličino in plemenitostjo duha, sicer lahko kupiš, a jih vendarle nimaš in se v hudih časih nanje ne moreš zanesti. (Machiavelli 1966, 44)

Kot človek, ki je bil vse življenje obdan z vodilnimi politikami tistega časa, je morda res dojemal ljudi kot takšne. Na politikah se je naučil modrosti, kako zavajati ljudi, kako zlorabljati religijo, zaupanje, kako ščuvati ljudi proti drugim, kdaj vzpostaviti stanje strahu in kdaj biti milosten. Posledično je bil hvaljen kot zgodnji praktik moderne politične znanosti, kot nekdo, ki je že takrat razumel, kako politika resnično deluje in ne, kako naj bi delovala. Tudi moderni politiki povzemajo Machiavellijeve predpostavke o človeški naravi. Kissinger je izjavil,

da so vojaki »zagamane, butaste živali, ki jih je potrebno uporabiti«. (Wikiquote 2009) Takšno prepričanje se odraža tudi tam, kjer se ljudem odvzema moč odločanja in ta moč prenaša na politične institucije, kot je vlada. To velja tudi za zakone, ki urejajo obnašanje posameznikov in ekonomsko sfero. Posledica tega je, da smo skoraj na vsakem koraku kontrolirani in usmerjeni. Skoraj nemogoče je storiti nekaj, kar ne bi bilo regulirano s strani politike. Pri vsakem dejanju moraš upoštevati kopico zakonov ali plačati davke. Tudi v okviru svojega doma ti država postavlja omejitve tvojega delovanja. To je posledica tega, ker smo državljani očitno nesposobni oceniti, kaj je za nas dobro. To, da se drugi odločajo namesto nas, je očitno v našem interesu. Politiki in uradniki so tako boljši od ostalih smrtnikov. Isto velja za države. Določena država je nesposobna odločati o svoji notranji politiki, zato jo je potrebno usmeriti. Henry Kissinger je podal nedvoumno izjavo: »Ne vidim razloga, zakaj bi morali stati ob strani in gledati, kako država postaja komunistična zaradi neodgovornosti njenih državljanov. Te teme so preveč pomembne, da bi lahko pustili čilske volivce samostojno odločati.« (Wikiquote 2009) Trdil je, da je ljudi potrebno spreobrniti tudi s silo in vojaškim posegom, kajti »akcijo spreobrnitve ne smemo mešati z misionarskim delom.« (Daugherty 2006)

Tako je ZDA monopolizirala svojo vlogo rabsodnika, ki ugotavlja, kdo je demokratičen, kdo je svoboden in kaj si kdo želi. Sicer je teh primerov več. Tudi na ravni EU se pojavlja vprašanje demokratičnega deficita, recimo na volitvah poslancev Evropskega parlamenta. Izvoljeni kandidati Slovenije predstavljajo manj kot procent vseh poslancev. Poleg tega je Evropski parlament marginalen del evropskega zakonodajnega procesa. EU sprejme direktive, ki se v obliki slovenskih zakonov vrnejo do vseh nas. Imamo kot državljani EU sploh kakšno vlogo pri reguliranju svojega okolja?

Sicer pa se Machiavelli dotika EU še na drugem mestu. EU je ena izmed političnih struktur, kjer so interesne skupine najbolj vključene v odločevalski proces. Svoje outpute producira pod pritiski mnogih vrst lobističnih skupin. In te skupine želijo vedeti, kako ta politični sistem v resnici funkcionira, ne pa, kako bi naj funkcioniral. Želijo zmagati oziroma vsaj ne izgubiti. S pomočjo menedžmenta želijo doseči zastavljene cilje. Lobisti želijo spoznati najboljše prakse in izboljšati svoje rezultate. Machiavelli pa je model za vrsto znanosti, ki

se ukvarjajo ravno s tem. Tako politične kot upravne prijeme je uporabljal pri iskanju odgovora na vprašanji, kako se uporablja vpliv in kako se ga lahko uporabi bolj učinkovito. Machiavelli svetuje, da se to lahko zgodi z inteligentnim in preudarnim delovanjem. Isto velja za EU. Lobiji v EU se dotikajo Machiavellija na področju ambicije po zmagi, skrbnega načrtovanja in preudarnega aktivnega delovanja. (Van Schendelen 2002, 12)

Machiavelli trdi, da »preprosto ljudstvo namreč vselej ujameš na tisto kar se zdi in na srečen izid zadeve; na svetu so tako ali tako sami prostaki, za manjšino pa ni mesta, kadar se ima večina na kaj upreti.« (Machiavelli 1966, 47) Torej trdi, da so državljani manipulativni, naivni, zato jih treba voditi. Manj kot imajo moči odločanja, boljše je za njih. Te principe lahko zaznamo v razmahu populizma in demagogije. V Evropi, kot tudi drugod po svetu se pojavlja vedno več populističnih politikov, ki s pomočjo demagogije računajo na glasove večine, Machiavellijevih »prostakov«. Sicer intelektualni del družbe to prezira, vendar kaj, ko »za manjšino ni mesta, kadar se ima večina na kaj upreti«. Takšen primer je Evo Morales v Boliviji, Jean Marie Le Pen v Franciji, v Sloveniji je te metode spretno začel uporabljati Janez Janša, v ZDA pa je to splošna realnost. Machiavellijeva logika je tudi logika, s katero se moč odločanja pomika od državljanov k državnim institucijam. To je tudi videnje Josepha Schumpetra, za katerega »demokracija ne pomeni in ne more pomeniti, da ljudje dejansko vladajo v kakršnemkoli smislu terminov »ljudje« in »vladati«. Demokracija pomeni samo to, da imajo ljudje možnost sprejeti ali zavrniti politike, ki jim vladajo. Lahko bi rekli, da je demokracija vladavina politikov.« (Schumpeter 1994, 285)

Vprašanje je, ali imajo politiki res v mislih interese državljanov, resnični namen namreč mnogokrat leži v monopolizaciji in maksimiranju njihove moči. Ko enkrat razumemo Machiavellijev pogled na človeka in ljudstvo, je lažje razumeti etične okvirje v katerih deluje. Ko govori o vrlinah voditelja, sposobnostih in načelih, takoj doda, da so le te ena realnost, druga realnost pa vrline, kot jih vidijo ljudje. Obstaja namreč razlika med tistim kar je in tistim, kar je moč opaziti. Če vladar, voditelj ravna na način, ki je vreden pozitivno, naj to pokaže, kadar pa ravna v negativnem smislu, mora to zakriti.

Človek namreč, ki hoče vsepovsod veljati za dobrega, bo med množico tistih, ki niso dobri, hočeš nočeš propadel. Spričo tega se mora vladar, če se hoče obdržati, naučiti, da je lahko tudi nedober in da to svojo lastnost pokaže ali tudi ne, kakor pač terja potreba. (Machiavelli 1966, 39)

To tezo ponovi na naslednji strani.

Ampak ker človeška narava ne dopušča, da bi imel samo te lastnosti in se po njih docela ravnal, mora hočeš nočeš biti vsaj toliko pameten, da zna zabrisati slab sloves tistih napak, ki bi ga spravile ob državo, tistih, ki ga obnjo ne spravijo, pa se varovati, če le more. (Machiavelli 1966, 40)

Državljanji so nevedni, zato jih lahko preslepiš. Ker jih lahko preslepiš, pa ni pomembno, kako deluješ, važno je, kako to izpade v njihovih očeh. Za Machiavellija je resnica torej definirana z njenim učinkom. Resnica je relativna. Ta pogled pojasnjuje novinar Ron Suskind. V reviji New York Times se sklicuje na intervju s članom Busheve administracije, opravljenim leta 2002, torej še pred napadom na Irak. Takrat se je svetovalec zapletel, ko je povedal: »Svet ne funkcionira več po principu empiričnosti in razsvetljenstva. Zdaj živimo v imperiju, in ko delujemo (politična elita ZDA), kreiramo svojo lastno realnost. In ko boste preučevali to realnost, bomo ustvarili novo. Smo igralci zgodovinske igre, in vam preostane le to, da nas proučujete.« (Suskind 2004)

Trenutna situacija je edina realnost, ki jo vidijo politiki, cilji pa so spremenljivi kot vreme. To je dejstvo čistega relativizma. Koristnost je edino merilo delovanja. Tak pristop ne vsebuje etičnih meril dobrega in zlega, čeprav se je George Bush mnogokrat posluževal teh pojmov, predvsem kadar je govoril o osli zla. Po napadu na Irak leta 2003 je postajalo vedno bolj jasno, da ni dokazov za obstoj orožja za množično uničevanje, kot je trdila politična elita ZDA pred napadom. Busheva administracija je tako prikrojila realnost in ustvarila pogoje za napad na Irak. Način je sovpadal z namigovanji svetovalca Georga Busha.

To elito, ki vlada imperiju je odkril tudi Edward Bernays, oče odnosov z javnostmi, ki je že leta 1928 zapisal: »Zavestno in inteligentno manipuliranje z organiziranimi navadami in mnenji množic je pomemben element demokratične družbe. Tisti, ki upravljajo s tem nevidnim družbenim mehanizmom, so nevidna oblast, ki izoblikuje naša stališča, vodi naše razmišljanje, določa naše interese,

oblast, ki čisto zares vlada naši državi. To je logična posledica načina, na katerem je organizirana naša demokratična družba.« (Bernays 1928, 9)

V teh primeri lahko govorimo o dveh realnostih. Da pa se lahko realnost, ki jo vidi ljudstvo, razlikuje od resnične, potrebujemo element laži. To je element, ki ga Machiavelli opravičuje, ko pravi: »Kdor je znal bolje lisjati, je tudi bolje odrezal. Vendar pa je treba znati to naravo dobro prebarvati in biti velik hinavec in potuhnjenec. Ljudje so namreč tako otročji in se tako radi podrede pričujočim nujam, da bo tisti, ki slepari, vselej našel nekoga, ki se ga da oslepariti.« (Machiavelli 1966, 45)

Ponovno se sklicuje na naravo človeka in na pravico, da se njihova naivnost zlorabi. Vladar naj tega ne bi počel, vendar je »treba vedeti, da vladar, posebno tisti, ki je komaj zavladal, ne more spoštovati vseh tistih reči, zavoljo katerih veljajo ljudje za dobre, ker je, da se obdrži na oblasti, često prisiljen delati proti zvestobi, proti milosrčnosti, proti človečnosti, proti veri. Zategadelj je potrebno, da se je njegov duh pripravljen obračati tako, kakor velevajo vetrovi sreče in menjava stvari.« (Machiavelli 1966, 46)

Res je, da je vladar lahko hinavec, lažnivec in se obrača, tako kot se obrača veter, vendar mora navzven delovati drugače. »Vladar si mora torej na moč prizadevati, da bo, če ga gledaš in poslušáš, videti sama milosrčnost, sama zvestoba, sama odkritost, sama ljudomilost, sama vernost. Posebno to zadnjo lastnost mora vsaj navidez imeti, da nobene bolj. Ljudje na splošno sodijo bolj po videzu kakor po tistem, kar je otipljivo; vidi namreč lahko vsakdo, občuti pa le malokateri. Vsakdo vidi, kaj si videti, malokdo pa čuti, kaj si.« (Machiavelli 1966, 46)

Vladar mora tako biti lažnivec, ne sme biti odkrit in zanesljiv, delovati mora tako, kot je v tistem trenutku zanj najbolj ugodno. Ker pa so ljudje v večini »slepi in naivni«, jih lahko z lahkoto preslepi in prevara. Tako ga bodo videli v takšni luči, kot si sam želi, resnica pa bo ostala očem prikrita. V domeni vladarja pa je, da ustvari takšno javno sliko, mnenje, realnost, ki mu trenutno ustreza. Torej tudi Machiavelli loči med resničnim in navideznim. Laž je tako normalni pojav, če ne vrednota vsake politike. Tudi v zgodovini ZDA je moč opaziti nemalo takšnih laži, pollaži in izkrivljanj resnic. Ne mine dan, ko ne bi mediji poročali o takšnih

in drugačnih prikrivanjih, »zmotah« in napačnih podatkih. Veliko teh laži je celo dokazanih. V zadnjem času je najbolj nedvomen dokaz laži primer Billa Clintona v aferi z Monico Lewinsky. Ta primer je bil v javnosti zelo odmeven, čeprav je nedolžen v primerjavi z lažmi, ki so pustile večje posledice.

Ko smo prej govorili o Henryju Kissingerju kot novodobnemu Machiavelliju, bi lahko kot novodobnega Vladarja označili Richarda Nixona. Kissinger in Nixon naj bi po mnenju Johna Pilgerja izvedla veliko »nelegalnih, skrivnih bombardiranj, v katerih naj bi umrlo skoraj več kot pol milijona kambodžijcev.« (Horne 2009) Leta 1973 je Nixon svetovno javnost presenetil z afero Watergate. Ravno v času, ko mu je svetoval Kissinger. Skoraj dve leti je omenjena afera pretresala ameriški politični vrh in doživela epilog z nikoli videno potezo: s prvim odstopom predsednika v zgodovini ZDA. Razlog je bil vlom v prostore Demokratske stranke, ki je bil izvršen po navodilih iz Bele hiše. Nixonova administracija je bila sicer odgovorna tudi za številne druge protizakonnosti in zlorabe, med drugim vlome, nezakonita prisluškovanja in tajno financiranje nezakonitih dejavnosti. V naslednjih mesecih so na plan prišle številne podrobnosti afere: eno izmed najbolj presenetljivih razkritij je bilo, da je Nixon tajno snemal svoje telefonske pogovore v Ovalni pisarni.

Kasnejše raziskave in pregledi arhivov so pokazali, da je za snemanje v bistvu odgovoren Kissinger, ki je, zaradi svojega nezaupanja in želji po totalnem nadzoru, ukazal snemati pogovore v Beli hiši. Vso komunikacijo so zapisovali realno-časovno, tako je nastalo več kot milijon strani zapisa. (Dallek 2007) Nixon je sprva zatrjeval, da ni vpleten v škandal in da ne namerava odstopiti, pozneje pa je priznal, da je storil napake, vendar pa ni kršil zakonov. Aprila 1974 je dovolil objavo več tisoč strani zapisov telefonskih pogovorov s sodelavci, in zapisi so razkrili, da je bil Nixon od začetka vpleten v afero. Njegovega predsedovanja je bilo konec leta 1974, ko je v televizijskem nastopu naznanil svoj odstop. Afera je trajno in globoko zaznamovala ameriško politiko. Do takrat javnost ni pričakovala, da je takšno nemoralno dejanje sploh možno. Nixon je to storil zaradi prepričanja, da je ogrožena njegova volilna kampanja in zato posegel po prevari. Ironično je, da zgodovinarji predvidevajo, da bi sicer zmagal z velikim naskokom.

Iz arhivov pa je moč ugotoviti še eno zanimivost glede predsedovanja Richarda Nixona. Po mnenju Robert Dalleka, avtorja knjige »Nixon and Kissinger: Partners in Power«, naj bi bila Kissinger in Nixon tako zaveznika, kot tudi tekmeča. Vendar je bil Kissinger tisti, ki je dobival vedno večji vpliv nad odločanjem v Beli hiši. Čeprav je opravljal funkcijo državnega sekretarja in svetovalca, je v bistvu zasenčil samega predsednika. Njun večni boj za moč naj bi tako dobil Kissinger ter posledično neformalno predsedoval ZDA. »Kissinger je imel toliko moči, kot noben kasnejši sekretar pred ali za njim.« (Horne 2009) Nixon je leta 1994 umrl, Henry Kissinger pa še vedno opravlja neformalno svetovalno funkcijo. Ravno zaradi tega mu javnost pripisuje takšen pomen, ugiba o njegovem vplivu na odločanje ZDA ter ga mitološko povečuje ali vehementno zaničuje. Po navedbah Boba Woodwarda, avtorja knjige State of Denial, naj bi od leta 2001 Henry Kissinger mesečno srečeval predsednika ZDA Georga Busha ter podpredsednika Dicka Cheneyja. Svetoval naj bi jima tudi, da je zmaga edina možna izhodna strategija iz Iraka. (Dallek 2007) Čeprav je že minilo veliko časa, odkar je Kissinger zapustil Belo hišo, je pri svojih več kot osemdesetih letih še vedno vpliven. »Še vedno je poslušan in spoštovan v političnih krogih. Tudi v Pekingu in Moskvi. Utemeljeno lahko predvidevamo, da se, čeprav je v predvolilnem času odkrito podprl njegovega konkurenta, tudi predsednik ZDA Barrack Obama poslužuje njegovih veščin.« (Horne 2009)

Kot lahko ugotovimo, je ena izmed vrlin voditelja torej laž. Priča pa smo še drugi značilnosti političnega sistema ZDA. Ta bazira na strahu. Machiavelli vladarju predlaga naslednje: »Če se torej povrnem k strahu in priljubljenosti, povzemam, da se mora moder vladar zavoljo tega, ker ljudje ljubijo po svoji, boje pa se po vladarjevi volji, opreti na tisto, kar je njegovo, ne pa na tisto, kar pripada drugim: samo to si, kot rečeno, mora prizadevati, da se izogne sovraštvu.« (Machiavelli 1966, 44)

Zato je najbolje da ljudi ustrahuješ, kajti takrat so najbolj vodljivi. Če je Machiavelli mislil na strah, ki ima izvor pri vladarju, so novodobni politiki naredili korak naprej. Machiavelli poudarja, da si ob strahu vladar ne sme nakopati sovraštva. Zato je logično, da je bolje, če strah ne izvira pri njem. Državljanje je potrebno ustrahovati, ne da bi pri tem čutili sovraštvo do tistih, ki vladajo. Zato je treba vir strahu in sovraštva preusmeriti na nekoga drugega. Tisti drugi je

lahko komunizem, ekonomska kriza ali pa terorizem. Logika, po kateri se pozornost državljanov preusmeri na neko nevidezno pomembno temo je osnoval že Bernays, ko je napovedal, da bodo »državniki prihodnosti zmožni osredotočiti javno mnenje v nekaj pomembnih tem in tako vladali ogromni, heterogeni množici volilcev.« (Bernays 1928, 114) Cilj je, da ljudstvo živi v družbi strahu oziroma v kulturi strahu, kot je to poimenoval Noam Chomsky (Chomsky 1996). Tudi Michael Moore je ta pojem v svojem filmu *Bowling for Columbine* povzel po knjigi *The Culture of Fear* Barryja Glassnerja.

Po mnenju Noama Chomskega je retorični okvir ZDA osnovan na treh stebrih. Na predpostavki, da imajo ZDA unikatno moralno odličnost, na zavzetosti pri misiji, da spremenijo svet in širijo ameriški način življenja in na prepričanju o božansko odrejeni usodi. Teološki okvir spodkopava argumentirano debato in oža javne politike na odločitev med dobrim in zlim, kar med drugim povzroča grožnjo demokraciji. Kritiki so tako označeni za proti-ameriške, kar je koncept, prenesen iz totalitarnih sistemov. Ljudstvo pa se mora skrivati po dežnikom moži, ker se boji, da sta ogrožena njihov način življenja in njihova usoda. (Chomsky 1996)

Motivi za vzpostavitev takšne družbe so različni, skupni dejavnik pa je možnost povečanja socialne kontrole, ki so jo nezaupljivi in v trajnem strahu živeči državljanji pripravljene prenesti na vladajočo elito. V okviru tega je strah skrbno in nenehno vzdrževan s strani tistih, katerim je to v interesu. Ponavadi s pomočjo manipulacije besed, dejstev, novic, virov, ali podatkov. Rezultat je želeno obnašanje ljudi, odobravanje vladnih ukrepov ali javnih politik, potrošnja, izvolitev določenih politikov ali preusmeritev pozornosti iz tem, kot je zunanja politika, lakota, socialna varnost, nezaposlenost, kriminal, onesnaževanje ali človekove pravice. »Pomembna zadeva za današnjega politika ni to, da ve, kako ugoditi javnosti, temveč da ve, kako jo zamajati.« (Bernays 1928, 104)

Kot rečeno, se instrumenti za vzpostavitev strahu spreminjajo, trenutno je vodilni instrument terorizem, ki je trenutno ena izmed najbolj zlorabljenih besed v svetovni politiki. Politika, zlasti politika ZDA, je skozi izgovor terorizma udeležila javne politike, ki jih drugače ne bi bilo mogoče. S terorizmom opravičuje svoje delovanje in akcije, ki so nemoralne in v neskladju z državnimi in mednarodnimi pravnimi akti. Predsedniki ZDA so tako avtorizirali sabotaže,

ugrabitve, vojaške posege, umore, celo vojne. Uporabljali so skrivna sodišča, kjer so lahko sodili ujetnikom zunaj določil zakonodaje ZDA. O tem pričajo dokazi iz iraškega zapora Abu Ghraib, kjer so ameriški vojaki mučili iraške zapornike. Ne samo to, ZDA imajo celo poseben zakon, ki vsebuje smernice za obveščevalne aktivnosti, tudi tehnike zasliševanja. Med temi so krute tehnike zasliševanja, kot je vlivanje vode v grla osumljencev. Zakonodajo je predsednik George Bush pojasnil s tem, da takšna zakonodaja omogoča preprečevanje terorističnih napadov.

Pa tudi vojaški zapor Guantanamo na Kubi je tipičen primer zlorabljanja terorizma za nemoralna dejanja. Zapor, ki ga ZDA uporabljajo za pripor domnevnih teroristov je večino časa deloval onkraj vsakršne zakonodaje, kar pomeni, da so bili jetniki brez pravic. Politika v ZDA je odobrila zakone, ki omogočajo pridržanje državljanov brez dokazov, kadar gre za sum terorizma. Takšen je tako imenovani patriotski zakon, sprejet po napadih 11.9.2001. Tudi kasneje so v javnost vedno znova prihajala dejstva o podobnih zakonih in programih. Primer je tajni protiteroristični program ameriške obveščevalne službe CIA, ki je bil sicer le v pripravi in usmerjen proti organizaciji Al Kaida, ki naj bi organizirala in izvedla napad na ZDA 11. septembra 2001. Po poročanju časnika New York Times, so v CII urili skupine agentov, ki bi jih pošiljali po svetu, da bi likvidirale vodilne predstavnike Al Kaide. Sicer pa takšne informacije niso presenetljive. V zgodovini agencije, ki so jo ustanovili leta 1947, tovrstne ubijalske ekipe niso novost. Najbolj znana primera sta bila operacija Mungo (638 ways to kill Castro 2006), ki jo je odobril predsednik John Kennedy, eden od njenih ciljev pa je bila tudi likvidacija kubanskega voditelja Fidela Castra, in program Feniks (Vietnam: Policy and Prospects, 1970), s katerim so po uradnih podatkih južnovietnamskih oblasti ameriški agenti v Vietnamu v letih od 1968 do 1972 likvidirali 41.000 ljudi. William Colby, ki je vodil program, potem pa je postal direktor CIE, je pozneje pred kongresom priznal, da so »počeli veliko stvari, ki jih ne bi smeli početi«. Njegov nadrejeni je bil takrat ravno Henry Kissinger.

Po aferi Watergate, notranjem poročilu o ilegalnih dejavnostih CIE, ki so ga na začetku 70. let pripravili pod imenom »družinski dragulji«, in kongresnih ter predsedniških preiskavah (Churcheva in Rockefellerjeva komisija), je predsednik

Gerald Ford izdal ukaz, ki je CII prepovedal ubijanje tujih politikov. K poostritvi nadzora nad obveščevalci je veliko prispeval tudi novinar Seymour Hersh, ki je leta 1974 v časniku New York Times objavil zgodbo o tem, kako je CIA morila tuje državnike in prisluškovala okoli 7000 ameriškim protivojnim aktivistom. (The CIA's Family Jewels, 2007) Hersh je v začetku marca 2009 na okrogli mizi o ameriški ustavni krizi na univerzi v Minnesoti povedal, da so v času administracije predsednika Georgea Busha, ki je bil svoj čas tudi direktor CIE, torej podrejen Kissingerju, spet začeli uporabljati tovrstne metode. Razlika je le v tem, da namesto CIE, ki je vsaj formalno pod kongresnim nadzorom, takšne dejavnosti opravlja ameriška vojska. Ta je po Hershevih besedah vzpostavila »posebno mrežo ubijalcev, ki so bili pod neposrednim nadzorom podpredsednika Dicka Cheneyja.« O njih ne le, da niso obveščali kongresa, o tem menda niso poročali niti vojaškemu poveljstvu in obrambnemu ministru. (Čibej 2009)

ZDA pa niso osamljen primer. Kar zadeva EU, so se na področjih protiterorističnega delovanja dogajale podobne kršitve. Pet let po dogodkih »11.9.« Evropa še vedno nima pravega odgovora na izzive boja proti terorizmu, vsaj ne takšne, ki bi spoštoval človekove pravice. Dejstva o ugrabitvah CIE in nezakonitih izročitvah je zaradi sokrivde EU predstavljala tudi v Evropi zlom vladavine prava. V poročilu Amnesty international za leto 2007 je zapisano ravno to. »Slabo zastavljene protiteroristične strategije so le malo prispevale k zmanjševanju grožnje nasilja ali k zagotovitvi pravice za žrtve terorizma, v veliki meri pa so oškodovalе človekove pravice in vladavino prava na globalni ravni.« (Amnesty international, dostopno na: <http://archive.amnesty.org/>)

Terorizem dokazano načinja človekove pravice. To pa ne bi bilo možno, če ne bi baziral na strahu, ki je zakoreninjen v družbi. Roberts Craig je o tem zapisal, da je »moč neupravičenega in neracionalnega strahu v ZDA izjemna. Je na nivoju izraelskega in vojaškega lobija, ter finančne elite. Mogoče je celo največja moč, ki je vsakega državljana prelevila v osumljenca, izbrisala naše pravice in kompromitirala našo človečnost.« (Craig 2009)

Dejstvo je, da za vsak dogodek obstaja teorija zarote. V primeru 11.9.2001 je to, zaradi razsežnosti terorističnega napada in njegovih posledic, še toliko bolj potencirano. Zagovorniki zarot naj bi imeli kopico dokazov, na to temo je izšlo

tudi že nepregledno število knjig. O teh dvomih ne mislim polemizirati. Machiavelli pa je glede tega zapisal: »Mnogi sodijo, da mora moder vladar, kadar le ima priložnost, zvijačno zanetiti kakšno sovražnost zato, da potlej, ko jo zatre, njegova veličina še zraste.« (Machiavelli 1966, 56)

V primeru terorizma in 11.9.2001 lahko v okviru nemoralnih dejanj najdemo tudi mnogo laži. Te najdemo pri samem terorističnem napadu, še bolj evidentne pa so v njemu sledečih ukrepih ZDA. Pred napadom na Irak je predsednik ZDA ponudil nemalo dokazov, s pomočjo katerih je legitimiral napad. Večino teh dokazov je bilo lažnih. Irak naj bi bil podpornik Al Kaide in je napadel ZDA. Do zdaj ni nobenega dokaza, da je Irak sodeloval z Al Kaido, tudi obstoj Al Kaide je vprašljiv. Irak naj bi imel biološko in kemično orožje. Nikdar ga niso našli. Irak naj bi izdeloval atomsko orožje. Tega nikdar niso potrdili. Napad naj bi bil rutinski, demokracija naj bi bila volja iraškega ljudstva. Vojna pa še vedno traja. Nenehne laži postavljajo pod vprašaj ne samo boj proti terorizmu in njegovo zlorabo, ampak tudi vojne, krize in ostale izredne razmere. Obstaja vedno večji razkorak med navideznim in resničnim, med javnimi in prikritimi državnimi cilji.

Robert Higgs je že leta 1989 v svoji knjigi *Crisis and Leviathan* zapisal naslednje: »Nekaj vemo o prihodnosti. Vemo, da bo prišla naslednja kriza. Nihče ne more trditi z gotovostjo, ali bo krizo povzročila vojna, ekonomska kriza ali terorizem. V takšni ali drugačni obliki bodo krize prišle, kot so vedno znova prihajale skozi celotno zgodovino. Ko pa bodo prišle, pa bodo vlade skoraj zagotovo pridobile nova pooblastila in moč nad ekonomskimi in socialnimi odnosi. Ko se namreč krize končajo, vedno ostajajo nove oblike vladne moči. Vsaka kriza in spremljajoči ukrepi vlad pri njihovih rešitvah gredo z roko v roki s vsiljeno spremembo v prepričanjih in dojemanju v javnosti kakšna naj bo vloga vlade v ameriškem življenju.« Država si torej prizadeva za maksimiziranje svoje moči na račun državljanov. Ker obstaja možnost, da ljudem to ne bo všeč, je potrebno ustvariti pogoje, v katerih ne bodo razmišljali o abstraktnih principih deljenja moči. Skrb vlade je, da nenehno kontrolira in usmerja državljanje. »Zato si mora moder vladar izmisliti tak način vladanja, spričo kakršnega bodo njegovi državljanji vedno, in naj bodo časi taki ali taki, potrebovali državo in njega; potlej mu bodo vselej zvesti.« (Machiavelli 1966, 28)

Ko pogledamo novejšo zgodovino političnega delovanja ZDA, četudi zelo

površno, je moč opaziti vzorce delovanja, ki se ponavljajo. Gre za politiko politiko nadvlade in moči, ki jo je Henry Kissinger poimenoval »ultimativni afrodisiak.« (Wikiquote 2009) ZDA, kot svetovni razsodnik, se samovoljno vključuje v vojne po svetu, tako odkrito kot preko obveščevalnih agencij. Izkoriščajo svojo premoč in se le redko držijo mednarodnih pravnih aktov. Odrekajo se mnenju mednarodne skupnosti, pa tudi mnenju svojega ljudstva. Podcenjevanje ljudstva je tudi sicer praksa, ki jo politika zvesto uporablja. Posledično ljudstvo izgublja svoje pravice in možnost vplivanja na oblast. Volivcem v ZDA ostaja še samo odločitev med dvema političnima opcijama, katera pa v bistvu sploh ni odločitev med dvema alternativama. Tudi v primeru Baracka Husseina Obame in nenehnem poudarjanju sprememb v predvolilnem boju in njegovih preroških lastnosti, se po prvih mesecih njegovega predsedovanja porajajo dvomi o udejanjanju obljubljenih sprememb. Kar pa je v bistvu razumljivo. Machiavelli pravi: »Ni stvari za katero se težje pogajaš, pri kateri je uspeh bolj dvomljiv in ki jo je bolj nevarno voditi kot imeti prvo besedo pri vpeljavi nove ureditve, zakaj temu uvajalcu so sovražniki vsi tisti, ki se s staro ureditvijo okoriščajo, in mlačni branilci tisti, ki jim nova ureditev utegne biti v prid.« (Machiavelli 1966, 18) Poleg tega, da njegovim spremembam nasprotujejo močni lobiji, imamo v tem primeru še drugo situacijo. Vojaški, naftni in finančni lobiji niso samo običajne javnosti oziroma interesne skupine, ti lobiji so tudi tisti, ki so finančno podpirali predvolilne kampanje predsedniških kandidatov. In to obeh kandidatov. Zato je izvoljeni predsednik njihov dolжник. Machiavelli trdi, da »kdor se povzpne na vlado s pomočjo velikašev, se precej težje obdrži na njej, zakaj kot vladar ima okoli sebe mnoge, ki se mu zdijo kot vrstniki in jim zavoljo tega ne more ne ukazovati ne jih uporabiti, kakor bi rad. Vrh tega pa ni mogoče pošteno in brez krivične žalitve drugih zadovoljiti velikašev.« (Machiavelli 1966, 26) Upravičeno se lahko vprašamo, kakšne so realne možnosti za spremembe. Na podlagi tega tudi lažje razumemo, zakaj politika ohranja iste vzorce delovanja in se ne ozira na voljo ljudstva. ZDA Nenehno izkrivljajo resnico in uporabljajo retoriko laži. Uporabljajo nepravna in nemoralna sredstva boja proti takšnim in drugačnim sovražnikom. Mimo postopkov Varnostnega sveta OZN se zapletajo v vojne. In vse to v imenu »raison d'état«, nacionalnih interesov. Ti interesi in cilji so nad vsem. Pri njihovem zasledovanju ni prostora za moralo in etična načela. Bivši direktor obveščevalne službe pri CII Jack Smith je leta 1986 zatrdil, »da se etika v

osebnih odnosih ne more aplicirati na mednarodne odnose.« (Ford 2007)

O ločenosti normativnih sistemov in dvojni morali ter opravičevanju velikih stvari je govoril Machiavelli. O ameriških interesih, ki v mejnih situacijah zahtevajo mejna sredstva in o relativnosti norm je govoril Kissinger. Zgodovina ZDA pa govorijo isto zgodbo, vendar ne skozi teorijo, temveč skozi dejanja.

10.2 Gospodarstvo

Razumevanje moči, njene uporabe in zlorabe, je ena izmed kompetenc vsakega vladarja. Z vladarjem mislim nekoga, ki vlada. Nekoga, ki je na oblasti, poziciji. Pa naj je to politik ali direktor. Machiavelli je Vladarja namenil Lorenzu Medičejskemu, ki je bil del klana, družine Medičejcev. Knjiga naj bi mu služila kot priročnik, kako naj vlada. Razložil mu je, kako naj uporablja svoje vrline in moč pri svojih prizadevanjih po trdni oblasti in političnih uspehih. Vladarja lahko dojemamo kot priročnik nekemu, ki prihaja na položaj, sploh tistemu, ki se mora soočiti s svojimi predhodniki. Čeprav se danes Vladar bere kot politično filozofska literatura, je v svojem bistvu več kot to. Vladarja lahko razumemo kot katerokoli voditelja, državo kot katerokoli organizacijo. Res je, da so organizacije, kot recimo podjetja, mnogo bolj civilizirana, kot država v času Machiavellija, vendar knjiga nudi tudi obče in osnovne principe vladanja, ki jih mora razumeti vsak voditelj. Ko se Machiavelli sklicuje na to, da moraš znati »ravnati kot žival«, s tem ne uporablja nekorektno terminologijo, ki izhaja iz takratnega časa, temveč se sklicuje na osnovno dinamiko moči. Voditelj »mora med živalmi posnemati lisico in leva, zakaj lev se ne ubrani zank, lisica pa se ne ubrani volkov. Zatorej je treba biti lisjak, da ne spregledaš pasti, in lev, da preplašiš volkove.« Nasveti, najdeni v Vladarju so tudi konkretni, na primer nasveti, povezani s sestavo svojih pomočnikov in odnos do njih. Nasveti so realistični, zato ni težko potegniti paralele s sodobnimi organizacijami. Na podlagi Machiavellijevih teorij je mogoče najti in posledično razviti tudi teorije lobiranja, vodenja političnih kampanj ter ostalega političnega marketinga. Machiavellijevo politično filozofsko zapuščino je možno uporabiti na raznih področjih, na državi, organizaciji, družini itd. Če sem pred tem dokazoval

univerzalnost njegove politične ideje skozi razmerja moči, teoretično uporabnost in časovno odpornost, bom poskušal dokazati tudi aplikativnost na organizacijski obliki gospodarskega značaja. Iz Machiavellijevih nasvetov v Vladarju lahko izpeljemo obče nasvete. Res je, da se spreminja kontekst, vendar bistvo ostaja nespremenjeno. Kot vsesplošno uporabne nasvete bi lahko identificirali naslednje:

- Potrebno je biti vladar (vodilni), da spoznaš naravno ljudstva (zaposlenih), in človek iz ljudstva, da dobro spoznaš čud vladarjev.
- Kadar si prisvojiš posest v pokrajinah (trgih), ki govore drugačen jezik in imajo drugačne navade in ureditev, tedaj pride do težav.
- Če od daleč spoznaš boleznih države (podjetja), ki klijejo v njej, jih brž pozdraviš, kadar pa se, ker jih niso prepoznali, tako razpasejo, da jih vsakdo spozna, ni več zdravila.
- Nikoli ne smeš dovoliti, da se nered razbohoti, čeprav se s tem izogneš vojni, zakaj s tem se ji ne izogneš, temveč jo odložiš na svojo škodo.
- Kdor povzroči, da nekdo postane mogočen, propade, zakaj do moči mu je pomagal ali s prizadevnostjo ali s silo, oboje pa je sumljivo tistemu, ki je postal mogočen.
- Tisti, ki samo po srečnem naključju postanejo iz zasebnikov vladarji (pridejo na funkcijo), se z majhnim trdom povzpno na oblast, a s precejšnjim obdrže na njej.
- Države (podjetja), ki se naglo vzpno, podobno kot vse druge stvari v naravi, ki hitro poženejo in zrastejo, ne morejo imeti ustreznih korenin in vej, pa jih prvo neurje uniči.
- Dobro uporabljene okrutnosti (odpuščanje) so tiste, ki jih narediš vse hkrati, iz potrebe, da si zavaruješ državo (organizacijo), potlej pa ne vztrajaš pri njih, ampak jih spremeniš v največji možni prid za podložnike (deležnike).
- Močna država (podjetje) je tista, ki se, kadar zabrede v težave, lahko sama obdrži na površju.

- Pomožna vojska (tuji kapital), je sama po sebi lahko koristna in dobra, ampak za tistega, ki jo pokliče, je skoraj vselej pogubna, zakaj če izgubi, si pač poražen, če pa zmaga, si njen jetnik (dolgovi).
- Moder vladar, tudi v mirnih časih ne sme stati križem rok, ampak si tudi tedaj marno nabirati kapital, da mu bo na voljo v stiskah (krizah), in zato, da ga bo sreča tudi tedaj, kadar se obrne, našla pripravljenega, da se ji postavi v bran.
- Človek namreč, ki hoče vsepovsod veljati za dobrega, bo med množico tistih, ki niso dobri, hočeš nočeš propadel. Spričo tega se mora vladar (direktor), če se hoče obdržati, naučiti, da je lahko tudi nedober in da to svojo lastnost pokaže ali tudi ne, kakor je pač potreba.
- Dobro je, ko bi vladar (direktor) veljal za radodarnega, vendar pa ti od vseh priznana radodarnost škoduje. Kadar namreč trošiš po pameti, tvoja lastnost ne bo znana, zakaj kadar hočeš veljati za radodarnega, se moraš kar naprej košatiti s svojo potratnostjo. S takšnim košatenjem, pa bo vladar zapravljal svoje premoženje in bo navsezadnje moral ljudstvu (delavcem) naložiti dodatna bremena (odpovedi, nižanje plač). Pri tem ga bodo podložniki zasovražili. Zatorej vladar, ki ne more brez škode biti darežljiv, naj se za to, če mu oponašajo stiskaštvo, meni kot za lanski sneg. Sčasoma ga bodo imeli za vedno bolj radodarnega, saj bodo videli, da mu, ker je varčen, njegovi dohodki zadoščajo in lahko kaj imenitnega ukrene, ne da bi pritisnil na ljudstvo (stabilnost).
- Vladarju (direktorju) mora biti deveta skrb, če ga razvpijejo za okrutneža, le da drži svoje podložnike (zaposlene) skupaj in da so mu zvesti. Z maloštevilnimi zgledi okrutnosti bo bolj milosrčen kot tisti, ki iz prevelike milosrčnosti dopusti, da se razbohotijo neredi (anarhija). Ti namreč zadenejo vso skupnost, od vladarja izhajajoče kazni pa prizadenejo le posameznika.
- V ukrepanju naj se drži srednje poti med previdnostjo in človečnostjo, tako da zavoljo prevelike zaupljivosti ne bo postal nepreviden ali zavoljo prevelike nezaupljivosti neznosen.
- Previden gospodar ne more in ne sme biti mož beseda, kadar mu je to v škodo in če so odpadli razlogi, zavoljo katerih je besedo dal.

- Potrebno je , da si videti milosrčen, zvest, priljuden , odkrit, veren, in da tudi si takšen, vendar pa moraš vedno, kadar terja potreba, biti v duhu pripravljen, da se moraš in znaš spremeniti.
- Vladar (direktor) mora predvsem skrbeti, da ga ne zaničujejo in ne sovražijo. Sovraštvo si nakoplje, kadar je grabežljiv in si prilašča imetje podložnikov (delničarjev, delavcev). Zaničevanje pa si nakoplje, če velja za muhastega, lahkomiselnega, strahopetnega in cincavega.
- Vladar (direktor) se mora bati dvejega: znotraj svojih podložnikov (zaposlenih, delničarjev), od zunaj pa tujih mogočnejšev (konkurentov na trgu). Notranji položaj pa bo trden, kadar bo trden zunanji položaj.
- Ker nekateri vladarje (direktorje) pač sovračijo, se morajo najprej potruditi da niso osovraženi pri skupnosti (zaposlenih); če tega ne morejo doseči, se morajo na moč prizadevati, da se izognejo sovraštvu pri najbolj vplivnem delu skupnosti (vodstvu).
- Vladarji morajo neprijetne zadeve prepuščati drugim, sebi pa prepustiti delitev milosti.
- Ker je vsako mesto (podjetje) razdeljeno na razrede, mora te skupine (zaposlene, oddelke) upoštevati, se z njimi kdaj pa kdaj sestajati, dajati zgled človekoljubnosti in dobrotljivosti, pri tem pa vendarle neomajno skrbeti za veličino svojega dostojanstva, zakaj tega mu ob nobeni priložnosti ne sme zmanjkati.
- Prvo po čemer lahko sklepamo o bistrini duha kakega gospoda, so ljudje, ki jih ima okoli sebe (vodstvo, svetovalci).
- Pred prilizovanjem se ne moreš zavarovati drugače, kot s tem, da ljudje doženejo, da ne boš užaljen, če ti povedo resnico; kadar pa ti vsakdo lahko vse po pravici pove, ni več spoštovanja. Spričo tega, se mora pameten vladar držati tretje poti. V svoji državi (podjetju) mora zbrati modre ljudi in in samo njim dati prosto voljo, da mu povedo resnico, a samo glede tistega, za kar sprašuje, sicer pa ne. Vladar jih mora za vsako stvar vprašati in poslušati njihova mnenja, potlej pa sam ukrepati, kakor se mu zdi najbolj prav (obdržati končno odločitev).
- Vladarju, ki sam ni moder, se ne da modro svetovati.

11 Sklep

Machiavellijev *Vladar* je nedvomno izredno delo. Z njim je Machiavelli začel moderno politično znanost, kajti presegel je razpravo o idealih in debato preusmeril na golo realnost političnega dogajanja. Knjiga je manifestacija moči in iz nje izhajajočih odnosov. Je tudi začetek polemizacije o morali in etiki v politiki, predvsem v smislu ločenosti občega normativnega in političnega normativnega sistema ter superiornosti politike. Je vir ideje o nacionalnem interesu in njemu podrejenih ciljih v političnem delovanju. *Vladar* je priročnik za vladanje, osvajanje, politični marketing, in načeloma vse dejavnosti, ki so povezane z odnosi moči. Machiavelli je imel pred sabo vizijo združene Italije, 350 let pred ostalimi. Pred časom pa je bil tudi v več ostalih smislih. Ni čudno, da po njem imenujemo določeno delovanje posameznikov; makiavelistično. Čeprav je njegovo pisanje posledica turbolentnega okolja v katerem je živel, je njegovo pisanje še vedno relevantno. Sploh, če sklepamo po sledeči 500 letni zgodovini vojn, izdaj in genocidov. Saj ne, da je to odobral, vendar je takšna dejanja Machiavelli označil kot človeku inherentna. Ljudje se niso spremenili, čeprav se je spreminjal kontekst njihove družbene ureditve. Tako je Machiavelli enako relevanten kot kdajkoli prej, čeprav moramo njegove ideje rahlo posodobiti in prilagoditi družbenim spremembam.

Na začetku sem postavil tezo, da je Machiavellijeva politična ideja univerzalna. To tezo sem preverjal na različne načine. Če je Machiavelli preučeval politiko sem moral ugotoviti, kaj je politika. Odgovorov je več, vendar so vsi povezani z oblastjo in razmerji moči v družbi, kot v medosebnih odnosih. Tam, kjer je družba, tam so interakcije, tam se razporeja moč in tam se začne politika. Ni družbe brez političnega aspekta. Zato je v sodobnih družbah vedno moč govoriti o političnem. Croce je podal primerjavo: »Machiavelli je zapisal objektivne zakone politike, kot so drugi zapisali zakone sabljanja. Vsakdo se jih lahko polasti!« (Althusser in Matheron 2000, 15) V tem oziru je Machiavelli opisoval nekaj, kar je v svoji osnovi nespremenljivo. V glavnem zato, ker se politika navezuje na moč. Le to sem opisal kot zmožnost nekoga, da kontrolira svoje okolje, vključno z obnašanjem subjektov v okolju. Tudi ko sem strukturiral moč po obstoječih, splošno odobrenih merilih, sem ugotovil, da je moč odporna na

čas in kontekst, v katerem se uporablja. Principi ostajajo enaki. Na tem mestu lahko ugotovimo, da se je Machiavelli ukvarjal s tematiko, ki je univerzalna. Vprašanje pa je, ali je tudi razlaga tematike univerzalna. Ker se njegove ideje v Vladarju vežejo na etiko v političnem prostoru in ga po tem poznamo, sem preveril kako so se te ideje razvijale skozi zgodovino politične filozofije. Machiavelli je bil pristaš tako imenovane teorije dualizma. Ta je utemeljen na razliki med finalnim dejanjem, ki ima svojo notranjo vrednost in instrumentalnim dejanjem, ki ima vrednost, v kolikor služi cilju s svojo notranjo vrednostjo. Finalna dejanja so tista, ki jih ponavadi imenujemo za dobra in plemenita. Instrumentalna dejanja pa lahko vrednotimo po tem, ali so bolj ali manj primerna za dosego nekega cilja. V skladu s tem ni moralne teorije, ki ne bi isto dejanje ločevala glede na okvir, v katerem se odvija, in glede na namen, s katerim je bilo opravljeno. Tako je področje političnega področje instrumentalnih dejanj, ki jih, ker so takšna, ni moč presojati po njih samih, marveč na temelju njihove ustreznosti za dosego cilja. Machiavellijeva in makiavelistična rešitev se ponuja kot nekaj kar se glasi: Cilj posvečuje sredstva. Machiavelli pri svoji teoriji ni osamljen, ampak je le ta umeščena v večji sistem dualističnih teorij. Makiavelisti v znanstvenem smislu so tudi Vilfredo Pareto, Benedetto Croce, Antonio Gramsci, Louis Althusser ali Friedrich Hegel, podobne ideje je zagovarjal Henry Kissinger itd. Če smo ugotovili, da je predmet Machiavellijevega preučevanja univerzalen, lahko ugotovimo, da je uporabna tudi njegova razlaga, kot so tudi uporabne rešitve, ki jih ponuja. Še vedno pa se ponuja vprašanje, ali je to dovolj, da rečemo, da je univerzalna njegova politična doktrina. Večna je torej sama politika, tudi njegove interpretacije realnosti so še vedno uporabne, vendar, ali gre zgolj za teoretično vrednost njegovih idej, ali je njegova teorija tudi aplikativna.

Če smo označili Henry Kissingerja kot makiavelista, sem odgovore iskal v njegovem političnem delovanju. Tako sem hitro našel tudi makiavelistična dejanja v politiki ZDA. In to ne samo makiavelistična v občem smislu, vendar tudi, takšna ki se direktno vežejo na Machiavellijevo dojetje politike in sveta. Obstaja realnost, ki je kompatibilna z vsebino in realnostjo v času pisanja Vladarja. Na koncu sem skušal povezati tradicionalno politična razmerja z razmerji, ki vladajo v drugih organizacijah. Ni nujno, da gre za državno politiko, boj za oblast je prisoten tudi v podjetjih, društvih, političnih strankah, verskih

skupnostih itd. Ravno zaradi vidika, da je Machiavelli aplikativen tudi na ostala področja lahko trdimo, da je univerzalen. Svojo tezo sem tako potrdil. Pri vsem tem pa je potrebno poudariti, da moramo, kadar beremo Machiavellija, vedno misliti abstraktno in z nekaj tolerance. Okolje v katerem je živel, se je spremenilo, zato ne moremo vseh njegovih idej direktno primerjati z današnjim svetom. Lahko pa njegove ideje prenesemo v današnji kontekst, predvsem zato, ker gre za večne teme in za abstraktne principe delovanja moči. Konec koncev pa govorimo o idejah. Ideja je rezultat najvišje umske dejavnosti, ki se kaže kot bistvo, smisel znanstvenega dela. Bistvo pa ostaja. Louis Althusser je v svojih razmišljanjih o Machiavelliju zapisal: »Ko beremo Machiavellija, vzbudi v nas nek čuden občutek domačnosti. Zgleda, kot da je večno aktualen. Kot, da je, ne glede na razhod med stoletji, prišel iz svoje province, kjer bivajo ljudje in pošasti, med nas in nas nagovarjal že od nekdaj.« (Althusser in Matheron 2000, 4)

Maurizio Viroli, avtor večih pomembnih knjig o delu Machiavellija v intervjuju pojasnjuje, zakaj je Machiavelli tako pomemben člen v zgodovini politične filozofije. Pravi da zato, »ker je bran, ker o njem nenehno diskutiramo in ker je prevajan. Vsako leto namreč izzide nov prevod Vladarja. Machiavelli nam razkriva pomembne resnice o političnem življenju. Resnice, ki presegajo intelektualni kontekst tedanjega časa. V Vladarju je skušal poučiti tedanjega vladarja političnih veščin, vendar je iste reči želel nauči tudi vse prihodnje vladarje. Ni želel učiti, kako za vsako ceno pridobiti moč, temveč kako narediti velike stvari. Kako narediti močno državo, kako osvoboditi ljudi, restavrirati politično življenje ali kako se znebiti korupcije. Ni bil učitelj navadne, zlobne ali bedne politike. Bil je učitelj velike politike.« (glej Viroli 2001) In ravno to je tisto, kar bi morali razumeti tisti, ki se po njem zgledujejo, ga občudujejo ali prebirajo.

Pri pisanju sem naletel na omejitve, predvsem pri poskusu sistematične ureditve njegovih teorij. Ideje so namreč neskončno prepletene, porazdeljene, včasih kontradiktorne. Že v njegovih posamičnih delih, predvsem pa če pogledamo njegov celoten opus. Zaradi tega kaosa izgleda, da so morda nedokončane. Rešitev je, da ideje obravnavamo posamično, kar sem tudi storil. Morda pa je rešitev tudi v tem, da jih nadgradimo jih tako povežemo v popolno celoto. Za to pa je potrebno več kot le diplomska naloga.

12 Literatura

1. Althusser, Louis, Francois Matheron in Gregory Elliott, ur. 2000. *Machiavelli and us*. London: Verso.
2. Beck, Ulrich. 1997. Subpolitika – individui se vračajo v družbo. V *Kaj je politika - Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. A. Bibič, 177–192. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Alfa.
3. Benko, Vlado. 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: FDV.
4. Berle, Adolf Augustus. 1962. *Latin America: Diplomacy and Reality*. New York: Published for the Council on Foreign Relations by Harper & Row.
5. Bernays, Edward L. 1928. *Propaganda*. New York: Liveright. Dostopno prek: http://en.co.nz/book/edward_bernays-propaganda.pdf (20. avgust 2009).
6. Bobbio, Norberto. 1997. Etika in politika. V *Kaj je politika - Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. A. Bibič, 320–347. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Alfa.
7. Bock, Gisela, Quentin Skinner in Maurizio Viroli. 1993. *Machiavelli and republicanism*. Cambridge: Cambridge University Press. Dostopno prek: http://books.google.si/books?id=5Hk_Mgs75WAC&dq=Viroli+From+Politics+to+Reason+of+State&printsec=frontcover&source=bl&ots=6T92gINlp5&sig=fkSw9alrBOQuniHkNMKy6Xm3HM&hl=sl&ei=u0aNSvX5DIWmnQOJ2YHsDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1#v=onepage&q=&f=false (20. avgust 2009).
8. Burckhardt, Jacob, S.G.C. Middlemore, Peter Murray, Peter Burke, ur. 2002. *The Civilization of the Renaissance in Italy*. London: Penguin Classics. Dostopno prek: <http://www.boisestate.edu/courses/hy309/docs/burckhardt/burckhardt.html> (20. avgust 2009).
9. Burns, James Henderson. 1991. *The Cambridge History of Political Thought 1450–1700*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Butterfield, H. 1962. *The Statecraft of Machiavelli*. London: Macmillan Publishing Company.

11. Chomsky, Noam. 1996. *The Culture of Fear*. V *Colombia: The Genocidal Democracy*, ur. J. Giraldo. Monroe: Common Courage Press. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/articles/199607--.htm> (21. avgust 2009).
12. Craig Roberts, Paul. 2009. *Fear is eroding American rights*. Online Journal. Dostopno prek: http://onlinejournal.com/artman/publish/article_4791.shtml (20. avgust 2009).
13. Čibej, Boris. 2009. *Sporna licenca za ubijanje*. Delo, 15. julij, Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/84431> (18. avgust 2009).
14. Dahl, Rober A. 1997. Kaj je politika? V *Kaj je politika - Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. A. Bibič, 45–57. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Alfa.
15. Dallek, Robert. 2007. *The Kissinger Presidency*. Vanityfair. Dostopno prek: <http://www.vanityfair.com/politics/features/2007/05/kissinger200705> (21. avgust 2009).
16. Daugbjerg, Carsten. 1998. *Policy networks under pressure: Pollution control, policy reform and the power of framers*. Aldershot: Ashgate.
17. Daugherty, William E. 2006. *Executive Secrets: Covert Action and the Presidency*. Lexington: The University Press of Kentucky. Dostopno prek: http://en.wikiquote.org/wiki/Henry_Kissinger (20. avgust 2009).
18. Easton, David. 1997. Kako ustrezno pristopiti k politični znanosti. V *Kaj je politika - Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. A. Bibič, 87–100. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Alfa.
19. Fenske, H., D. Mertens, W. Reinhard, K. Rosen. 1990. *Geschichte der politischen Ideen. Von Homer bis zur Gegenwart*, Frankfurt am Main: Fischer Verlag.
20. Ford, Harold. 2007. *An Honorable Man William Colby: Retrospect*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/docs/v40i5a01p.htm> (14. avgust 2009).
21. French, J. R. P. in Raven, B. 1959. The bases of social power. V *Group dynamics*, ur. D. Cartwright in A. Zander, 607–623. New York: Harper & Row.

22. Freund, Julius. 1997. Tri predpostavke političnega. V *Kaj je politika - Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. A. Bibič, 100–107. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Alfa.
23. Gauss, Christian. 1999. *Niccolò Machiavelli: The Prince*. Madison: Demco Media.
24. Gilbert, Felix. 2003. Machiavelli and the beginnings of machiavellism. *The Dictionary of the History of Ideas*. Dostopno prek: <http://etext.virginia.edu> (20. avgust 2009).
25. Guardian. 2006. *638 ways to kill Castro*. Dostopno prek: <http://www.guardian.co.uk/world/2006/aug/03/cuba.duncancampbell2> (20. avgust 2009).
26. Harris, Phil. 2000. *Machiavelli, Political Marketing and Reinventing Government*. Predstavljeno na Australian Government Marketing Conference. Dostopno prek: <http://eprints.otago.ac.nz/259/1/MACSEM.pdf> (20. avgust 2009).
27. *Henry Kissinger* *Wikiquotes*. 2009. Dostopno prek: http://en.wikiquote.org/wiki/Henry_Kissinger (20. avgust 2009).
28. Higgs, Robert. 1989. *Crisis and Leviathan: Critical Episodes in the Growth of American*. Oxford: Oxford University Press. Dostopno prek: http://books.google.si/books?id=AeipoDpmlSAC&dq=Crisis+and+Leviathan&printsec=frontcover&source=bn&hl=sl&ei=F65pSpHNJnmnAO7_d3ECQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=4 (20. Avgust 2009).
29. Horne, Alistair. 2009. *The case for Henry Kissinger*. Independent. London: Independent News and Media Limited. Dostopno prek: <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/the-case-for-henry-kissinger-1773365.html> (18. avgust 2009).
30. Jones, Pip. 2008. *Introducing Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
31. Lukes, Steven. 2006. *Power: A Radical View*. New York : Palgrave Macmillan.
32. Lukšič, Igor. 1997a. Moralnost v politični kulturi. V *Etika in morala v sodobni družbi: zbornik*, ur. Veljko Rus. Ljubljana: Društvo T.G. Masaryk

- za filozofsko antropologijo, etiko ter za humanistične in družbene vede: Anthropos.
- 33.--- 1997b. Predgovor: Klasiki o politiki. V *Kaj je politika - Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. A. Bibič, 29–35. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Alfa.
- 34.Machiavelli, Niccolo, Quentin Skinner, Russell Price, ur. 1988. *Machiavelli: The Prince*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 35.Prepeh, Albin. 1920. Sprema beseda. V *Vladar*, Niccolo Machiavelli. Ljubljana: Zvezna tiskarna.
- 36.Machiavelli, Niccolò. 1990. *Vladar*. V *Politika in morala*, 5–96. Ljubljana: Slovenska matica.
- 37.Marsiglio of Padua, in Cary J. Nederman, ur. 1993. *Defensor minor and De translatione imperii*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 38.Mellor, Ronald. 1999. *The Roman*, Oxon: Routledge. Dostopno prek: http://books.google.si/books?id=q0BRw_1TJEgC&dq=tacitus+morality&source=gbs_navlinks_s (14. avgust 2009).
- 39.Morgenthau, Hans.1995. *Politika med narodi*. Ljubljana: FDV, Zbirka Mednarodni odnosi.
- 40.Morgenthau, Hans in Kenneth W. Thompson, ur. 1948/1985. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: McGraw-Hill.
- 41.Central Intelligence Agency. 2007. *National Security Archive Electronic Briefing Book No. 222*. Dostopno prek: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB222/index.htm> (20. avgust 2009).
- 42.Nederman, Cary. 2008. Niccolo Machiavelli. V *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford: Stanford University MRL. Dostopno prek: <http://plato.stanford.edu/entries/machiavelli> (20. avgust 2009).
- 43.Pels, Dick. 1998. *Property and power in social theory: a study in intellectual rivalry*. Oxon: Routledge.

44. Rohe, Karl. 1997. Zakaj politiko različno konceptualizirajo? V *Kaj je politika - Kompendij sodobnih teorij politike*, ur. A. Bibič, 37–45. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Alfa.
45. Schumpeter, Joseph Alois. 1994. *Capitalism, Socialism and Democracy*. Oxon: Routledge.
46. Shakespeare, William. 1952. *The third part of King Henry VI*. Cambridge: Cambridge University Press.
47. Skinner, Quentin. 1978. *The Foundations Of Modern Political Thought: Volume 1, The Renaissance*. Cambridge: Cambridge University Press.
48. --- 2000. *Machiavelli: A very short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
49. --- 2002. *Visions of Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
50. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 2008. Ljubljana: Državna založba Slovenije. Elektronska izdaja.
51. Suskind, Ron. 2004. *Faith, Certainty and the Presidency of George W. Bush*. New York Times, 17. Oktober. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/2004/10/17/magazine/17BUSH.html?_r=1 (20. avgust 2009).
52. Van Schendelen, M. P. C. M. 2002. *Machiavelli in Brussels: The art of lobbying the EU*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
53. US Senate. Committee on Foreign Relations. 1970. *Vietnam: Policy and Prospects*. Dostopno prek: <http://homepage.ntlworld.com/jksonc/docs/phoenix-scfr-19700217.html> (20. avgust 2009).
54. Viroli, Maurizio. 1992. The Revolution in the Concept of Politics. V *Political Theory* 20 (3): 473–495. London: Sage Publications. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/192188> (14. avgust 2009).
55. Viroli, Maurizio in Brian Lamb. 2001. Interview with Maurizio Viroli on Niccolo's Smile: A Biography of Machiavelli. *Booknotes*. New York: C-SPAN. Dostopno prek: <http://www.booknotes.org/Transcript/>

?ProgramID=1601 (20. avgust 2009).

56. Waltz, Kenneth N. 1979. *Theory of International Politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.

57. Waltz, Kenneth. 1959. *Man, the State, and War*. New York: Columbia University Press.